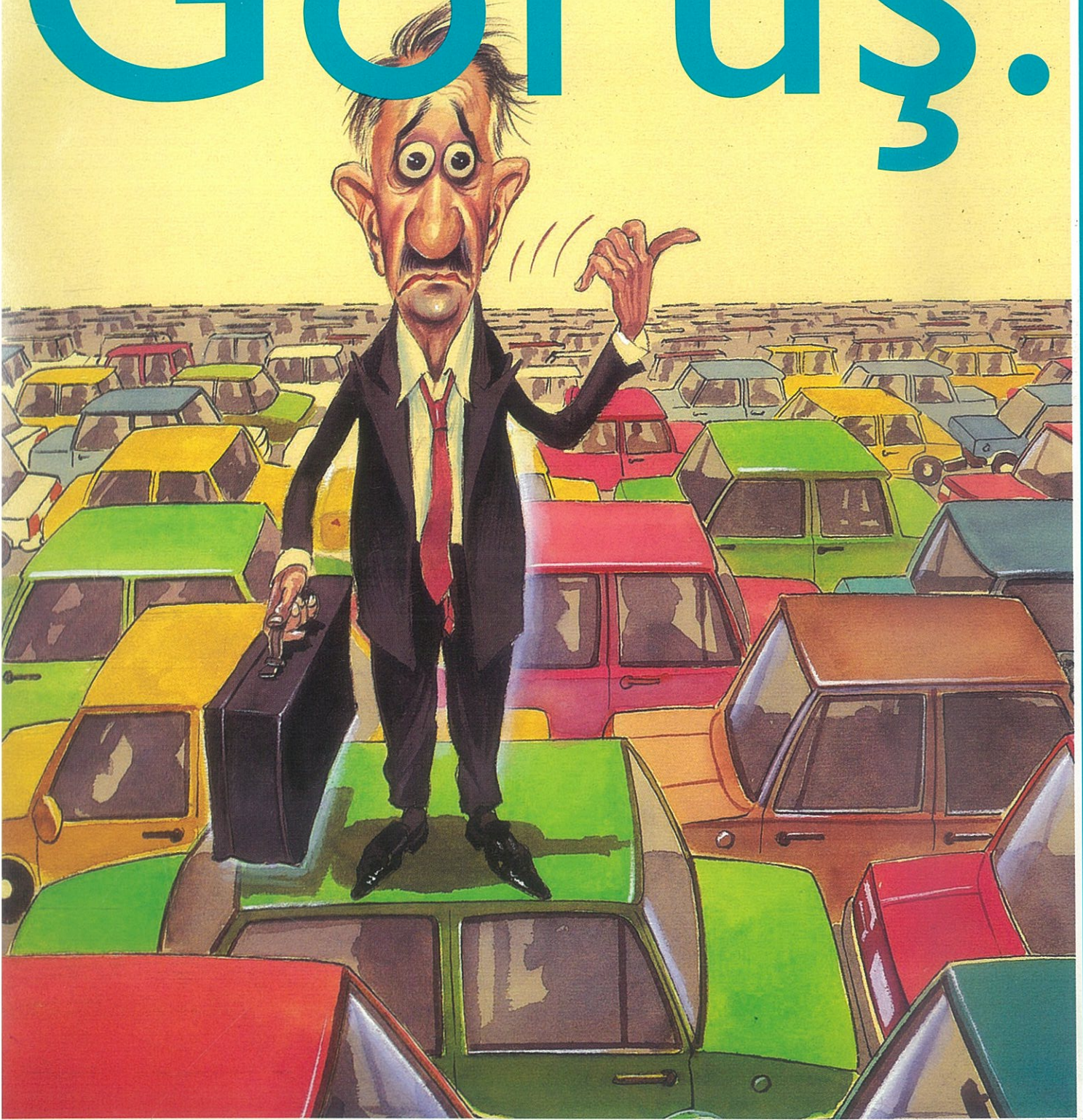

Görüş:

Genel Yayın Yönetmeni'nin notu:

Güncele takılı olmak

24 Aralık seçimleri sonrasında ortaya çıkan tablo, 26 Aralık'ta yeni bir seçimden söz edilmesine yol açmıştı. Seçimlerden 65 gün geçtikten sonra "oh nihayet bir hükümetimiz var" dedirterek rahat nefes aldırın Anayol hükümeti kuruldu ve güvenoyu almasından bir o kadar süre bile geçmeden seçim lafı tekrar gündeme geldi. Şimdi herkes merak ediyor, filmi 24 Aralık öncesine mi geri sarmalı, yoksa, hükümetin kurulduğu günlere mi geri dönmeli? Oysa Türkiye'nin bu tartışmalarla geçirecek zamanı yok. Ağırlaşan sorunlar kalıcı ve köklü çözümler istiyor. Bunun için de kamuoyunun desteğini de arkasına alan güçlü bir hükümet gerekiyor. Anayol Hükümeti, bir azınlık hükümeti olmakla birlikte, Merkez Sağ'ın iki partisini biraraya getirmenin yanına bir de "sol"un dışarıdan desteğini avantaj olarak koyunca kamuoyunu bir kez daha, tıpkı 1991 yılında kurulan DYP-SHP koalisyonu gibi umutlandırmıştı. Hatta, kamuoyu bu kez çözüm gelecek diye, kendisini bir "kalıcı reform programı"na bile koşullandırdı. Türkiye'nin bugünkü durumu kapağımızda Musa Kart'ın enfes yorumuyla özetleniyor, bu konuda ayrıca birşeyler söylemeye gerek yok.

Dosya sayfalarımızda, Türkiye'nin yukarıda sözünü ettiğimiz en acil sorunlarından birini, sosyal güvenlik konusunu ele aldık. Bürokrasi, iş dünyası ve sendikaların çözüm önerilerine yer verdik ama yorum yapmadık, şu sistem doğrudur, demedik. Okurlarımız, devletçilik ya da piyasa ekonomisi modellerine kendilerini ne ölçüde yakın hissediyorlarsa ona göre çözümlerini üretebilirler. Burada önemli olan tek şey var, bugüne kadar uygulanan popülist politikalar, sosyal güvenlik sisteminin çökmesine neden oldu ve çok acil ve radikal çözümler gerekiyor.

Gündem sayfalarımızda ise yine ilginç ve güncel konular yer alıyor. 5 Nisan kararları ikinci yılını doldururken ekonomide varılan nokta nedir? Dışa açık büyümenin ekonomiye getirdikleri "boomerang efekti" olarak adlandırılabilir mi? Altın borsası, tasarrufların değerlendirileceği, yeni bir kaynak olabilecek mi? Bu ilginç makaleleri sırasıyla Yrd.Doç.Dr. Osman Demir, Doç.Dr. Nurhan Yentürk ve Altın Borsası genel sekreteri Dr. Kaan Rasim Aytoğu yazdı.

Türkiye'nin siyasi haritası ile coğrafi haritası nasıl örtüşüyor? Hangi bölgeler, hangi partilerin alt yapısını oluşturuyor? Yrd.Doç.Dr. Ali Çarkoğlu'nun değerlendirmesi de gündem sayfalarımızda. Parlamente'ye geçen ay sunulan yasama dokunulmazlığını yeniden düzenleyen kanun teklifi bu alandaki tartışmaları bitirecek mi? Doç.Dr. Süheyl Batum bu sorunun yanıtını araştırıyor.

Tarih sayfalarımızda ise Sovyet Devrimi sonrasında iki parti halinde Türkiye'ye göç eden Beyaz Ruslar'ın öyküsü yer alıyor.

Dilerseniz hepsini bir kenara bırakıp Metropol sayfalarındaki Cancun'a takılabilirsiniz.

Gelecek sayıda buluşmak dileğiyle.....

Dr. Haluk Tükel

Görüş:

N İ S A N - M A Y I S 1 9 9 6

İÇİNDEKİLER

GÖRÜŞ AÇISI 1

Yayın Yönetmeninin Notu: Dr. Haluk Tükel

GÖSTERGE 4-5

1996 yılında konsolide bütçe açığının 10 milyar dolar dolayında hedeflenmesi, açığın finansmanı için kısa vadeli iç borçlanma politikasının devam ettirileceğini düşündürüyor. Dış ticaret açığının Gümrük Birliği nedeniyle artması beklenirken, net görünmeyen gelirlerdeki artışın bu yıl da cari işlemler açığındaki bozulmayı frenleyecek bir etken olacağı düşünülüyor.

GÖRÜŞ 6-7

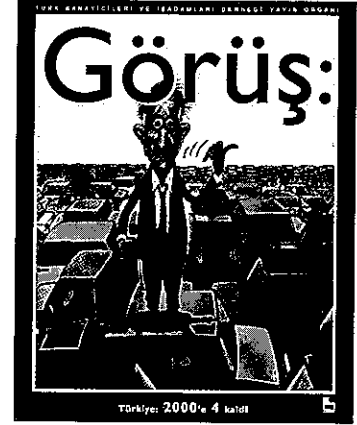
Son derece hassas bir coğrafyada bölgenin tek batılı anlamda demokratik siyasal rejimine, serbest piyasa ekonomisine, sanayi altyapısına sahip ülke olarak Türkiye, yalnız bölgesel bir güç olmasını değil, dünyanın gelişmiş ülkeleri arasında yer almasını sağlayacak imkanlara ulaşabileceği bir mesafede duruyor. Halis Komili, mesafenin uzaması veya kısalmasının siyasi otoriteye bağlı olarak değişeceğini söylüyor.

DÜNYA 8-12

Solî Özel, dünya turuna, doğa/insan/teknolojik gelişme arasındaki ilişkinin giderek sertleşen boyutlarına dikkati çekerek başlıyor ve Avrupa'dan Asya'ya, Amerika'dan Afrika'ya uzanırken, bütün ülkelerin, neredeyse nefeslerini tutarak Rusya ve Amerika'daki seçimleri beklediğini hatırlatıyor.

HABER 14

TÜSİAD'ın Brüksel'deki temsilciliği, 4 Haziran'da Avrupa Birliği'nden temsilcilerin ve Başbakan Mesut Yılmaz'ın katılımıyla hizmete girecek. TÜSİAD'ın Avrupa Birliği Temsilciliği, Türk iş dünyasının Batı Avrupa'daki ilişkilerini takip edeceği bir irtibat bürosu olarak faaliyet gösterecek. Temsilcilik, Avrupa'nın siyasi, ekonomik ve akademik çevreleri ile basına yönelik bir "Türkiye Ekonomisi Bilgi Merkezi" olmayı hedefliyor.

İllüstrasyon:
Musa Kart

TÜSİAD'ın Brüksel'deki ofis binası,
Avrupa Mahallesinde yer alıyor

Yönetim:

TÜSİAD: Meşrutiyet Caddesi 74, Tepebaşı 80050, İSTANBUL Tel: (0212) 249 54 48-249 07 23

• TÜSİAD Adına Sahibi: Halis Komili

• Genel Yayın Yönetmeni ve Sorumlu Müdür: Haluk Tükel • Genel Yayın Yönetmeni Yardımcısı: Nilgün Demirtaş

• Yayın Kurulu: Halis Komili, Güler Sabancı, Muhtarrem Kayhan, Haluk Tükel, Aylin Arıcan McCarthy, Nilgün Demirtaş, Necla Zarakol

Görüş; TÜSİAD'ın iki ayda bir çıkan yayın organıdır. Görüş'te yayınlanan tüm yazılar, açıkça yazı metninde belirtilmedikçe kuruluşun resmi görüşünü belirtmez. İmzalı yazılarda belirtilen görüşler sadece sözkonusu yazarların fikirlerini ifade eder.

İllüstrasyon: Tan Oral

Bruegel: Körlerin Yürüyüşü

Tatiana Ivanovna

Cancun

18-33 DOSYA

Ekonominin gündemine enflasyon ve işsizliğin ardından bütün boyutlarıyla çöken sosyal güvenlik kurumları krizi, sosyal güvenlik kurumlarının geleceğini tartışılır hale getirdi. Sosyal Sigortalar Kurumu Genel Müdürü Kemal Kılıçdaroğlu soruna politikacıların geçmişteki popülist müdahalelerinin yol açtığını ve karşılığı olmayan ödemelerle sosyal güvenlik kurumlarının kaynaklarının tüketildiğini belirtiyor. Buna karşılık DİSK Genel Başkanı Rıdvan Budak, devlet müdahalesini zorunlu gören bir sistem içinde çözüm önerilerini sıralıyor. Özel Sigortacı Abdullah Karacık da, sistemin Batılı ülkelerdeki gibi özelleştirilmesi ile sorunların çözüme ulaşacağını savunuyor.

34-62 GÜNDEM

5 Nisan kararları, ekonominin kurum ve göstergelerini nasıl etkiledi, sorunlara çözüm getirebildi mi? Sivas Üniversitesi'nden Yrd.Doç.Dr. Osman Demir'in ex-post analizi bu irdlemeyi tablolarıyla önümüze seriyor. Marmara Üniversitesi'nden Doç.Dr. Nurhan Yentürk ise, dışa dönük büyüme stratejilerinin giderek kendini yokeden bir politikaya dönüştüğüne dikkati çekiyor. İMKB ekonomide ağırlığını artırırken, Altın Borsası, Ortadoğu ülkeleri ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerini de kavrayabilecek yeni bir kaynak oluşturacak gibi görünüyor. İstanbul Altın Borsası Genel Sekreteri Dr. Kaan Rasim Aytoğu, bu yeni piyasayı anlatıyor. Boğaziçi Üniversitesi'nden Yrd.Doç.Dr. Ali Çarkoğlu, seçim sonuçlarını coğrafi verilere göre değerlendirirken, DYP'nin Marmara, Ege ve Akdeniz Bölgelerinde, Refah Partisi'nin Orta, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da, ANAP'ın ise Karadeniz bölgesinde etkinliğinin arttığına dikkati çekiyor. Yasama dokunulmazlığını yeniden düzenleyen kanun teklifi TBMM Başkanlığı'na sunuldu. Galatasaray Üniversitesi'nden Doç.Dr. Süheyl Batum, teklif çerçevesinde konuyu inceliyor.

64-65 PORTRE

Tarihçi Cemil Koçak, çok özel ve kaybolmakta olan bir nesle ait olan yüksek bürokrat Haldun Derin'in çok yönlü kişiliğini sevginin, dostluğun ve bilim adamlığının birlikteliğiyle aktarıyor.

66-72 TARİH

Sovyet Devrimi'nden sonra 1919 ve 1921'de iki ayrı grup halinde Türkiye'ye gelen Beyaz Ruslar'ın öyküsünü Bilkent Üniversitesi'nden Dr. Nur Bilge Criss yazdı.

74-75 KİTAP

SBF öğretim üyelerinden Doç.Dr. Baskın Oran'ın Çekiç Güç'ü anlattığı "Kalkık Horoz", bu konudaki meraklılara en geniş bilgiyi sağlayacak titiz ve dengeli bir çalışma. Soli Özel bu ilginç kitabı, Görüş okurları için özetliyor.

76-77 METROPOL

Rana Pirinçcioğlu, Meksika'nın yeni turizm cenneti Cancun'u tanıtıyor.

79-80 SARI SAYFA

Son günlerde Pop Müziğin tanımı da günümüzdeki örnekleri kadar çoğaldı. Müzik tutkunu Orhan Kahyaoğlu ise, sadece bir öneride bulunuyor: "kargaşaya hacet yok aslında. Yüreğinizin sizi götürdüğü yere gidin, yeter."

Yayın:

- Yazı Kurulu: Necla Zarakol, Soli Özel, Hülya Demir
- GrafikEvi Görsel Tanıtım Hizmetleri : Kore Şehitleri Cad. Yaprak Ap. 37/1 D:7 80300 Zincirlikuyu İSTANBUL Tel: (0212) 274 27 87- 272 17 42 Faks: (0212) 272 92 66
- Basım: Matas Matbaacılık Tic. ve San. A.Ş. Yüzyıl Mah. Matbaacılar Ambalajcılar Sanayi Sitesi, 1. Cadde No.193 Bağcılar 34550 İstanbul Tel: (0212) 629 00 95 (4 hat) Faks: (0212) 629 00 99
- Reklam ve Halkla İlişkiler: Roza Hatem, Binbir Çiçek Sokak 3/4 80620 Levent-İSTANBUL Tel: (0212) 269 34 16-269 11 44

Net görünmeyen gelirlerdeki artış cari işlemler açığındaki bozulmayı frenliyor

Türkiye ekonomisi 1996 yılına artan dış ticaret açığı ve bütçe açığı ile girmiştir. 1996 yılında da, konsolide bütçe açığının faiz ödemeleri nedeniyle artacağı, dış ticaret açığının ise Gümrük Birliği nedeniyle bozulacağı beklenmektedir.

1995 yılında, 1994 yılına oranla % 19.5 büyüyen ihracat 21.6 milyon dolara, % 53.4 büyüyen ithalat ise 35.7 milyar dolara ulaşmıştır. Böylece dış ticaret açığı 14 milyar dolara yükselirken, ihracatın ithalatı karşılama oranı da % 55.5'e inmiştir. Ancak dış ticaret açığındaki bu yüksek artışa karşın cari işlemler açığı 2.3 milyar dolarda kalmıştır. 1994 ile karşılaştırıldığında, dış ticaret açığında 9 milyar dolarlık bozulma olmasına karşılık, cari işlemler açığındaki bozulmanın 5 milyar dolarda kalmasında, karşılıksız transferler ile diğer görünmeyen işlemler dengesindeki 4 milyar dolarlık artış etkili olmuştur.

1995 yılında TL, reel olarak, DM karşısında daha yavaş, dolar karşısında daha hızla değerlenmiştir. 1995 Ekim ayından itibaren devalüasyon oranının hızlandığı görülmektedir. Ekim 1995-Mart 1996 arasında TL, dolar karşısında reel olarak değer kaybederken, DM karşısında reel olarak değerlenmiş, 1 \$+1.5 DM'dan oluşan döviz sepeti ise reel olarak yaklaşık aynı düzeyde kalmıştır. Döviz sepeti ile ölçüldüğünde, reel kurun Mart 1996'da 1990-1993 dönemi ortalamasına göre % 8 değer kaybettiği görülmektedir. Kurların enflasyon oranında artırılması politikasının izlenmesi durumunda, önümüzdeki dönemde dış ticaret açığında ortaya çıkacak bozulma, göreceli fiyat yapısından daha çok Gümrük Birliği'nin dış ticaret hacmini artırıcı etkisinden kaynaklanacaktır.

Dış ticaret açığının döviz krizine yol açmaması için uygulanacak politika belirlenirken, ticaret açığının büyüme hızıyla olan ilişkisi de dikkate alınmalıdır. Büyüme hızı 1994 yılında % 6.1 geriledikten sonra 1995 yılında % 8.1'e yükselmiştir. Aynı dönemde özel nihai tüketim

harcamalarındaki artış ise % 8.4'e ulaşmıştır. İç talepteki bu canlılığın 1996 yılında da devam etmesi durumunda dış ticaret açığının yükselmesi önlenemeyecektir. Ancak, Şubat ayında sinai üretim endeksinin artış oranının % 1.8'e gerilemesi ve kapasite kullanım oranının % 75.1'e inmesi, üretimdeki yavaşlamanın ilk işaretleri olarak yorumlanabilir.

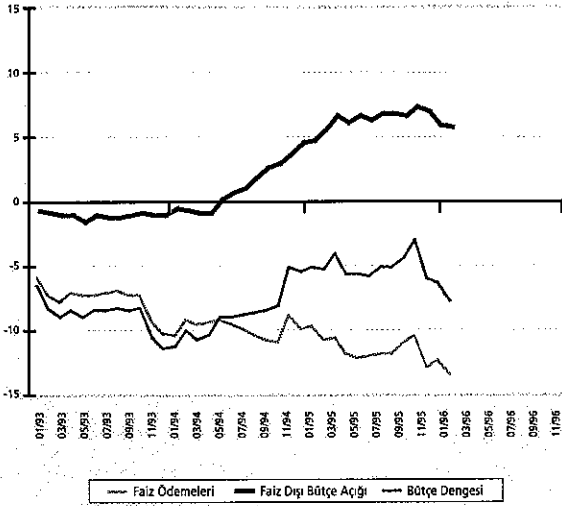
Diğer taraftan, 1995 yılı boyunca yaklaşık beş milyar dolar civarında tutulabilen konsolide bütçe açığı, 1996 Ocak itibarıyla 7.5 milyar dolar düzeyine çıkmıştır. Bütçe görüşmelerinde 1996 için öngörülen açık ise 10 milyar dolara ulaşmaktadır. 1996 bütçe harcamaları içinde de iç borç faiz ödemeleri % 33 pay ile en büyük ağırlığa sahip olacaktır. Ancak, devalüasyon oranının hızlanması durumunda, hazine bonusu getirisi ve döviz getirisi arasındaki fark azalacak ve portföylerde dövizle doğru bir kayış karşısında, yoğun ödeme yükümlülüğü altında bulunan Hazine'nin borçlanması zorlaşmaması için hazine bonusu faizleri yeniden yükselmek zorunda kalacaktır. Yükselen faiz oranları üretimin yavaşlamasına yol açacaktır.

1995 yılında konsolide bütçe açığının % 32'si Merkez Bankası'ndan kısa vadeli avans kullanımı ve % 67'si de Hazine bonusu borçlanması ile finanse edilmiştir. 1996 yılı için konsolide bütçe açığının 10 milyar dolar dolayında hedeflenmesi, açığın finansmanının yine kolay olmayacağını ve kısa vadeli iç borçlanma politikasının devam ettirileceğini düşündürmektedir.

Ulusal tasarrufun bileşimi açısından değerlendirildiğinde, kamu sektörünün 10 milyar dolarlık tasarruf açığının 1996 yılında da dış tasarruflarla ve özel sektör tasarrufları ile finanse edileceği görülmektedir. Gümrük Birliği ile dış ticaret açığının ve cari işlemler açığının, yani dış tasarrufların artması beklenmektedir. Buna rağmen, kamu tasarruf açığının finanse edilmesinde özel sektör tasarruflarının önemli rol oynayacağı ortaya çıkmaktadır.

KONSOLİDE BÜTÇE DENGESİ *

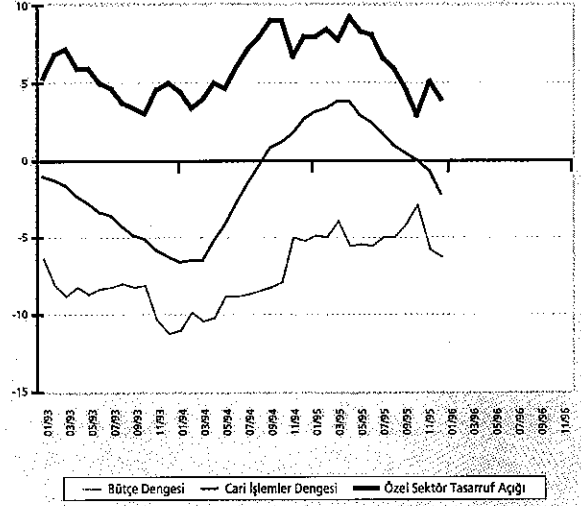
Milyar \$

* Veriler kümüle edilmeden önce aylık ortalama ABD doları kuru ile dönüştürülmüştür.

YATIRIM-TASARRUF DENGESİ **
(12 Aylık Kümülatif)

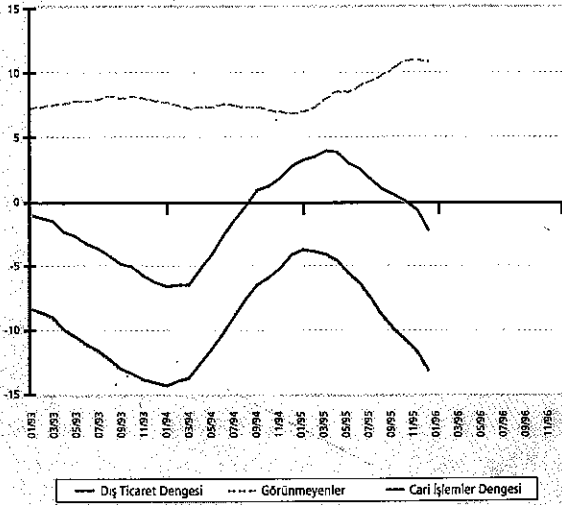
Milyar \$

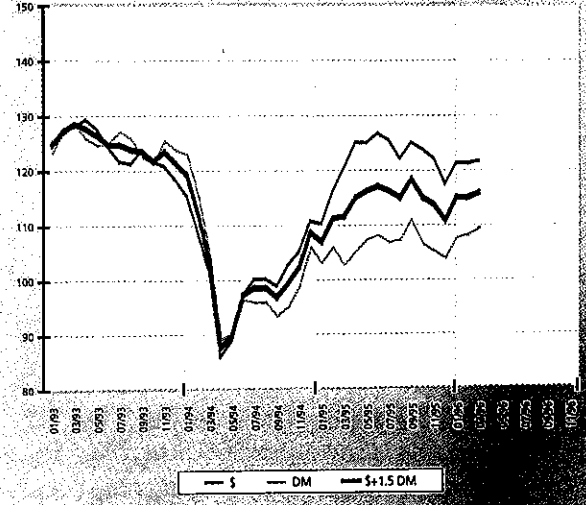
** Toplam kamu kesimi tasarruf açığı aylık olarak izlenemediğinden, yerine konsolide bütçe dengesi kullanılmıştır. Özel sektör net tasarruf göstergesi ise konsolide bütçe açığı ve cari işlemler dengesi toplamı olarak hesaplanmıştır.

CARİ İŞLEMLER DENGESİ
(12 Aylık Kümülatif)

Milyar \$

REEL DÖVİZ KURLARI ENDEKSİ
(Aylık Deflate Edilmiş Düzey)

12/87=100

Siyasi otoritenin "elinde" olmak

Halis Komili

Eski çağlarda, birçok konuda görüşüne başvuru ve binlerce öğrencisi olan çok saygın bir filozof varmış. Öğrencilerden bir genç adam, şöhreti dört bir yana sarmış bu filozofu, bilemeyeceği bir soruyla altederse, kısa yoldan ün kazanacağını düşünmüş.

Çok kalabalık bir toplantıda, yumurtadan yeni çıkmış minicik bir civcivi avucuna alarak sormuş: "Hocam sizce avucumdaki civciv, canlı mı, yoksa ölü mü?"

Yaşlı filozof sorudaki açmazı hemen farketmiş. "Civciv ölü" dese, genç adam avucunu açacak ve herkes civcivin canlı olduğunu görecekti. Canlı dese, o zaman da genç adamın avucunu biraz sıkmasıyla civciv ölecek ve hoca yine haksız çıkacak.

Bir anlık duraklamadan sonra yaşlı filozof konuşmuş: "Sorduğun sorunun cevabı senin elinde oğlum."

Türkiye'deki iktisatçıların, ekonomi bürokratlarının, işadamlarının ekonominin muhtemel seyri üzerine konuşması, Türkiye'yi nelerin beklediğini tahmin edip buna göre davranması, önündeki engeli arazinin ötesini görebilmesi, uzun bir süredir mümkün olamıyor. Çünkü zihinlerdeki sorulara, dile getirilen isteklere, ekonominin rasyonelleri içinde değil, politikanın icapları içinde cevap veriliyor. Yani, yukarıdaki öyküde olduğu gibi sorularınızı ve taleplerinizi verilecek cevap, siyasi otoritenin "eline" kalıyor.

Onun, kısa dönemli popülist siyasal hedeflerine bağlılığı oluyor.

Geçtiğimiz on yıl içinde, siyasi otorite, popülist siyasetin kısa dönemli gereklerine o kadar teslim oldu ki, toplumdaki pek çok çevrenin tek çabası, bir seçimden ötekine, tesbih taneleri gibi arka arkaya dizilen bu kısa dönemli politikalar arasında kendine bir gedik bulmaya, siyasi otoriteye sesini duyurmaya çalışmak oldu. Bu durum da, birçok düşüncenin, projenin belli kalıplar içinde sunulduğu, söylenecek sözlerin kısa formüllere indirildiği bir süreç yaşanmasına neden oldu.

Ekonominin ihtiyaçlarının ya da siyasi otoriteden beklentilerin sürekli tekrarlanan formüllere indirgenmesi, kimi zaman bu formüllerin geri planında ne olduğunun görülmesini, kimi zaman da bu formüller aracılığıyla varılmak istenen asıl hedefin zihinlerde canlandırılmasını engelledi.

"Ekonominin istikrara, makroekonomik dengelerin sağlıklı bir düzeye kavuşturulması, bunun için yapısal önlemlerin devreye sokulması" da bu süreç içinde çok tekrarlanan formüllerden biri oldu.

Ekonomide istikrara kavuşmayı, sağlıklı makroekonomik dengelere ulaşmayı ve ekonominin yapısal hastalıklarının tedavi edilmesini neden ısrarla istediğimizi, bu engellerin aşılmasından sonra hangi hedeflere yürümeyi amaçladığımızı, TÜSİAD olarak yeri geldikçe ortaya koymaya çalıştık.

Bir kez daha tekrarlayalım: Son derece hassas bir

coğrafyada bölgenin tek batılı anlamda demokratik siyasal rejimine, serbest piyasa ekonomisine, sanayi altyapısına sahip ülke olarak Türkiye, yalnız bölgesel bir güç olmasını değil, dünyanın gelişmiş ülkeleri arasında yer almasını sağlayacak imkanlara ulaşabileceği bir mesafede duruyor.

İstikrar arayışında zaman faktörü

Bu yaptığımız tanımlama, Türkiye için vazgeçilebilecek bir "ihtirasın" ifadesi değil. Üzerinde 60 milyonu aşkın insanın yaşadığı bir ülkenin, kendini yiyip tüketmeden, huzur ve barış içinde, insanlarına asgari refah koşullarını sağlamasının da koşullarını ortaya koyuyor bu tanımlama. Yani, ya var gücümüzü toplayıp birkaç basamak birden yukarı tırmanacağız ya da bulunduğumuz yerden daha da aşağıya kayacağız.

Biraz hamasi gibi gözükse de bu sözlerin, biraz uzak gibi duran bu hedefin gündelik hayata tercümesi şöyle yapılabilir: Daha fazla çarkın, daha hızlı dönmesi gerekiyor. Daha çok insana iş sahası açan daha büyük yatırımların devreye girmesinin sağlanması gerekiyor. Bunun için hem daha fazla üretmemiz, hem daha fazla tasarruf etmemiz, hem de daha çok sermayeyi Türkiye'ye çekmemiz gerekiyor. Üstelik de bunları, hiç vakit kaybetmeden, bugün yapmak gerekiyor. Gümrük Birliği'ni bir kaldıraç olarak kullanabilmek, dünya ekonomisindeki genişleme eğiliminden yararlanmak, Avrupa'da ve dünyada yeni dengeler oluşmadan dünya ekonomisindeki yerimizi belirlemek için acele etmek zorundayız.

Bütün bunlar, ülkede uygun bir yatırım iklimi sağlanmasına bağlı. Ekonomide rekabet kuralları işlemeli, kamu gelir gider dengesizliği kalıcı olarak giderilmeli, yatırıma yönelebilecek fonların kamunun tüketim harcamalarına akmasına son verilmeli, enflasyon kontrol altına alınmalıdır. Orta vadeli bir yapısal dönüşüm programı içinde sanayileşme, istihdam, tarım ve dış ticaret stratejilerine bir bütünlük kazandırılmalıdır.

Özelleştirme, vergi reformu, sosyal güvenlik re-

formu, kamu yönetimi reformu ve ihtiyaç duyulan diğer yapısal önlemler, ancak bir bütünlük içinde bir yere oturdukları ölçüde Türkiye'nin geleceğine katkıda bulunabilecektir.

Orta vadeli senaryolar

Yapısal dönüşüm programı, bir bütünlük içinde ve 3-4 yıllık senaryolarla ele alınmalıdır. Senaryodan şunu anlıyoruz: Diyelim ki, dört yıllık bir program çerçevesinde Türkiye'nin makroekonomik dengesinin sağlıklı hale getirilmesi hedeflenmektedir. Şu soruların cevabı rakamsal olarak verilmelidir: Dört yıl içinde Türkiye'nin GSMH artış hızı nasıl bir eğilim izleyecektir? Bu dönemde bütçe açıklarının muhtemel seyri nasıl olacaktır? Toplam tasarruflar ne olacak, yatırımlar nasıl gelişecektir? Dört yıllık bir dönem için dış ticaret açığı hangi seviyelerde seyredecektir? Kurlar ve rezervler ne düzeyde olacaktır? Faizlerin düzeyi nasıl olacak, enflasyon hangi eğilimi izleyecektir? Böyle bir senaryonun hazırlanması, birkaç değişkeni hedef olarak seçip, diğerlerini bu hedeflere bağımlı değişkenler haline getirerek, sütunlardaki boşlukların rakamlarla dolmasını sağlamak demek değildir. Seçilmiş politikalarla bağımlı değişken sayısını mümkün olan en aza indirmek, yani doğru politikalarla ekonominin her alanına kalıcı biçimde çeki düzen vermek demektir.

Böyle bir senaryo ortaya konduğunda görülecektir ki, belirlenen hedeflere, kamu giderlerini azaltmadan, kamu gelirlerini, tasarruflarını ve kamu sektöründe verimliliği artırmadan, yatırıma daha fazla kaynak ayırmadan ulaşmak mümkün değildir. Bir başka deyişle, vergi reformu yapmadan, sosyal güvenlik reformu yapmadan, kamu yönetiminde yeniden yapılanmaya gitmeden, özelleştirme yapmadan, bütçe disiplini sağlanmadan Türkiye ekonomisini, bulunduğu yerden kıpırdatmak mümkün olmayacaktır.

Ve herşeyden önce, iç çekişmelere siyasi kavgalara, politik istikrarsızlığa son vermeden, Türkiye'yi düzlüğe çıkarmak mümkün olmayacaktır. İşte bu nedenlerle geleceğimiz, siyasi otoritenin "elinde."

Doğayla fazla oynanınca

Soli Özel

Doğa, insan, ekonomik/teknolojik gelişme arasındaki ilişki her zaman yumuşak ve uyumlu olmuyor. Ekonomik yapıdaki bir değişiklik ya da teknolojik gelişme çoğunlukla insanların bir kısmına zarar vererek, tepki göstermelerine neden oluyor. 16. yüzyılda İngiltere'de yün dokumacılığının karlı bir iş alanı haline gelmesiyle hızlanan, tarlaların koyunlar için otlak haline getirilmesi olgusu yüzbinlerce köylüyü işsiz ve topraksız bırakmıştı. Ünlü düşünür Thomas More da Utopia adlı kitabında "koyunlar artık insanları yiyorlar" diye yazmıştı. 19. yüzyılda da mekanik dokuma tezgahlarının ortaya çıkması üzerine Ned Ludd ve onun peşinden gidenler bunları tahrip etmişlerdi. Günümüzde de teknolojik gelişme ve onun sonuçlarına karşı çıkanlar, doğayla insan arasında yeni bir denge isteyenler 'geleceğe başkaldırıyorlar'. Bu akımların bir kısmı şiddete başvurmaktan da çekinmiyorlar. Geçtiğimiz 18 yıl içerisinde mektup bombalarıyla üç kişiyi öldüren pek çok kişiyi de yaralayan bombacının kimliği, kardeşinin ihbarı üzerine açığa çıktı. Dahı bir matematikçi ve içe dönük garip bir insan olan teknoloji düşmanı Theodore Kaczynski'nin teknoloji karşıtı grupların kahramanlarından biri haline gelmesi de mümkün görünüyor.

Avrupa... Kamuoyuna "deli dana" hastalığı olarak yansıyan sığır virüsü nedeniyle Avrupa Birliği, İngi-

liz sığırlarının tüm dünyaya ihracını yasakladı. Sığırlara verilen yemde et ve kemik miktarının çok artmasına da bağlanan BSE virüsünün insanlarda ölümcül Creutzfeld-Jakob hastalığına yol açığının saptanması büyük panik yarattı. İnsanlara nasıl, ne oranda ve ne kadar sürede geçtiği tam olarak saptanamamasına rağmen Avrupa Birliği, İngiltere'den yaklaşık 4,5 milyon baş hayvan kesmesini istedi. Bugüne dek ortak kasadan üye ülkelere yardım yapılmasına hep eleştirel yaklaşan İngiltere, böylesi bir hayvan kıyımının masrafları ve ülke ekonomisine yükleyeceği bedeli karşılayabilmek için AB'deki ortaklarının para musluklarını biraz açmalarını talep etti ve masrafın % 70'ini AB'ye yüklemeyi başardı.

1991'de, sonradan neredeyse ölü doğduğu anlaşılan, Maastricht anlaşmasını imzalayan AB üyesi ülkeler, kendilerine yeni bir gelecek projesi çizmek için İtalya'nın Torino kentinde bir yıldan fazla sürmesi beklenen "Hükümetlerarası Konferansı" başlattılar. Birliğin derinleştirilmesini isteyenlerle genişletilmesini isteyenler arasındaki tartışmada ikincilerin daha ağır bastığı gözlenirken, dış politika ortak hareket edememekten kaynaklanan sorunlarla, para birliğine gidilecek tarihin sürekli ertelenmesi, konferansın iki önemli parametresini oluşturacak. Altı ülke için oluşturulmuş kurum ve kuralların 25-30 üyeli bir AB'yi çalıştırmayacağı

Bosna'da fiili parçalanma zaman meselesi

varsayımıyla hareket edenler dönem başkanlığı sisteminin, oy ağırlıkları ve veto sisteminin, parlamentonun ve Avrupa komisyonunun yetki sınırlarının değiştirilmesi gerektiğini savunuyorlar. Şimdiye kadar sonuçların ne olacağını kestirmek kolay değilse de, oluşturulacak iki veya üç kademeli bir AB'nin giderek adem-i merkezileşen yapılara doğru gideceği beklentisi güçlü.

AB'nin geleceğini gene Fransa-Almanya anlaşmasının belirleyeceği de giderek ortaya çıkıyor. Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla siyasi cücelik vasfından kurtulan Almanya'ya karşı bir denge unsuru olarak İngiltere'ye yanaşma seçeneğini yoklayan Başkan Chirac, ülkesini yeniden eski yakın ortağının yönüne çevirdi. Almanya'nın "Federal Avrupa" projesinden şimdilik vazgeçmesiyle iki ülke arasındaki en önemli sorun aşılmış oldu. Her iki ülkede Avrupa entegrasyonu için para birliğinin şart olduğunda birleşiyorlar.

Avrupa'nın diğer ülkeleri de AB'de ve Rusya'da olanlara bakarak NATO'nun bir an önce genişletilmesi konusunda seslerini yükseltiyorlar. Çek Cumhurbaşkanı Havel'in bu yöndeki uyarıları Leninist blokun eski üyelerinden de destek görüyor.

Siyasetçiliği sırasında iyi halkla ilişkilerin önemini anlayan sabık Polonya Cumhurbaşkanı, Dayanışma sendikasının kurucu önderi Lech Walesa, devletin tahsis ettiği Mercedes'yle gazeteciler refakatinde gittiği Gdansk tersanesinde yeniden çalışmaya başladı. Eski Cumhurbaşkanı'nı işçiliğe geri gönderme-

nin pek de sık olmadığını anlayan Polonya devleti derhal bir emekli aylığı bağlayarak; Walesa'yı artık kendisine çok ağır gelen iş yükünden kurtardı.

Geçtiğimiz dört yıl süresince elden geldiği kadar çok kültürlülüğünü kaybetmemeye uğraşan Bosna'nın halkları, Dayton anlaşmasının çerçevesi içinde hızla ayrışma ve toplumların homojenleşmesi sürecine girdiler. Saraybosna'yı terkeden Sırp'ların giderayak mahallelerini yakmaları, Bosna hükümetinin giderek Müslüman milliyetçiliğine sarılması, Hırvatlar'ın Mostar'a Boşnaklar'ı sokmaması ve ordularını Bosna-Hırvat konfederasyonu ordusuna entegre etmemeleri, fiili parçalanmanın zaman meselesi olduğunu düşündürüyor. ABD'nin, Başkan Clinton'un seçim kaygıları nedeniyle yıl sonuna kadar Ifor'daki askerlerini çekeceği bilindiğinden bu durumda çıkabilecek çatışmaların nasıl önleneceği kestirilemiyor.

Bu arada dört yıl boyunca Ortodoks dostluğu ve doğal müttefikliği gerekçeleriyle savaşın sorumlusu Sırp rejimlerine destek veren Yunanistan, Sırbistan Devlet Başkanı Miloseviç'in Makedonya'yı "Makedonya" olarak tanımasıyla paha biçilemeyecek bir real-politik dersi almış oldu.

Tüm Avrupa ve dünya nefesini tutarak Rusya'daki seçimleri bekliyor. Komünist lider Zyuganov ile ırkçı/milliyetçi lider Jirinovski'den birinin seçilmesi halinde, ABD seçimleri başta olmak üzere dünya siyasetinde pek çok şey bundan etkilenecek. Rus hükümetinin resmi kullanımı için 6 bin parçalık gümüş takımların siparişini vererek Almanya'nın Flensburg şehri gümüşçülerini ihya eden Boris Yeltsin, seçim şansını arttırmak için Çeçenistan'da ateşkes ilan etti. Sözde kesilmesine rağmen fiilen devam eden savaşta vahşet sürerken, Yeltsin'in Çeçen lider Dudayev ile bile konuşmaya razı olduğu ancak Dudayev'in de tam bağımsızlıktan vazgeçmesi gerektiği gözleniyor. Çeçenistan'da barışın gelmesi halinde Yeltsin'in seçim şansının çok artacağına da mutlak gözüyle bakılıyor.

Asya... Kıtanın her tarafı kaynıyor. 1 Temmuz 1997'de Çin egemenliğine geçecek olan Hong Kong'da insanlar pek fazla değeri olmayan özel İn-

Tayvan, Çin'e kafa tutuyor

ler. Hong Kong'un ileri gelenleri Çin ile başlayacak döneme rahat geçebilme ve işlerini görmeye devam etme kaygısıyla hareket ederken orta sınıftan vatandaşların bir kısmı adayı terketme yolları arıyorlar.

Çin'in içindeki iktidar mücadelelerinin de bir uzantısı olarak ortaya çıkan dış politikada sert tutumu Tayvan'daki seçimlerin yapılacağı haftaya kadar Asya'yı gergin tuttu. Bugüne kadar ancak Tayvan'ın bağımsızlık ilan etmesi halinde adaya saldıracağını beyan eden Çin, artık "toplumsal karışıklık" gerekçesini de öne sürmeye başladı. Tayvan seçimleri öncesi deniz manevraları yapan, ancak ABD tarafından, gönderilen iki savaş gemisiyle uyarılan Çin, Tayvan'daki seçim sonuçlarından da hiç hoşnut değil. Kıta Çin'inden gelen iç savaş mağlubu Çan Kay Şek'in Kuomintang partisi tarafından bugüne kadar sert bir diktatörlükle yönetilen adada ilk kez serbest cumhurbaşkanlığı seçimi yapıldı. Gene ilk kez ada doğumlu bir siyasetçi Lee Teng-hui başkan seçildi. Çin'deki yabancı yatırım içinde en büyük paylardan birine sahip olan Tayvan ile toprağa dayalı milliyetçilik anlayışından vazgeçmeye hiç niyeti olmayan Çin arasındaki ilişkilerin önümüzdeki dönemde izleyeceği seyir, As-

giliz pasaportları için yüzlerce metrelik kuyruklar oluştururken, Çin Halk Cumhuriyeti de önümüzdeki yıl başlayacak olan filmin fragmanlarını göstermeye başladı. Adanın seçilmiş meclisini kapatan Çinli otoriteler, bürokratlardan da siyasi renklerini belli etmelerini istedi-

ya güvenliği açısından da çok kritik olacak.

Dünyanın en bilinmeyen ülkesi Kuzey Kore'nin askerleri de üç gün boyunca Güney Kore ile aralarındaki askerden arındırılmış bölgeye girerek gerginlik yarattılar. Asya güvenliği ve genel olarak dünya ekonomisi açısından çok önemli olan ABD-Japonya ilişkisi de Başkan Clinton'un gezisi sırasında masaya yatırıldı. Ülkeyi yaklaşık kırk yıl yöneten Liberal Demokrat Parti'nin ayrışmalar nedeniyle zayıflamasından beri bir türlü siyasi sisteminde istikrarı bulamayan, bu nedenle ekonomisiyle ilgili bazı kritik kararları da alamayan Japonya ile ABD arasındaki ticari sürtüşmeler sürüyor. Okinawa'da Amerikalı askerlerin bir küçük kıza tecavüz etmeleriyle gerilen ilişkilerden sonra yapılan Clinton ziyaretinin en önemli konusu, Asya güvenlik sisteminin oluşturulması için nasıl bir işbirliğinin yaratılacağı olacak. ABD, Japonya'nın savunmaya daha fazla para ödemesini isterken Japonya da ABD askeri varlığının azalmasını istiyor. Bu arada geçmişte Japon kolonyalizminden çok çekmiş ülkelerin yeniden silahlanacak bir Japonya fikrine çok sıcak yaklaşmamaları denklemi daha karmaşık hale getiriyor.

Amerikalar... ABD Bosna'da bir kez daha kurban verdi. Bu ülkeye gitmekte olan Amerikan Ticaret Bakanı Brown ile beraberindeki 32 kişi uçaklarının düşmesi sonucu öldüler. Başkan Clinton'un yakın dostu ve seçilmesinin ardındaki en önemli şahsiyetlerden biri olan Brown'ın yerine ABD ticaret temsilcisi Mickey Cantor geçti. Bir türlü başa çıkamadığı Küba ile ilişkileri yeniden gerginleşen ABD'de Başkan Clinton, Küba'da yatırım yapan ülkelerin de cezalandırılmasını isteyen Helms-Burton yasasını imzaladı. Bunun üzerine Meksika ve Kanada başta olmak üzere birçok ülke Dünya Ticaret Örgütü'ne başvurdu. Amerika'nın devlete karşı, ırkçı ve silahlı sayısız kültlerinden biri daha Montana'da bir binaya sığınarak FBI'ye karşı koyuyor. Daha önce ölümle sonuçlanan Waco şehrindeki olaylar yüzünden güvenlik güçleri beklemeyi müdahaleye tercih ediyorlar.

Uyuşturucu konusunda ABD'nin kızgın soluğunu sürekli enselerinde hisseden Latin Amerika ülkeleri aralarında yaptıkları bir anlaşmayla bu konuda geniş

Eximbank işbirliği ile
Akbank'tan Türk ihracatçısına güvenli ihracat
ve uygun koşullarla kredi imkânı:

İhracatta tam güven

*Bu krediden yararlanmak isteyen ihracatçılarımız
Türk-Eximbank'a ihracatlarını sigorta ettirecek ve vadeli ihracat alacaklarını
bankamızdan iskonto ettirmek suretiyle peşinen tahsil edeceklerdir.*

***Akbank'tan alacağınız azami bir yıla kadar vadeli kredinin faiz
oranları, piyasa koşullarına göre çok daha makul oranlarda!***

*Akbank'ın sağladığı bu destek ve kaynak ile, hem ihracat bedellerinizi
vadesinden önce tahsil etme imkânına kavuşacak, hem yeni piyasalara
rahatlıkla girebilecek, hem de ticari ve politik risklere karşı
güvencede olacaksınız.*

*Siz de, risk almadan ve güven içinde,
değişik ülkelerdeki müşterilerinize vadeli ihracat yaparak
satışlarınızı artırmak istiyorsanız, dilediğiniz Akbank
şubesine gelin, daha ayrıntılı bilgi alın.*

Akbank'ın uyguladığı faiz oranları	
90 güne kadar	Libor + 0.75
180 güne kadar	Libor + 1.00
270 güne kadar	Libor + 1.25
360 güne kadar	Libor + 1.50

AKBANK

G ü v e n i n i z i n E s e r i

kapsamlı işbirliğine gitme kararı aldılar. Kendi reformlarını gerçekleştirmek için yerleşik çıkarlarla kıyasıya mücadele eden, ciddi bir toprak reformunu destekleyen Brezilya Cumhurbaşkanı Cardoso, Amerikalılar arası serbest ticareti gerçekleştirme sürecinin hızını kesmekten de geri durmuyor. ABD egemenli-

ABD Başkanı Clinton Küba'da yatırım yapan ülkelerin cezalandırılmasını isteyen Helm-Burton yasasını imzaladı.

ğinde gördükleri NAFTA'ya karşı Brezilyalılar, dört komşularıyla kurdukları gümrük birliğini geliştirmeye çalışıyorlar.

Ortadoğu... İsrail seçimlerinin mantığı Peres'in başbakan seçilebilmesi için sert görünmesini gerekli kıldığı için, İsrail hava kuvvetleri gene Lübnan'daki Hizbullah hedeflerine saldırdılar ve gene her zaman olduğu gibi bunun bedelini siviller ödediler. Hizbullah'la arasındaki zımnî anlaşma İsrail'e göre bu örgütün İsrail'in kuzeyini Katyuşa roketleriyle bombalamasıyla; Hizbullah'a göre ise bir Lübnanlı çocuğun öldüğü bir patlamanın sorumluluğu İsrail'e ait olduğu için bozuldu. Filistinliler'i hala sınırları içine hapseden, ordusuyla Filistin bölgesinde aramalar yapan İsrail'deki seçimleri nihai barış anlaşmasını referanduma sunacağını söyleyen Peres'in kazanmaması halinde, daha keskin milliyetçi olan Likud'un Oslo anlaşmalarına çok dar bir yorum getireceği; bunun da Filistinliler tarafından kolay kabullenilmeyeceği düşünülüyor. Şimon Peres'e destek vermek amacıyla Mısır'da terör zirvesi örgüt-

leyen, sonra da İsrail'i ziyaret eden Başkan Clinton'un bu desteğinin ne kadar yararlı olduğu da yakında görülecek.

Çoğunluğu Şii olan ancak yönetici ailesi Sünni olan Bahreyn'de siyasi deniz bir türlü durulmuyor. Kendi yönelimleri kadar Suudi Arabistan'dan gelen baskılar nedeniyle de toplumdan gelen demokrasi taleplerine direnen Halife ailesi, bu şekilde adadaki İslamcı hareketin de gün günden güçlenmesinin önünü açıyor.

Arap dünyasındaki ağırlığı ne olursa olsun azalmanın ancak inanılmaz ataletini de üzerinden bir türlü atamayan Mısır'da, rejimin kendisini tehdit eden en önemli konuda akıllı bir açılım yaptığı gözlemlendi. İslam dünyasının en eski ve önemli öğretim kuruluşu olan El-Azhar'ın şeyhliğine liberal görüşleriyle tanınan değerli İslam düşünürü Seyid Tantavi'nin getirilmesi, rejimin siyasi İslam'la olan sorunlarının aşılmasında yararlı bir adım oldu. El Azhar'ın programını, modern dünyaya uygun bir hale getirmek isteyen, kız çocukların sünnetine karşı çıkan, sabit faizlerin İslam'a aykırı olmadığını beyan eden, Kahire'de toplanan nüfus konferansını önemseyen ve destekleyen tüm bu nedenlerle de dogmatik İslamcı düşünürler tarafından topa tutan Tantavi'nin yerleşik çıkarları, köhnemiş fikirleri yıkıp yerlerine daha sağlıklı yapılar oturtabilmesi zorlu bir uğraş gerektirecek. Diğer yandan İslamcı militanlara açtığı savaştan hiç ödün vermeyen rejim, İslami Cemaat ve Cihad militanlarından 200 kişiyi hapse attı. Şiddet düşkünlükleri nedeniyle Mısır toplumundan destek görmeyen bu gruplarla mücadele, anlaşılabilirken sistemi esnekleştirmek amacıyla kurulan ve hem Müslüman Kardeşler (İkvan) üyelerinin hem de Hristiyan Mısırlıların kurucuları arasında olduğu Merkez Partisine reva görülen baskı, ancak rejimin kendini hiç değişmeden ve hiç demokratlaşmadan sürdürmeyi yeğlemesiyle açıklanıyor.

Bir milyardan fazla insanın seyrettiği Oscar töreninde Mel Gibson'un yönettiği "Braveheart" en iyi film ödülünü alırken, Susan Sarandon da nihayet ilk heykelciğine kavuştu. Bilgisayar dünyasının öncülerinden olan efsanevi şahsiyet David Packard öldü.

Habitat II'nin mutfağı İnoksan'dan...

Habitat II İnsan Yerleşimleri Konferansı'nın Uluslararası Kongre Merkezi, 350 kişilik Restaurant ve 1500 kişilik banket kapasitesine hizmet edecek mutfak projesi için İNOKSAN'a güvendi.

Habitat II'nin bütün konuklarını ağırlayacak olmaktan gurur duyan İNOKSAN, kalite kavramına getirdiği daha üst tanımlarla profesyonellerin haklı tercihi.

İNOKSAN, toplu beslenmede, insan sağlığını ele alan profesyonel ürünleriyle, Türkiye'de dünya kalitesini üretiyor.

İNOKSAN

"Profesyonel Mutfak"

CE İNOKSAN, sağlık ve kaliteye duyduğu saygı ve sorumlulukla kendi sektöründe "CE" marking uygulayan ve bu etikete sahip olan tek firmadır.

TÜV GS İNOKSAN kalitesi, birçok üründe DIN normlarında TÜV-GS kalite standart belgeleriyle kanıtlamıştır.

TÜSİAD Brüksel temsilciliği açılıyor

TÜSİAD Avrupa Birliği Temsilciliği, 4 Haziran 1996 salı günü, Brüksel'de Başbakan Mesut Yılmaz'ın da katılacağı bir törenle açılıyor. Açılışa, Avrupa Birliği ve Türk Dışişlerinden temsilcilerin, Brüksel'deki diplomatik misyon ile basın temsilcilerinin ve Türkiye'den yazılı ve görsel basın temsilcilerinin katılması bekleniyor.

Avrupa'nın başkenti olarak kabul edilen Brüksel'de, Avrupa Birliği'nin en önemli organlarının yer aldığı "Avrupa Mahallesi"ndeki kendi binasında faaliyete geçen TÜSİAD Avrupa Birliği Temsilciliği, Türk iş dünyası için Avrupa'nın kalbinde modern bir "harekat üssü" olmayı hedefliyor.

TÜSİAD ve Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu TİSK'in, Avrupa Sanayi ve İşverenler Konfederasyonları Birliği UNICE'nin üyesi olması, Türkiye'nin çıkarlarının Avrupa Birliği kurumlarında takibi açısından büyük önem taşıyor. UNICE, Maastricht anlaşmasında da teyit edildiği üzere, tüm Avrupa özel sektörünü Avrupa Birliği nezdinde temsil ediyor. Bu temsil, Avrupa Birliği kurumları ve üye ülkelerin hükümetleri nezdindeki siyaset üretme ve karar alma mekanizmalarına dahil olma anlamına geliyor. Avrupa Birliği kurumları, ekonomik konularda karar alırken, üye ülkelerin iş dünyasını temsil eden UNICE'den görüş alıyor. UNICE görüşü ise,

üye konfederasyonların oy birliği ile oluşuyor. Dolayısıyla, UNICE'de temsil edilen Türk özel sektörü, Avrupa Birliği kurumları nezdinde bir tür "tam üye" statüsü kazanmış oluyor.

Avrupa Birliği Temsilciliği, TÜSİAD ve TİSK'in UNICE ile ilişkilerini ve dolayısıyla Avrupa Birliği ile iş dünyasının bağlantısını güçlendirici bir fonksiyonu yerine getirecek. Her iki kuruluşun Avrupa Birliği ile temaslarıyla UNICE ile olan ilişkilerini TÜSİAD Avrupa Birliği temsilcisi Dr.Bahadır Kaleağası yürütecek.

TÜSİAD Avrupa Birliği Temsilciliği, UNICE ve Avrupa Birliği kurumları nezdindeki çalışmalarının

yanısıra, Avrupa'nın siyasi, ekonomik ve akademik çevreleri ile basınına yönelik bir "Türkiye Ekonomisi Bilgi Merkezi" olarak faaliyet göstermeye hazırlanıyor. TÜSİAD Avrupa Birliği Temsilciliği, Avrupa Mahallesi'ndeki 1000 metrekareye yakın kullanım alanı bulunan tarihi bir binanın en modern teknolojiyle hizmet verecek. Yaklaşık bir yıldır devam eden çalışmalarla temsilcilik binası, tarihi dokusu bozulmadan, modern bir ofis haline dönüştürüldü.

Binada, konferans, seminer ve eğitime yönelik bir Türkiye-Avrupa Toplantı Merkezi oluşturmak için de hazırlıklar sürdürülüyor.

T Ü R K İ Y E ' N İ N   S E S İ   T Ü M   D Ü N Y A D A   O K U N U Y O R

Siyaset, ekonomi, kent manzaraları ve insan portrelerine

özel bir bakış

[P R I V A T E   V I E W   K İ Ş   S A Y I S I   Ç I K T I
D Ö R T   M E V S İ M   A B O N E L İ K   İ Ç İ N]

Zarakol Halkla İlişkiler
İnönü Cad. No.11/4 Çeliktepe 80650 İstanbul
Tel. 0212- 282 70 77 (4 hat)
Fax: 0212- 282 30 55

Güzel bir kumaşın bedeli
çirkin bir dünya olmamalı.

B E R D A N

Geçen yıl Berdan'ın yaptığı yatırımların belki de en büyüğü atıksu arıtma tesisi oldu. Artık Berdan'ın atıksuları kumaşlarıyla yarışacak kalitede. Hatta kimilerine göre zengin bir besin kaynağı. Tabii, şimdilik sadece fabrikamızın hemen yanında bulunan portakal ağaçları için...

Sosyal sigorta kuruluşları Kara deliğe mi dönüşüyor?

Kemal Kılıçdaroğlu

Sosyal güvenlik kavramı, toplumsal dayanışmanın gereği olarak doğmuş ve tarihsel süreç içinde gelişerek, önce ulusların daha sonra da uluslararası kuruluşların temel konularından biri haline gelmiştir. Bugün, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Birleşmiş Milletler (UN), Uluslararası Sosyal Güvenlik Örgütü (ISSA), Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve Avrupa Konseyi (EC) sosyal güvenlikle doğrudan veya dolaylı, ilgili uluslararası kuruluşların başlıcalarıdır.

Türkiye’de ise sosyal güvenlik kuruluşlarını ve bağlı bulundukları bakanlıkları şöyle sıralayabiliriz: Sosyal Sigortalar Kurumu (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı); Bağ Kur (ÇSGB); İş ve İşçi Bulma Kurumu (ÇSGB); Emekli Sandığı (Maliye Bakanlığı); OYAK (Milli Savunma Bakanlığı); Amele Birliği (ÇSGB); Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (Valilikler); Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu (Başbakanlık); Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (Başbakanlık); Sağlık Bakanlığı Yeşil Kart Uygulama (Sağlık Bakanlığı); Türkiye Kızılay Derneği (bağımsız); YÖK (Milli Eğitim Bakanlığı); Afet İşleri Genel Müdürlüğü (Bayındırlık ve İskan Bakanlığı); Toplu Konut İdaresi (Başbakanlık); 506 sayılı yasanın geçici 20. maddesi uyarınca kurulan banka ve sigorta şirketlerine ait vakıflar (özerk yapıya sahip olup, sadece Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’nın denetimine tabidir)

Görüleceği üzere sosyal güvenlik uygulamaları oldukça dağınık bir yapı sergilemektedir. Bugün üzerinde çalışılan “işsizlik sigortası” ile “genel sağlık sigortası” uygulamalarını da sisteme dahil ettiğimizde sosyal güvenlik kavramı belki Türkiye’de daha anlamlı hale gelecektir. Ancak her iki sigorta dalının da özellikle finansman ayağı yönünden iyi incelenmesi ve araştırılması gerekir. Bu dağılımın bize gösterdiği bir diğer gerçek de, “sosyal güvenlik” deyiminin “sosyal sigorta”cılığı da kavramasıdır. Temel farklılık, sosyal sigortacılığın primli sisteme dayanmasıdır. Diğer bir anlamıyla, sosyal sigortacılığın risk

karşılığını primler oluştururken, sosyal sigortacılık dışındaki kurumların sağladıkları yardımların prim karşılığı yoktur. Bu yardımların kaynağını vergi veya fonlar oluşturur.

Türkiye’de primli sisteme dayanarak sosyal güvenlik hizmeti veren kuruluşlar ise şunlardır:

SSK, Emekli Sandığı, Bağ-Kur, OYAK, Amele Birliği, 506 sayılı Yasanın Geçici 20. maddesine göre kurulan vakıflar.

Sosyal sigorta kuruluşlarının temel sorunları

Üç büyük sosyal sigorta kuruluşu olan SSK, Emekli Sandığı ve Bağ-Kur’a baktığımızda üçünün de sorunlarının ortak olduğunu görüyoruz:

Finans sorunu

Her üç kurum da ciddi bir finansman darboğazı içindedir. Bu kurumların 1996 yılı tahmin edilen fi-

nansman açıkları; SSK 201 Trilyon TL, Emekli Sandığı 68 Trilyon TL, Bağ- Kur 40 Trilyon TL, olmak üzere toplam; 309 Trilyon TL'dir.

Bu açıklar, kurumların tahakkuk bazında açıkları değildir. Gerçek açıkları daha düşüktür. Ancak, Hazine'ye yükleri açısından bu açıkların kabulü ve karşılanması gerekmektedir. Örneğin tahsil edilemeyen primler bu açıklar içinde yer almaktadır. Aynı şekilde, Emekli Sandığı'nın, Hazine adına yaptığı bazı ödemeler de bu açıklara dahildir. Finansman sorunu, bu kurumların içinde bulunduğu diğer sorunlardan kaynaklanmaktadır. Finansman olayı bir sonuçtur. Bu sonucu doğuran asıl sorunlar ise daha başkadır.

Erken emeklilik

Emeklilik kavramı, kişinin çalışma yaşamını noktalaması demektir. Emekli maaşı olarak çalışmanın ise emeklilik kavramıyla yakından uzaktan ilgisi yoktur. Bu nedenle ki, kişinin emekli yaşı ile alacağı maaş tutarı arasında yakın bir ilişki vardır. Çeşitli ülkelerde emeklilik yaşına baktığımızda bu ilişkiyi daha sağlıklı görürüz.

Kişi genelde çalışma yaşamını noktaladığı yaşta emekli olmaktadır. Bu uygulama sonuçta, kişinin emekli olduğunda insanca yaşayabileceği maaş alması demektir. Kuşkusuz, emeklilik yaşı sadece gelişmiş ülkelerde değil, üçüncü dünya ülkelerinde de sosyal sigortacılığın mantığına göre belirlenmiştir.

Türkiye'de teorik olarak emeklilik yaşı kadınlarda 38, erkeklerde ise 43'tür. Böyle bir uygulama dünyanın hiçbir ülkesinde yoktur. Ancak bu uygulama, sosyal sigortacılığın Türkiye'de uygulandığı ilk yıllarda da yoktur. 1950 yılında getirilen yaş sınırı, aktüarya dengeler dikkate alınarak getirilmiştir. Bütün dünya emeklilik yaşını yukarı çekmeye çalışırken, Türkiye emeklilik yaşı uygulamasında

farklı bir çizgi izlemiştir. Bunun doğal sonucu olarak da, bugünkü noktaya gelinmiştir.

Emeklilik yaşı üç sosyal sigorta kuruluşunda aynı olmakla birlikte, prim ödeme gün sayıları açısından SSK daha olumsuz bir tablo sergilemektedir. Emekli Sandığı ve Bağ-Kur için kadının 7200, erkeğin de 9000 gün prim ödemesi gerekirken, bu rakam SSK' da 5000 gündür. Diğer bir anlatımla, mevcut koşullarda kadınlar 2500 gün, erkekler de 4000 iş günü kayıtdışı ekonomiye hizmet etmektedir.

Karşılıksız ödemeler

Sosyal yardım kuruluşları ile sosyal sigorta kuruluşlarının birbirinden işlevsel olarak da farklı olduklarını yukarıda belirttik. Ancak Türkiye'de, sosyal sigorta kuruluşlarının, çıkarılan yasalarla zaman içinde bir anlamda sosyal yardım kuruluşlarına dönüştürüldüğünü belirtmemiz gerekir. Bunun en belirgin örneği "Sosyal Yardım Zammı" dır.(SYZ) 1977 yılından bu yana yapılan bu karşılıksız ödemeler, kurumların tüm finansman dengelerini alt-üst etmiştir. Bu sorunu Emekli Sandığı 1.07.1989 yılında, yapılan bir yasal düzenlemeyle primli hale getirerek çözmüştür. Ancak SSK ve Bağ-Kur karşılıksız ödemeleri yapmayı sürdürmektedirler. SSK'da aylık SYZ ödemesi yaklaşık 9,7 trilyon lira dolayındadır. Bağ-Kur'da ise aylık ödeme 690 milyar lirayı bulmaktadır.

Emekli Sandığı da, emeklilerine yaptığı sağlık yardımlarını karşılıksız olarak yerine getirmektedir.

Oysa hiçbir ülkede, sosyal sigorta kuruluşlarına karşılıksız ödeme yaptırılamaz. Aksine genel bütçeden kaynak aktarılır veya bazı ülkelerde olduğu gibi, bazı gelirler bu kuruluşlara tahsis edilir.

Borçlanma yasaları

Sosyal Sigorta kuruluşlarının (SSK ve Bağ-Kur) finansman darboğazına girmelerinin temel nedenlerinden biri de ölçüsüz ve zamansız çıkarılan borçlanma yasalarıdır. 1969 yılından bu yana çıkarılan 11 borçlanma yasasıyla kişiler prim yatırmadıkları yılları, çok ucuz bedellerle satın almışlardır. Sonuçta, alınan sembolik bedellerin karşılığında, bir yandan emekli maaşı ödenmiş, öte yandan tüm aile bireylerine maliyeti her yıl en az enflasyon oranında artan sağlık hizmeti verilmiştir. Tek gelir kaynağı primler olan bir sosyal sigorta kuruluşunun bu savurganlığa dayanması mümkün mü? Kuşkusuz ki hayır.

SSK'DA EMEKLİLİK YAŞLARINDA YAPILAN DÜZENLEMELER

Kanun No	Yürürlük Tarihi	Emeklilik Yaşı		En az Sigortalılık Süresi		Prim Ödeme Gün Sayısı
		Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	
5417	1.4.1950	60	60	25	25	5000
6391	1.4.1954	60	60	25	25	5000
6900	1.6.1957	60	60	25	25	5000
506	1.3.1965	55	60	25	25	5000
1186	1.3.1969	-	-	25	25	5000
1992	26.5.1976	-	-	20	25	5000
3246 (*)	10.1.1986	55	60	-	-	5000
3774	20.2.1992	-	-	20	25	5000

(*) 20.2.1992 tarihli ve 3774 sayılı yasayla yürürlükten kaldırılmıştır

1972 yılında kurulan ve en genç sosyal sigorta kurumu olan Bağ-Kur'un normalde 1990'ların başında emeklilerini sisteme dahil etmesi gerekirken, bugün 400.000'i aşkın bir emekli kitlesiyle karşı karşıya kalmıştır.

Aktif-pasif dengesi bozukluğu

Emeklilik yaşının erkene alınması ve borçlanma yasaları üç sosyal sigorta kurumunun da aktüaryal dengelerini bozmuştur. Ortaya çıkan veriler, sosyal sigortacılıkta olması gereken edim-karşı edim veya nimet-külfet dengesi-nin tümüyle bozulduğunu ortaya koymaktadır.

Cömert sigortacılık anlayışı

Bir ülkede yaşayan tüm yurttaşların sosyal güvenlik şemsiyesi altında bulunmaları en ideal sistemdir. Ancak sosyal güvenlik aynı zamanda pahalı bir uygulamadır. Çünkü sosyal devlet düşük gelirliilerin sosyal güvenliğini sağlamak zorundadır. Ancak yurttaşlar da gelirleri oranında sosyal güvenliğe katkıda bulunmak durumundadırlar. Bu açıdan, sosyal güvenliğin, iç finansman dengelerinin sağlıklı kurulması ve popülist yaklaşımlardan -en azından bu konuda- uzak durulması gerekmektedir. Çünkü sosyal sigortacılıkta, finansman dengelerini bozmak ne kadar kolaysa, düzeltmek de bir o kadar zordur. Nitekim Türkiye bu konuda oldukça pahalı bir deneyim yaşamaktadır.

Cömert sigortacılığa bir örnek vermek gerekirse; bu gün sigortalı olup, ertesi gün tüm sağlık harcamalarından yararlanma olanağını gösterebiliriz. Aynı şekilde, bugün tarım kesiminde çalışan bir sigortalı ayda 782.073 lira ile tüm aile bireylerini sosyal güvenlik şemsiyesi altına alabilmektedir. 506 sayılı yasaya göre yapılan topluluk sigortası ve isteğe bağlı sigortalılıkta da cömert bir anlayışın hakim

olduğunu belirtmek gerekir.

Bu sistemin yol açtığı finansal sorunların çözümü için öncelikle cömert sigortacılık anlayışından vazgeçilmesi gerekir. Sistemin aktüaryal dengeler üzerine kurulması, "külfet"e katlanıldığı oranda "nimet"ten yararlanılması sağlanmalıdır.

Sigortasız çalışma

Emekli Sandığı için geçerli olmayan sorun SSK ve Bağ-Kur için ciddi olarak gündemdedir. Sigortasız çalışmak, prim kaybı yanında, kişinin geleceğinin de aile bireyleri ile birlikte sosyal güvence dışında bırakılmasına yol açmaktadır. Sistem dışında kalanların fazlalığı ise politik olarak yeni borçlanma yasalarının gündeme gelmesine ortam sağlayacaktır. Bu nedenle sigortasız çalışanların fazlalığı, sosyal sigorta kuruluşları için gelecek yönünden ciddi bir risk oluşturacaktır.

Sigortasız işçi çalıştırmanın ilk nedeni sigortalı işçi çalıştırmanın işveren açısından getirdiği ağır mali yüküdür. İkincisi, bugün % 19'lara ulaşan işsizlik gerçeğidir.

Sonuç

Sosyal sigorta kuruluşları, iyi yönetilmedikleri takdirde, ülke ekonomisi açısından "kara delik" dediğimiz, yutan-tüketen cisimlere dönüşebilirler. Bu nedenledir ki, sosyal sigortacılık gelişmiş ülkelerde politikacıların en az müdahale ettikleri alanların başında gelir. Sosyal güvenlik bu ülkelerde bir devlet politikasıdır. Tümüyle güncel politikanın dışında tutulur. Buna rağmen, bu ülkelerde bile sosyal güvenlik harcamaları genel bütçeler üzerinde ciddi bir yüküdür. Giderek artan bu yükün azaltılması için de özellikle son yıllarda yoğun bir çaba harcanmaktadır.

Türkiye'de sosyal sigorta kuruluşlarının temel sorunu, uyguladıkları yasalardan kaynaklanmaktadır. Bu yasalar değişmediği sürece, bu kurumların genel bütçe üzerinde ciddi bir yük oluşturmaları kaçınılmazdır. O kadar ki, önlem alınmadığı takdirde, üç sosyal güvenlik kuruluşu enflasyonun temel kaynağı olmaya aday kuruluşlardır. Dileğimiz önlemlerin öncelikle alınmasıdır. Çünkü, bu kuruluşlar bugün önlem alınsa bile, kendi finansal dengelerini ancak belli bir süre sonra sağlayabileceklerdir.

Kemal Kılıçdaroğlu
SSK Genel Müdürü

III. DÜNYA ÜLKELERİNDE EMEKLİLİK YAŞI

ÜLKELER	KADIN	ERKEK
LIBYA	65	65
ZAİRE	60	62
HİNDİSTAN	60	60
FAS	60	60
TUNUS	60	60
PAKİSTAN	55	60
ÜRDÜN	55	60
SUDAN	55	60
SURİYE	55	60
YEMEN	55	60
RUANDA	55	55
KENYA	55	55
UGANDA	50	55

Seçilmiş bazı gelişmiş ülkelerde devlet katkıları ve kaynakları

Avusturya • Gelirle bağlantılı malullük, yaşlılık ve ölüm sigortasının açıklarını ve gelir testine tabi yaşlılık aylığı ile işsizlik sigortasının tüm harcamalarını ve • Analık nakdi yardımlarının % 50'sini devlet genel bütçe gelirlerinden karşılamaktadır • Aile yardımları programlarına ise belediyeler, her bir kişi başına ödedikleri, yılda 24 şilin ve gelir vergisi transferleri ile katkıda bulunmaktadır.

Belçika • Tüm sigorta programlarının açıkları kapatılmakta • Devlet katkıları, genel bütçe gelirleri ile otomobil sigortası, özel sağlık sigortası ve bazı ilaçlar üzerindeki dolaylı vergilerden sağlanmaktadır.

Kanada • Evrensel yaşlılık sigortası ile gelir testine tabi yardımların tüm masrafları genel bütçeden karşılanmaktadır.

Danimarka • Evrensel yaşlılık aylığının tüm harcamaları ile hastalık ve analık; işkazası ve meslek hastalıkları sigortalarından yapılan parasal yardımlar genel bütçeden karşılanmaktadır. • Hastalık ve analık sigortasından yapılan sağlık yardımları ikinci haftadan itibaren belediyelerce finanse edilmektedir.

Japonya • Devlet genel bütçeden; malullük, yaşlılık ve ölüm sigortası harcamalarının % 33,3'ü ile yönetim giderlerini, • Hastalık ve analık sigortası harcamalarının % 50'si ile yönetim giderlerini • İşsizlik sigortası harcamalarının % 25'i ile yönetim giderlerini • Aile yardımları harcamalarının da % 20'bini, karşılayacak mali yardımlarda bulunmaktadır.

Hollanda • Aile yardımlarının tüm harcamaları ve diğer sigorta kollarından yapılan yardımları asgari seviyeye getirmek üzere genel bütçeden karşılanmaktadır.

Yeni Zelanda • Sosyal sigorta programları evrensel sistem özelliğine sahip olduğundan tüm sigorta programları harcamaları vergi gelirleri ile finanse edilmektedir.

Norveç • Aile yardımları sigorta programlarının tüm masrafları ile diğer sigorta programlarının açıkları genel bütçe gelirleri ile karşılanmaktadır.

Portekiz • Devlet sigorta programlarına genel bütçeden subvansiyon sağlamaktadır.

Finlandiya • Genel bütçeden, aile yardımlarının tüm harcamaları, işsizlik sigortası harcamalarının % 47,5'i, hastalık ve analık sigortası açıkları ve evrensel yaşlılık, malullük ve ölüm aylıkları harcamalarının % 35'i karşılanmaktadır.

Fransa • Hastalık ve analık sigortasına otomobil sigorta poliçelerine uygulanan % 12'lik zam ile ilaç sanayii reklamları, alkollü içecekler ile sigaralara konulan ek vergi gelirleri ile finansman desteği sağlanmaktadır.

Almanya • Devlet, genel bütçe gelirlerinden, aile yardımları programlarının tüm masraflarını karşılamakta, diğer sigorta programlarına da subvansiyon sağlamaktadır. Malullük, yaşlılık ve ölüm sigortasına sağladığı katkı 1995 yılı itibariyle toplam aylıkların % 20'si civarındadır.

Yunanistan • Genel bütçeden yapılan devlet katkıları malullük, yaşlılık ve ölüm sigortası için % 10, hastalık ve analık sigortası için % 3,8'dir.

İtalya • Devlet tüm sigorta programlarına genel bütçeden subvansiyonlar sağlamaktadır.

İspanya • Genel bütçeden sigorta programlarına subvansiyonlar sağlanmaktadır.

İsveç • Evrensel aylık harcamalarının tamamı • Hastalık ve analık sigortası parasal yardımlarının % 15'i, sağlık yardımlarının tamamı • İşsizlik sigortasının açıkları • Aile yardımları sigortasının tüm masrafları, genel bütçe gelirleri ile finanse etmektedir.

İsviçre • Malullük, yaşlılık ve ölüm sigortası masraflarının % 20,5'i, hastalık ve analık sigortası masraflarının % 13'ü genel bütçe gelirleri ile karşılanmaktadır.

İngiltere • Devlet, gelir testine tabi yardımların tüm harcamaları ile sağlık yardımları toplam maliyetinin %85'ini karşılayacak şekilde genel bütçe gelirleri ile katkıda bulunmaktadır.

ABD • Gelir testine tabi aylıkların tüm harcamaları, işsizlik sigortasının yönetim giderleri, genel bütçe gelirleri ile karşılamaktadır.

Kaynak: Social Security programs throughout the world 1995

1995 bilançomuzda Hazine

Garanti, 1995 yılında bilançosunun yüzde 45'ini kredilere ayırdı. Daha fazla devlet kâğıdına yatırım yapmak yerine, müşterisinin ihtiyaçlarını karşılamaya öncelik verdi. Giyim Sanayicileri Derneği'nin yaptığı araştırmaya göre, tekstil sektöründe ihracatı en çok finanse eden banka oldu. Turizmde, işletme sermayesine ihtiyacı olan firmalarını finanse etti. Beyaz esya, gıda, demir-çelik ve otomotivde ihracatçıları destekledi. Kısacası, her zamanki gibi bankacılıktan kaçandığını, bankacılığa yarırdı. Siz de, her şeyden çok müşterisine önem veren bir bankanız olsun istemez miydiniz?

GARANTİ

yerine *tekstile* yer verdik.

31.12.1995 İTİBARIYLA GARANTİ BANKASI ÖZET BİLANÇOSU
Bilanço Ana Kalemleri (Karşılaştırmalı)
31.12.1995 - 31.12.1994 (Milyar TL)

AKTİF

KASA VE BANKALAR
MENKUL DEĞERLER
KREDİLER
TAKİPTEKİ ALACAKLAR (NET)
İSTİRAKLER VE
KURULUŞLAR (NET)
SABİT KIYMETLER (NET)

1995	1994
28.010,6	23.644,4
23.056,0	10.645,2
71.957,2	31.446,1

FAİZ GELİRLERİ
FAİZ GİDERLERİ
NET FAİZ GELİRİ

1995	1994
29.635,8	18.529,2
- 8.902,2	- 5.527,2
20.733,6	13.002,0

PASİF

MEVDUAT
KULLANILAN KREDİLER
ÖZKAYNAKLAR
KAR
Dış İşlemler Hacmi (Milyar \$)

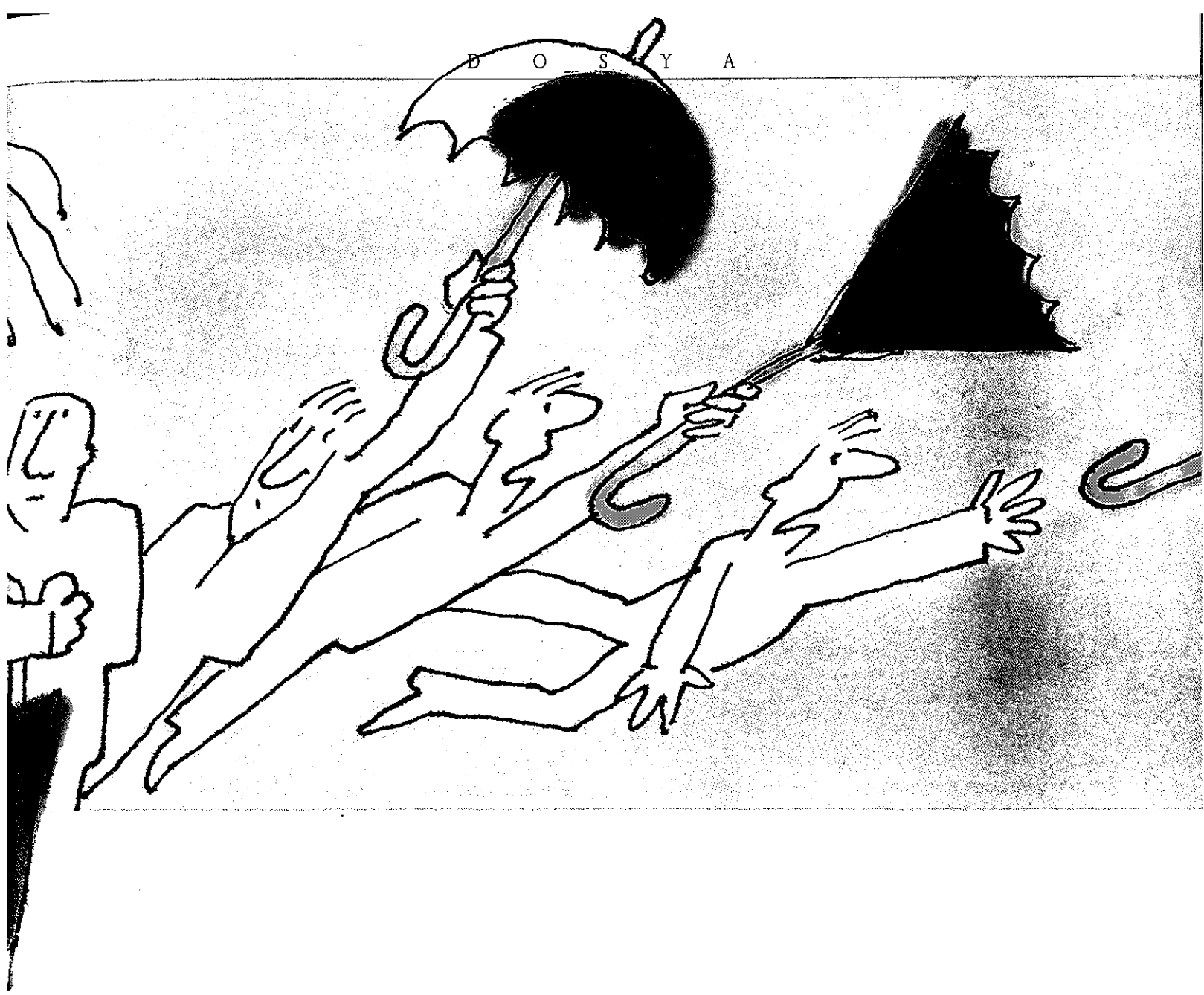
85.445,6	50.491,2
38.908,2	15.909,1
14.079,7	6.607,3
9.029,6	4.405,1
11,4	8,3

FAİZ DIŞI GELİRLER
FAİZ DIŞI GİDERLER
KARŞILIKLAR
DÖNEM KÂRI
VERGİ KARŞILIĞI
DÖNEM NET KÂRI

4.305,7	2.565,0
- 14.549,5	- 9.241,9
- 698,4	- 659,3
9.791,4	5.665,8
- 761,8	- 1.260,7
9.029,6	4.405,1

sorunları ve çözüm önerileri

le böyle bir kurum tarafından hazırlanan rapor, Türkiye'de sosyal güvenlik kurumlarına prim ödeyen emekçileri ilgilendirmez. Aynı özelleştirme konusunda olduğu gibi, ILO raporunda sunulan önerilerin vazgeçilmez doğrular olduğu kamuoyuna kabul ettirilmeye çalışılmaktadır. Hükümetin sürdürdüğü çalışmalar ve ILO raporu, sosyal güvenlik politikasının değiştirilerek sağlık ve sigorta hizmetlerinin büyük bölümünün sömürü mekanizmasına açık hale getirilip, özel sektöre devre-

dilmek istendiğini göstermektedir. Bu niyet açıkça hükümet protokolünde de belirtilmiştir.

Sosyal güvenlik sisteminin sorunları ve bunların çözümüne ilişkin Konfederasyonumuzun önerileri ise şöyle sıralanmaktadır:

A. Sosyal güvenlik sisteminin sorunları

1. Kayıtdışı ekonomi büyümesi

Kayıtdışı ekonominin işçiler üzerindeki olumsuz etkile-

**Sigortasız çalışma
bugün SSK'nın iflasa
sürüklenmesinin
en büyük nedenidir.
Sigortasız çalışma nedeni
ile SSK yeteri kadar prim
toplayamamakta ve
yeterli hizmet
üretmemektedir.**

rinden biri de sosyal güvenlik alanında ortaya çıkmaktadır. Kayıtdışı sektörün giderek büyümesi nedeniyle işçilerin büyük bir çoğunluğu sigortasız çalıştırılmaktadır.

Ülkemizde çalışanların pek çok sorunu vardır. Gelir dağılımının bozukluğu, artan hayat pahalılığı karşısında eriyen ücretler, giderek yıpranan sosyal güvenlik sistemi gibi pek çok olgu çalışanları ve onların ailelerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Bu sorunların kaynağında birçok etmen bulunmakla beraber, en önemli nedenlerden biri ekonomik yapının çarpıklığıdır. Çarpık ekonomik işleyiş, sadece işçileri ve emekçileri değil, toplumun birçok kesimini de sıkıntıya sokmaktadır. Enflasyon artışı önlenememekte, iç ve dış borç sürekli artmakta, üretken faaliyetler azalmaktadır. Aynı zamanda sermaye üretken olmayan alanlara yönelmekte, büyüme hızı yavaşlamakta, işsizlik artmakta ve ülke reel olarak gerilemektedir.

Ekonomik yapının çarpıklığının en belirgin göstergesi, bir anlamıyla da nedeni kayıtdışı ekonominin büyüklüğüdür. Bundan dolayı da vergiler yeteri kadar toplanamamakta, bu da sürekli bütçe açığına neden olmaktadır. Kayıtdışı sektörün bu denli büyük olması, kayıtlı sektör üzerinde de baskı oluşturmakta ve kayıtlı

sektörü kayıtdışına yöneltmektedir.

1993 rakamlarıyla, kayıtdışı ekonominin hacmi 1 katrilyon TL'nin, yani 70 milyar doların üzerindedir. Bu rakam 1993 bütçesinin 2 katı, toplam vergi gelirlerinin 4 katı, bütçeden yatırıma ayrılan payın 20 katıdır.

Kayıtdışı ekonominin en çok mağdur ettiği kesim, hiç kuşkusuz, işçiler ve emekçilerdir. Vergi gelirlerinin yetersizliği nedeniyle oluşan bütçe açığı, yüksek enflasyon ve kamu hizmetlerinin zayıflaması olarak bu kesime geri dönmektedir.

Eğitim ve sağlık gibi en temel hizmetlerde nitelik kaybı yaşanırken, kayıtdışı ekonomi 50 yıllık eğitim harcamasını, 100 yıllık sağlık harcamasını yutmaktadır.

2. Sosyal güvenlik sisteminin iflası

Devlet İstatistik Enstitüsü'nün verilerine göre Türkiye'de yaklaşık 9 milyon ücretli bulunmaktadır. 9 milyon ücretlinin 2 milyonu Emekli Sandığı ve Özel Sigorta Sandıklarından yararlanmaktadır. 7 milyon ücretliden sadece 4 milyonu SSK kapsamı içindedir. Geri kalan 3 milyon işçi ise sigortasızdır, yani kaçaktır.

Türkiye ihracatının % 40'ını gerçekleştiren tekstil sektöründe, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Temmuz '94 istatistiği verilerine göre 376 bin 19 kişi çalışıyor.

Oysa işveren temsilcilerinin 2 Kasım 1994 tarihli gazetelerde yer alan açıklamalarına göre; tekstil sektöründe istihdam edilenlerin sayısı 2 milyon dolayındadır. Yalnızca tekstil sektöründe 1 milyon 600 bin işçi kayıtdışı kalmıştır. Daha küçük ölçekte örneklersek, tekstil sektörü açısından önemli bir bölge olan Merter Keresteciler Sitesi'nde Bakanlık kayıtlarına göre çalışan 46 bin tekstil işçisinin sadece 8 bini sigortalıdır; 38 bin işçi ise sigortasız çalışmaktadır. Sigortasız çalışma bugün SSK'nın iflasa sürüklenmesinin en büyük nedenidir. Sigortasız çalışma nedeni ile SSK yeteri kadar prim toplayamamakta ve yeterli hizmet üretememektedir.

SSK 1993 yılında 42 trilyon TL. gelir elde etmiştir. Aynı yıl sadece malullük, yaşlılık ve ölüm aylıkları gideri 42 trilyon TL. tutmuştur. Dolayısıyla SSK açıkları büyümektedir. SSK, 4 milyon aktif sigortalıdan topladığı primlere karşılık, 21 milyon kişiye hizmet vermeye çalışmaktadır.

Bu olgunun sıkıntılarını ise yine işçiler ve onların aileleri çekmektedir. Milyonlarca işçi kaçak çalıştırıldığı için sosyal güvenlik sisteminden yararlanamamaktadır. Sosyal güvenlik kapsamı içinde olanlar ise hastane kuyrukları, düşük emekli ücreti gibi yetersiz sosyal güvenlik hizmeti ile karşı karşıya kalmaktadır.

3. Yasal hükümler yeterince uygulanmıyor

Birbirine bağlı olan bu sorunların çözümü sigortalı işçi sayısını arttırmaktan geçmektedir. Sigortalı işçi sayısının artmasıyla, kayıtdışı ekonominin kayıt altına alınması sağlanabilecek, sosyal güvenlik sistemi daha sağlam kaynaklara kavuşabilecek ve herşeyden önemlisi bu sorunların en çok etkilendiği kesim olan işçiler ve emekçiler daha insanca bir yaşama kavuşabileceklerdir.

Ancak sosyal güvenlik hakkı, gerek Anayasa'da gerekse yasalarda açıkça tanınmasına, hatta işverenlerin sigortasız işçi çalıştırması yasak olmasına rağmen, sigortasız, yani kaçak çalışmanın yaygınlaştığı görülmektedir. İşverenlerin büyük bir çoğunluğu yasal yükümlülüklerini yerine getirmemektedir.

B. Sağlıklı bir sosyal güvenlik sistemi için öneriler

Türkiye ekonomisinin başlıca sorunu haline gelen kayıtdışı ekonominin kazanılması bakımından tüm çalışanların sigortalanması somut bir adım olacaktır.

Bu yasal olmaktan öte toplumsal bir zorunluluktur. Ancak sorun yalnızca işçilerin sosyal güvenlik sistemi içine alınmasıyla çözümlenmemektedir. Sosyal Sigortalar Kurumu'nun verdiği hizmetlerde yaşanan sorunların da çözüme kavuşturulması, SSK'nın yeterli ve güvenli hizmetler üreterek cazip hale gelmesi gerekmektedir.

1. Sosyal güvenlik

devlet politikası haline getirilmelidir

Devlet gelir dağılımını düzenleyen en büyük kurumsal güçtür. Devletin dar gelir gruplarına sosyal güvenlik hizmetlerini bedelsiz sunması, devletin sosyal güvenlik politikasının ayrılmaz bir parçasıdır.

Devletin yerine getirmekle yükümlü olduğu hizmetlerin başında gelen sosyal güvenlik hizmetleri ve bu hizmetleri yürüten sosyal güvenlik kuruluşları, kar amacı gütmeyen, gerekirse kamu kaynaklarıyla mali açıdan desteklenmelidir. Nedeni ne olursa olsun, sosyal güvenlik kuruluşlarının zarar ediyor gerekçesi ile kapatılması ve özelleştirilmesi düşünülemez. Avrupa Birliği'ne tam üye olmak isteyen Türkiye'de üye ülkelerde örnekleri görüldüğü üzere çeşitli biçimlerde sosyal güvenlik sisteminin finansmanına katkıda bulunmalıdır.

Sosyal güvenlik haklarından yararlanmak, çok temel bir insan hakkıdır. Halen ülkemizde, çalışanlardan prim kesildiği halde, işverenler bu primi sosyal güvenlik kurumlarına ödemedikleri için, pek çok kişi hak kaybına uğramaktadır. İşte devlete tam da bu noktada görev düşmektedir. Devletin, çalışanlardan kesilen primleri işverenlerden - kamu ve özel - almakta gösterdiği acz, günümüzde, sosyal güvenlik kurumlarına ve o primleri ödemiş olan işçilere fatura edilmektedir. Devlet, bu sorunu çözmek zorundadır.

Türkiye'de sağlık hizmetlerinin GSMH içindeki payı % 3'ü geçmemektedir. Aynı oran ABD, Almanya, Fransa, İtalya gibi ülkelerde % 12-13 arasında değişmekte, Yunanistan'da da % 8 dolayında bulunmaktadır. Ülkemizde de sağlık hizmetlerinin GSMH'den aldığı pay acil olarak % 5'in üzerine yükseltilmelidir.

"Sağlık hizmetlerinde özelleştirme" sosyal devlet anlayışının terk edilmesi anlamına gelmektedir. Sağlık hizmetleri kamunun sorumluluğu altındadır. Önemli olan varolan kaynakların verimli olarak kullanılabilmesi ve koordine edilebilmesidir. İşsizliğin ve yoksulluğun hızla

Nedeni ne olursa olsun, sosyal güvenlik kuruluşlarının zarar ediyor gerekçesi ile kapatılması ve özelleştirilmesi düşünülemez.

yaygınlaştığı ülkemizde herkesi kapsayacak bir sağlık şemsiyesi oluşturulması zorunludur.

Sosyal güvenlik kurumlarının sağlıklı işleyememesinin nedeni, bugüne kadar siyasi iktidarların bu kurumlara yaptıkları müdahaleler sonucu, bu kuruluşların mali ve idari yapılarının bozulmasıdır. Özellikle siyasi tercihler sonucu yapılan yasal düzenlemelerden ileri gelen kurum zararları Hazine'ce karşılanmalıdır.

Devlet bütçesinden sonra en büyük bütçeye sahip olan SSK'yı siyasi iktidarların hazır kaynak olarak gördükleri ve mevcut varlıklarını diğer alanlarda kullandıkları bilinmektedir. Siyasi iktidarların müdahalelerin önüne geçebilmek için, sosyal güvenlik uygulamaları, devlet politikası haline getirilmelidir.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında SSK'ya 20 trilyon verileceği belirtilmektedir. Bu meblağın verilip verilmediği henüz açıklanmamıştır. Bunun dışında da devletin SSK'ya katkıda bulunmadığı bilinmektedir.

2. SSK'nın yönetimi

özerk ve demokratik olmalıdır

SSK 4792 sayılı kanuna göre mali ve idari bakımdan özerk ve tüzel kişilikte bir devlet kuruluşudur. Bununla birlikte Bakanlığa bağlı bir devlet kuruluşu olması özerk bir kuruluş olmasını engellemektedir. Bu nedenle SSK yönetimi idari ve mali açıdan özerk ve demokratik bir yapıya kavuşturulmalıdır.

Yönetim Kurulu 2645 sayılı kanunla işçi ve işveren ağırlıklı bir konumdan, hükümet ağırlıklı bir hale dönüştürülmüştür. Bu değişiklik sonucu Yönetim Kurulu'nun özerkliği ve etkinliği kalmamıştır. Kurumun en yetkili organı olan Yönetim Kurulu bir başkan (genel müdür) ve altı üyeden oluşmaktadır. Genel Müdür, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı'nın teklifi üzerine, Bakan-Başbakan-Cumhurbaşkanı'nın ortak kararnamesi ile atanır. Genel Müdür dışında kalan Yönetim Kurulu Üyeleri, Genel Müdür Yardımcısı (Bakanlık tarafından

atanır) ve yine ikisi Bakanlık temsilcisi (hükümetçe atanan) bir işveren, bir işçi ve bir emekli işçi temsilcisi olmak üzere altı kişidir.

Yönetim Kurulu; işçi temsilcisi, SSK çalışanlarının temsilcisi, emekli temsilcisi ve işveren temsilcisinden oluşmalıdır. Ayrıca işçi temsilcilerinin saptanması da, en fazla üyeye sahip işçi konfederasyonunun katılımı biçiminde değil, daha demokratik bir yöntemle yapılmalıdır. Çünkü ülkemizde tüm konfederasyonlar, istihdam edilenlerin yalnızca, % 8-9'unu örgütleyebilmişlerdir. Bu nedenle hiçbir konfederasyon tek başına çalışanları temsil edecek konumda değildir.

3. Sosyal Sigortaların

finansmanına devlet katkıda bulunmalıdır

Devlet, sigortanın finansmanına prim ödeyerek katılmamaktadır. Batı ülkelerinde, sosyal devlet anlayışının bir gereği olarak, devletin sosyal güvenlik kurumlarına finansman katkısı vardır. Avrupa Birliği'ne tam üye olmak isteyen Türkiye'nin de, üye ülkelerde örnekleri görüldüğü üzere çeşitli biçimlerde sosyal sigortaların finansmanına katkı sağlaması zorunludur. (Bu katılımın yöntemi, ilgili ülkelerin sosyal güvenlik sistemlerinin ve AT'nin bu konudaki önerileri doğrultusunda saptanabilir)

4. Kayıtdışı sektörün kayıt altına alınması,

sigortalı sayısının artırılması açısından zorunludur

Kurum gelirlerini artırmanın tek yolu, yeni sigortalılar kazanmaktır. Bu nedenle kayıtdışı sektörün kayıt altına alınması zorunludur. Bunun için yapılacak çeşitli yasal düzenlemelerin yanı sıra, çalışma hayatının demokratikleşmesi, sendikal örgütlenme özgürlüğünün sağlanması, hatta bazı ülkelerde olduğu gibi, tüm çalışanlar için sendika seçme zorunluluğunun getirilmesi, sorunun çözümüne büyük ölçüde yardımcı olacaktır.

DİE ve Maliye Bakanlığı verileri ile yapılan hesaplama göre, Türkiye'de 10 milyon 500 bin kişi kayıtdışı çalışmaktadır. Bu kişilerin asgari ücretle çalışması durumunda, SSK'nın işçi primi olarak 6 trilyon 135 milyar TL, işveren primi olarak ise 14 trilyon 899 milyar TL prim geliri olması gerekirdi. 1993'de, kayıtdışı istihdam nedeniyle SSK'nın prim geliri kaybı 21 trilyon 34 milyara ulaşmaktadır. Bu sayı ise SSK'nın 1993 prim tahsilatının yarısına eşittir.

Kaçak çalıştırılan işçilerin sosyal güvenlik sistemine katılmasıyla prim ödeyenlerle emekliler arasındaki bozulan denge dünya standartlarına ulaşacak ve hatta bunu aşacaktır. Sigorta yasasının bildirim yükümlülüğüyle ilgili maddesi, kaçak çalıştırmaya olanak tanımaktadır. Sigorta bildiriminde yalnızca işvereni yükümlü gösteren maddenin değiştirilerek işçilerin de bildirimde bulunma hakkı tanınmalıdır.

Denetimlerin yetersizliği ve yaptırımların caydırıcı olmayışı da kaçak çalıştırmanın bir başka etkenidir. Cezaların arttırılması ve tahsili kaçak çalıştırmaya yönelenler için dikkate alınmak zorunda bulunanan ciddi bir risk olmalıdır. Sigorta ve bölge çalışma müfettişlerinin yetkilerinin ve sayılarının arttırılması da gerekmektedir.

Yapılan uygulamaların ortaya çıkardığı bir başka sorun ise denetimlerde yaşanan olumsuzluklardır. Görevin kötüye kullanılması, yetkilerin kişisel çıkar aracı haline getirilmesi kaçak çalıştırmanın önüne geçilmesini engellemektedir. Yasanın ilgili maddelerinin değiştirilerek sendikalara da kaçak çalıştırma bildirimini hakkı tanınmasının yanı sıra, denetimlerde gözlemci bulundurma olanağı da verilmelidir.

5. Emeklilik yaşı, ortalama yaşam süresi gerçekçi bir biçimde tesbit edildikten ve kayıtdışı sektör daraldıktan sonra belirlenmelidir

Emeklilik yaşının yükseltilmesiyle ilgili yapılan tartışmalarda dikkate alınması gereken bir unsur ortalama yaşam süresidir. Devlet İstatistik Enstitüsü'ne göre, 1990'da Türkiye'de 65 yaşını üzerinde yaşayan toplam insan sayısı 2 milyon 417 bin kişidir. Aynı dönemde Türkiye'nin toplam nüfusu ise 56 milyon 473 bin kişidir. Yani nüfusun binde 43'ü, 65 yaşının üzerine çıkabilmektedir. Öte yandan SSK İstatistik Yıllığı'na göre de, SSK'lı işçilerin ortalama yaşam süresi 61 yıldır. 60 yıldan fazla yaşayan insan sayısının bu kadar az olduğu bir ülkede emeklilik yaşının yükseltilmesi, "mezarda emeklilik" eleştirisini haklı çıkarmaktadır.

6. İşsizlik sigortası-iş güvencesi

24 OECD ülkesi içinde işsizlik sigortası dalının kurulmamış olduğu tek ülke Türkiye'dir. İşsizlik sigortası işsizliği önleyici bir politika değil, işsizliğin yıkıcı etkilerini azaltıcı bir sosyal sigorta programıdır. Ayrıca

geçici, mevsimlik ve kapsam dışı işçiler de işsizlik sigortası kapsamına alınmalıdır. İş güvencesi sosyal güvenlik sisteminin en önemli unsurlarından biridir. Sosyal güvenlik kuruluşlarının reorganizasyonu çerçevesinde işsizlik sigortası ve iş güvencesi birlikte ele alınmalıdır. Bu nedenle en kısa sürede iş güvencesi yasası çıkarılmalıdır.

7. SSK, karşılığında primini almadığı sosyal risklerden sorumlu tutulmamalıdır

Ayrıca bugüne değin ödediği sosyal yardım zamları, Hazine tarafından kuruma geri ödenmelidir.

8. İşçi ücretlerinden kesilen sosyal sigorta primlerinin Kuruma zamanında yatırılmalarını sağlayıcı yasal ve idari düzenlemeler yapılmalıdır

SSK'ya primini ödemeyen kuruluşlar, kurumun mali dengesini bozmaktadır. 1993 yılında kurumun prim alacaklarının tutarı 19 trilyon 264 milyar 866 milyon TL'sına ulaşmıştı. Bu alacağın % 64'ü kamu kuruluşlarından, % 37'si ise özel kuruluşlardan kaynaklanıyordu.

9. Sosyal Sigortalar Kurum'u genel kurulları, eskiden olduğu gibi her yıl toplanmalıdır

Bu kurul istişari hüviyetten kurtarılmalı ve ibra yetkisi tanınmalıdır. Genel Müdür ve Yönetim Kurulu atama yerine seçimle işbaşına gelmelidir. Genel Müdür en az üç yıl süre için seçilmelidir.

10. SSK gayrimenkullerinin satışı, Kurum'un mali dengesini düzeltmek için bir çözüm değildir

SSK'yı yaşatmak ve sorumluluklarını yerine getirmesine yardımcı olmak için finansal destek sağlamak, devletin temel görevlerinden biri olmalıdır. Bu nedenle, mali dengesinin bozulduğu anda gayrimenkullerinin satışa çıkarılmasını çözüm olarak düşünmek, siyasi iktidarların kısa dönemde durumu kurtarmak için buldukları bir çözümdür. Bu tür uygulamalara hem demokratik bir yönetim, hem de kurumun özerkliğinin sağlanması açısından karşı çıkılmalıdır.

11. SSK Yasasının düzenlenmesinin yanı sıra, ülke ihtiyaçları gözönüne alınarak, sağlık politikasını oluşturacak gerçekçi düzenlemelere gidilmelidir

İyi işleyen bir hasta sevk zinciri oluşturulmalı, SSK hastaneleriyle birlikte eğitim ve fakülte hastanelerine yığılma önlenmeli, 1. basamak sağlık hizmetleri yaygın-

laştırılarak inandırıcı hale getirilmelidir. Bunun için de; - "Aile Hekimliği" ya da, 1. basamak sağlık hizmeti veren "Sağlık Ocağı" sistemlerinden biri iyi bir fizibilite ile seçilmelidir.

- SSK dispanserleri ve sağlık istasyonları hastaneye sevk merkezleri olmaktan kurtarılmalı, sağlık hizmeti buralara yaygınlaştırılmalıdır.

- Tıp eğitimi, 1. basamak sağlık hizmetini yerine getirebilecek, kendine güvenli, bilgili, becerikli pratisyen hekim yetiştirmeye önem vermeli, pratisyen hekimliğin ekonomik ve sosyal açıdan statüsü özendirilerek, gereksiz uzmanlaşma önlenmeli, uzman hekimlerden gerekli yerlerde yararlanılarak, her şikayet için uzman hekime başvurma alışkanlığı kırılmalıdır.

12. SSK ve diğer sağlık emekçileri sendika hakkından yararlanmalıdır

İşçi-memur-sözleşmeli ayrımı kaldırılarak, SSK'da çalışan tüm personele, grevli-toplu sözleşmeli sendika hakkı tanınmalıdır. Ayrıca personel açığı da kapatılarak, yönetime katılma hakkı tanınmalıdır.

13. Toplanan primler ilgili sigorta kolunda kullanılmalıdır

Kurum her yıl iş kazası-meslek hastalıkları, hastalık ve analık sigortalarından tasarruf yapmaktadır. Toplanan paradan tasarrufun izahı olmaz. Toplanan primler ilgili sigorta kolunda değil, başka amaçlar için (örneğin; emekli maaşlarının ödenmesinde) kullanılmaktadır. Bu uygulamaya son verilmelidir.

14. Koruyucu hekimlik hizmetleri yaygınlaştırılmalıdır

506 sayılı yasada yer alan "koruyucu hekimlik hizmetleri" ile ilgili hüküm hayata geçirilmelidir. Koruyucu ve tedavi edici hizmetleri birlikte kavrayan tümelci ve çağdaş bir yaklaşımdır.

15. İşyeri hekimliği uygulaması göstermelik olmaktan çıkarılmalıdır

İşyeri hekimliği zorunlu hale getirilmeli ve çalışmaları denetlenmelidir. İşyeri hekimlerinin ücret ödemeleri ayrı bir fondan yapılmalıdır.

Rıdvan Budak
DISK Başkanı

Türkiye Genel Distribütörü: **Doğuş Otomotiv Sanayi ve Ticaret A.Ş.** Eski Büyükdere Caddesi Ayazağa Yolu No:23 80670 Ayazağa-Maslak/İstanbul Showroom
Tel: (0212) 276 50 27- 29 Yetkili Satıcılar ve Servisler: Bursa Sönmez (0224) 261 08 38 • Çorlu Ünal (0282) 651 22 32 • Eskişehir Ilgazlar (0222) 221 27 65
Gaziantep Şahintaş (0342) 339 48 00 (3 hat) • İstanbul Ersoy (0216) 411 62 79-80 • İzmir Gönen (0232) 463 80 64-65 • Kayseri Öz-Sa (0352) 223 68 78

Audi A4 5 valve sessiz motoru, quattro özelliği, ABS ve EBV fren sistemleri, dört kollu ön aksı, çift havalandırma, gerdirmeli emniyet kemeri gibi güvenlik unsurları ile maksimum koruma sağlar. Sürekli yenileri garantiler.

**Kendinizi böyle güvende
hissedeceğiniz bir yer daha var.
Eviniz.**

SSK nereye gidiyor?

Abdullah Karacık

Türkiye’de uzun zamandır “sosyal sigorta” konusu-
luyor, ama sadece “sosyal” tarafı ile... Halbuki, işin bir
de “sigorta” yanı var. “Sosyal sigorta” hakkında birçok
politik söz duyduk, ancak yeterli teknik bilgi olmadan
bunları değerlendirebilmek olanaklı mı? Bu bağlamda,
bu makalenin sınırları içinde, işin biraz “sigorta” tara-
fına değinilecek.

Önce emeklilik alanına bir bakalım

Yıllar önce hesaplamanın (“computing” anlamında)
otomasyonun oldukça zor ve pahalı olduğu koşullar,
önce bir çok gelişmiş ülkeyi, daha sonra onları örnek
alan Türkiye’yi sosyal güvenlik alanında basit bir me-
kanizmayı tercih etmeye yöneltti : Pay-As-You-Go ve
Defined Benefit.

Bu terimlerin ifade ettiği bileşik anlam, Türk sosyal
güvenlik terminolojisinde “dağıtım sistemi” olarak
anılır. Yani, ülkenin gidişi kabaca belirlenir; yarı-poli-
tik bir emekli olma yaşı tayin edilir; o sırada çalışan
neslin ödeyeceği paralarla, emekli olması “uygun gö-
rülen” nesil maaş alır. İşin başında ödeyenler, emekli-
lerden genellikle daha çok olduğu için, büyük fonlar
birikir ve sistem göz kamaştırır; baştaki demografik ve
sosyal varsayımlar tutmazsa da milyar dolarlar merte-
besinde açıklar oluşur.

Bu, yapılabilecek iki temel tercihten birisidir. Diğeri
ise “kapitalizasyon” veya “fon birikimi/yönetimi” olarak
adlandırılabilir. Şimdi, “dağıtım sistemi” kullanmak zo-
runda kalan SSK’nın emeklilik alanındaki ana sorunları-
na/çıkmazlarına başlıklar halinde göz atalım:

- Kurumun bünyesinde full-time aktüer bulundurma ih-
tiyacı olmasına karşın yıllardır bu ihtiyacı karşılanmıyor.
- Bilgi-işlem altyapısı yıllardır tamamlanamadığı için
toplam aktüeryal sorumluluk hesaplanamıyor.
- Bilançolar 2 yıl geriden izlenebiliyor ve bu böyle de-

vasa bir kuruluştaki sonradan telafisi imkansız hatalara
yol açıyor.

- Maaş belirlenmesinde en önemli etken olması gere-
ken emekli yaşı için bilimsel bir katsayı kullanılmıyor.
- İşçi sigortaları kurulduğunda, ortalama yaşam süresi
52 yıldır. 1995 yılında ortalama yaşam süresi 68 yıla
uzamış buna karşılık emekli olma yaşı, kadın ve erkek
için sırasıyla 38-43 yaşlarına (çifte negatif faktör) ge-
riletilmiştir. 2000 yılına yönelik DPT tahminlerinde
69,1 yaş (erkek); 71,5 yaş (kadın) değerleri, kurum
için negatif trendin hızlanacağını ortaya koymaktadır.
- Her yeni sigortalı, bugün “aylık nakit açığı”nı azaltı-
yor gibi gözüküyor, ancak aslında her yeni sigortalı “1
birim daha zararına işlem” anlamına geliyor. Çünkü
bir sigortalının yıllar boyunca ödeyeceği primin “net
şimdiki değeri”, emeklilik döneminde sadece kendisi-
nin alacaklarının (eş-çocuk-ana/baba faktörünü saymı-
yoruz) “net şimdiki değeri”nden çok daha küçüktür.
- Pek çok insan hakemediği halde bazı “hizmet” ku-
ruluşlarının desteğiyle emekli maaşına kavuşabiliyor.
Kurum, mükerrer maaş ödemeleri yapıp yapmadığını
bilemiyor.
- Aylık ödemelerin üçte birinden fazlasını oluşturan
kalemin (sosyal yardım zammı) prim/fon olarak kar-
şılığı yok.
- Her seçim döneminde, emekli olmak üzere olanların
oylarını almak; ek istihdam yaratmak için “erken
emeklilik” bir politika haline getirilmişti. Hükümetten
hükümete değişmeyen kalıcı bir çözüm gerekliliği hala
anlaşılabilmiş değil.

SSK’nın bu hali kaç kişiyi ilgilendiriyor?

Eskiden sadece yıllık açıklarının hangi tutarda olduğu
konuşulan SSK hakkında, uzun vadeli hesaplamaların
gazete sütunlarına yansımaları, bu konudaki tartışmalar-

rın daha ciddileşeceği izlenimini veriyor. SSK açığının gerçek değeri, politikacıların asgari ücret, memur maaş katsayısı, SSK gösterge değerleri, emeklilik yaşının arttırılması vb. parametrelere yaptıkları müdahalelere bağlı olarak “görünür” biçimde ve sosyal değişkenlere yaptıkları müdahalelere bağlı olarak “gizli” biçimde sürekli değişiyor.

Sağlık alanındaki temel sorunlar

- Sağlık primleri seyyanen alındığı için (sağlık hizmetinden yararlanacak bağımlı sayısına bakılmadığından) bir vergi gibi işliyor.
- Sağlık prim geliri ile harcamalar arasında yıllardır fazlalık olmasına karşın yaşlılık rezervi (tedavi giderlerinin çok fazla arttığı pasif döneme yönelik rezerv) ayrılmıyor. Bu önümüzdeki yıllarda çok önemli finans ihtiyacı oluşacağının çok belirgin işareti olarak değerlendirilebilir. Sağlık fonları, yıllardır, açık veren emeklilik branşını sübvansede ediyor.
- Matbaalarda basılan ilaç kupürlerine ödenen paralar (suiistimaller) hala son bulmadı.
- Hem doktor eksikliği var, hem de yanlış politikalarla iyi hekimler kurumdan uzaklaşıyor.
- Hastanelere cihaz alımı yeterince yapılamıyor; teknoloji geriden takip ediliyor.
- Bugün, sağlık hizmetine yönelik talep de düşük; ancak artacağı bekleniyor. Fertler sağlık için ne kadar para ayıracıklarını bildikleri zaman ve ayırdıkları para ile “rezil olmadıkları” zaman, sağlık hizmeti tüketimi yükselir. Sağlık harcamalarının yarısından fazlasını ilaç giderleri oluşturuyor. Diğer sağlık hizmetleri yeterli düzeyde verilirse, bu oran düşerek; ilaç dışındaki sağlık hizmetleri kapsamında yapılan harcamalar yükselecektir. Hastalığının ciddileşmesi halinde hekime giden insan, bir sorun yaşamadan tedavi edileceğini ve yapacağı harcamanın bütçesini zorlamayacağını-masrafların sigortası tarafından karşılanacağını-bilirse, “çok geç ol-

madan” hekime gitmeyi öğrenir. SSK’nda bu artacak talebi karşılayacak fon yok.

Hizmet sunumunun, “piyasa kurallarına göre” yapılmasının doğru olup olmadığı tartışılıyor. Bu konuda, parası olmayanın da insanca bir hizmete layık olduğu açık. Herkes için geçerli olan “baz hizmet” ise mutlaka sağlanmalı. “Baz hizmet” genel bütçeden vergi yoluyla finanse edilecek hizmettir. Ancak, bu “baz hizmet”in üzerinde, insanın subjektif tatminine dek uzanan öyle

işlemler vardır ki, bunlar ancak kişiye özel planlar geliştirebilen kuruluşlarca çözülebilecek türdendir.

- Büyük şehirlerdeki yapılanma ile kırsal alandaki yapılanmayı aynı çatı altına sokmanın ne kadar doğru olduğunu da tartışmak gereklidir. Birisine çok geniş gelen örgütlenme biçimi diğerini sürdürebilir.

- Ülkemizin gelişmemiş bir ekonomiye sahip olduğunu dikkate aldığımızda, kamunun işleteceği sağlık sigortası sistemi tarafından her türlü tedaviyi içeren geniş bir teminat planının sunulamayacağı ortaya çıkıyor.

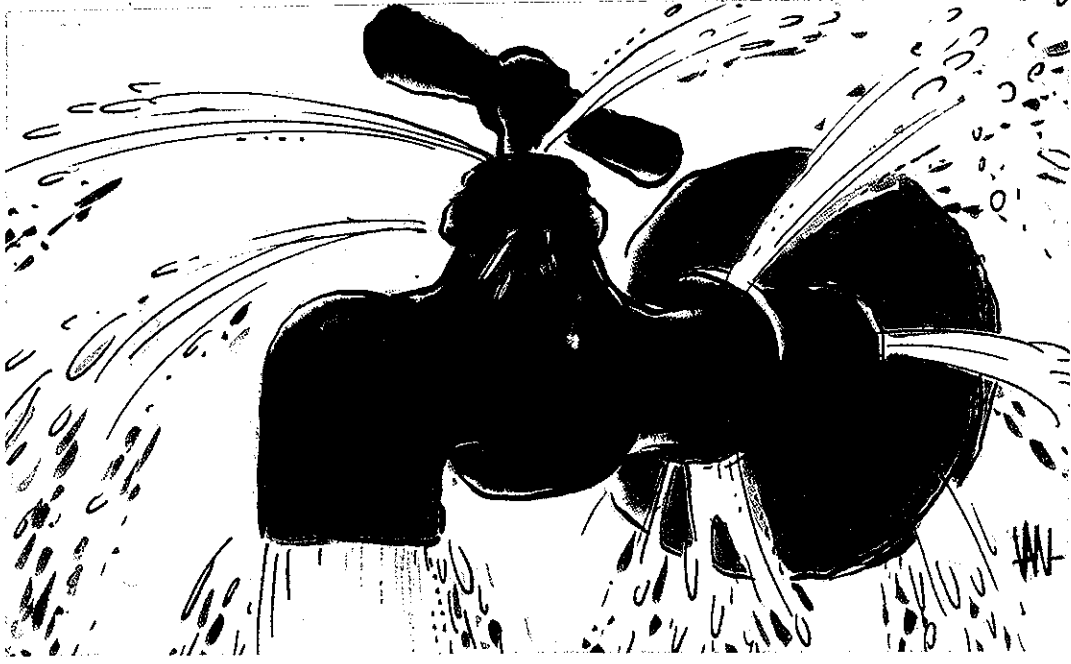
Sosyal sigorta tarafından verilecek teminatlar, öncelikle,

yatarak tedavi kapsamında (tamamen sigorta tarafından üstlenilecek şekilde) olmalı. Ameliyat, 2-4 kişilik odalarda yatak, tahlil, röntgen ve görüntüleme işlemleri ile tedavi giderleri/ayakta tedavi kapsamında (sigortalının da katılımında bulunacağı şekilde); poliklinik ve ilaç giderleri de teminatlar içinde yer almalı.

Ayakta tedavi halinde, “sigortalının katılımı” sistemin en önemli emniyet subaplarından biridir. Bunun yanında bazı tedavilerin “mutlak istisna”, bazılarının da “sürelili istisna” olarak tanımlanması kaçınılmazdır.

Abdullah Karacık
İsviçre Hayat Sigorta Genel Müdürü

5 Nisan kararlarının ex-post analizi

Osman Demir

5 Nisan Kararlarının ex-post analizi, politika araçlarının seçimi ve dozaj ayarlamadaki hataları görme, yeni politikaları belirleme, gelecekte benzer bir krizle karşılaşırsa hangi politika araçlarının ne ölçüde uygulanacağı konusunda tecrübe edinme açısından son derece önemlidir. 5 Nisan 1994'den bu yana geçen iki yıllık süre, bir ex-post analizin yapılabilmesi için, oldukça uygun bir süredir. Süre daha fazla uzarsa, istenen veya istenmeyen birçok faktör ekonomiyi etkiler ve varılan sonuçların ne kadarının istikrar programından, ne kadarının diğer faktörlerden kaynaklandığını ölçmek zorlaşır. Bu çalışmada, 5 Nisan kararları ve bu kararların amaçları anlatılacak, daha sonra, amaçlar ile gerçekleşen değerler karşılaştırılarak bir sonuca varmaya çalışılacaktır.

A. 5 Nisan kararlarının amaçları

Türkiye'de daha önce uygulamaya konan istikrar programlarının sadece mal ve emek piyasalarını dengeye

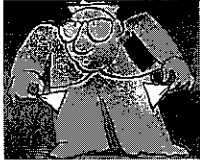
getirmesi yeterliydi. 24 Ocak 1980 kararları sonrası Türkiye para, sermaye ve döviz piyasalarıyla tanışınca, 5 Nisan kararlarının mal ve emek piyasaları yanında son üç piyasayı da dengeye getirmesi gerekmiştir. Bir piyasaya istikrar getirecek bir politika aracı, diğer bir piyasayı bozabileceği için, piyasa sayısı arttıkça politika yapıcının işi zorlaşır. Politika yapıcı politika araçlarını seçerken bir satranç oyuncusu gibi dikkatli olmak zorunda kalır. Bu bağlamda 5 Nisan kararlarının amaçları dört başlıkta toplanabilir:

- a) Kamu açıklarını aşağı çekmek
- b) Piyasalara istikrar kazandırmak
- c) İhracatı arttırmak
- d) Sürdürebilir bir büyümeyi sağlayacak yapısal değişiklikleri gerçekleştirme

B. 5 Nisan kararlarının politika araçları

1- Kamu açıklarını azaltmaya yönelik araçlar

a) **Gelir arttırıcı araçlar:** Nisan-Haziran petrol ürünleri zammı ile akaryakıt tüketim vergisinin bütçeye aktarılan kısmının arttırılmasından 5.5, akaryakıt fiyat istikrar fonu kesintisinin arttırılmasından 4.3, tekeli ürünlerine yapılan zamlardan ve bu kuruluşun vergi

borçlarının tahsilinden 3 ve diğer tedbirlerden 3.5 trilyon olmak üzere toplam 16.3 trilyon TL. gelir artışı; diğer cari (kırtasiye, yakıt ve

vadeli net % 50 faizli bono satılmış; banka mevduatlarının tamamı sigorta kapsamına alınmış; kamu kuruluşlarına ait paraların Merkez Bankası ve Ziraat Bankası dışında vadeli hesaplarda tutulması veya repo edilmesi yasaklanmıştır. Bunların yanı sıra, TCMB daha özerk hale getirilmek istenmiş, bu amaçla karşılıksız para basma ve hazine avansları kısıtlanmıştır. Kısa vadeli avans miktarının 1995'de % 12'ye, 1996'da % 10'a, 1997'de % 6'ya ve 1998 ve takip eden yıllarda da %

5 Nisan kararlarıyla kronik enflasyonun kırılıp Türk Lirasına güven kazandırılacağı iddia edilmişse de, gereken başarı sağlanamamıştır.

malzeme alımı) harcamalarından 3, yatırımlardan 3 ve faiz ödemesi hariç transfer harcamalarından 15 trilyon olmak üzere toplam 22 trilyon TL. kısıntı yapılacaktır.

Süper benzinde % 25, gazyağı, motorin, jet yakıtı, kalorifer yakıtı, 5 No Fuel-Oil ve 6 No Fuel-Oilde % 20 nisbetinde akaryakıt fiyat istikrar fonu alınacak, 1994 yılı konsolide bütçe finansman ihtiyacı 100 trilyon TL. azalacaktır.

Devlete ait sosyal tesis, kamp ve lojmanların kirası rayiç bedele çıkarılacak; kuruluşların kira gelirleri bütçeye aktarılacak; kamu kurum ve kuruluşlarındaki binek ve station vagon tipi taşıtların 10 yaşını dolduranlar tasfiye edilecek; ücretliler dışındaki gelir vergisi mükelleflerinden 1994 yılı beyannameleri; şirketlerden net aktif veya eşdeğer matrahları; motorlu taşıt sahiplerinden kasko sigortası bedeli; birden fazla konutu olanlardan beyanname değeri üzerinden ek vergi alınacaktır.

b) **Harcama kısıcı araçlar:** 1994 yılında memur maaş artışları mevcut bütçe ile sınırlanacak; KİT'lerdeki maaş dengesizliği önlenecek; istihdamı arttırmadan personel ihtiyacı kurumlararası nakil yoluyla sağlanacak; mahalli idarelerden merkezi idareye yatay geçiş önlenecektir. Ayrıca yeni yatırım yapılmayacak; 1994'de bitecek olanlar hariç diğer projelerde % 20 kısıntı yapılacaktır; altyapı yatırımlarında yap-işlet-devret modeli desteklenecek; savunma ve güvenlik dışındaki cari harcamalar % 30 kısıllacaktır.

2- Piyasalara istikrar kazandırmaya yönelik araçlar

a) **Para piyasasına yönelik araçlar:** Piyasaya üç ay

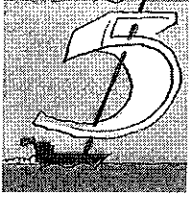
3'e düşmesi hedeflenmiştir.

b) **Sermaye piyasasına yönelik araçlar:** Repo ve ters repo işlemleri yazılı bir çerçeve anlaşmasına göre yürütülecek; repo konusu menkul kıymetler alıcıya fiilen değil, hesaben teslim edilecek; aracı kurumlar borsada kendi ve müşteri nam ve hesabına, borsa dışında ise sadece kendi nam ve hesabına işlem yapabilecek; aracı kurumların repo işlemlerine ait limitleri TCMB'nce belirlenecektir. Ayrıca TCMB'nın yaptığı düzenlemelere aykırı davranış Sermaye Piyasası Kanununa aykırı sayılacak; varlığa dayalı menkul kıymetler ile A-tipi yatırım fonu katılma belgeleri repo yapılabilen menkul kıymetler kapsamından çıkarılacak; repoyu konu olan bir menkul kıymetin mükerrer olarak repoda kullanılması ve açığa repo yapılması önlenecektir.

c) **Mal piyasasına yönelik araçlar:** KİT ürünlerine % 100'lere varan zamlar yapıldıktan sonra, şeker ve çay yıl sonuna kadar, diğer KİT ürünleri 6 ay sabit fiyattan satılacaktır. Bundan sonra her türlü fiyat ayarlaması geçmiş enflasyona göre değil, geleceğe dönük belirlenerek negatif bekleyişler istikrar fonu kesintisi % 10'dan %25'e çıkarılmıştır.

d) **Döviz piyasasına yönelik araçlar:** Kamuda çalışan işçi ve memura zam verilmeyecek, özel kesimin de buna uyması istenecek; gelecekteki artışlarda geçmiş enflasyona endeksleme yerine geleceğe dönük bir bakış getirilecektir. Ücretlilerin eğitim, sağlık, gıda, giyim ve kira harcamalarına ilişkin % 35 özel gider indirimi % 23'e indirilmiş, ücret geliri elde edenler ile ticari, zi-

rai veya mesleki kazançları nedeniyle gelir vergisine tabi olanlar aylık vergi iadesi kapsamında çıkarılmıştır.

3- İhracatı arttırmaya yönelik araçlar:

Döviz kurları bankalar, yetkili müesseseler, özel finans kurumları ve PTT'ce piyasa şartlarında belirle-

c) KİT'lere yönelik araçlar: KİT'ler özel sektör kuruluşları gibi hacze, iflasa ve tasfiyeye açık hale getirilecek; KİT'lere ait iştirakler, gayrimenkul, dinlenme tesisi ve lojmanlar satılacak, emekli sandığına ait oteller kiraya verilecek veya satılacak; özelleştirilmeyen KİT'ler kapatılıp aktifleri satılacak; Karabük Demir Çelik İşletmeleri özelleştirilmezse tamamen ve

Bugüne kadarki (1985-1995 dönemi) özelleştirme uygulamalarından 57.2 trilyon TL gelir elde edilmiş, 47.9 trilyon TL harcama yapılmıştır.

necek; GATT ve Uruguay Round çerçevesinde gittikçe liberalleşen dünya ticaretine uyum sağlamaya, iç talepteki daralmayı dış talepteki artışla karşılamaya çalışılacaktır. İhracatın teşviki amacıyla Eximbank'a 1 milyar dolar ek kaynak verilecek; AB karşısında rekabet gücünü arttıracak, yerli kaynak kullanımı yüksek yatırımlar teşvik edilecektir.

4- Sürdürülebilir bir büyümeyi sağlayacak yapısal değişikliklere yönelik araçlar

a) Özelleştirmeye yönelik araçlar: Gerekli yasal ve kurumsal eksiklikler giderilerek ve kamuoyunun desteği alınarak özelleştirme hızlandırılacak; Et ve Balık Kurumu ile Yem Sanayi hemen; Sümerbank, Etibank, Erdemir, Tüpraş, Petrol Ofisi, Petkim, THY, Turban, Havas O.B. Deniz Nakliyat ve Ditaş yıl sonuna kadar; TEK ve PTT 1995 yılı içinde, kamu bankaları prensip olarak özelleştirilecek; PTT'nin cep telefonu ve kablolu TV gibi hizmet lisansları satılacaktır.

b) SSK'ya yönelik araçlar: Özel sağlık ve özel emeklilik sigortacılığı teşvik edilecek; tazminatlar emekli keseneği matrahına dahil edilecek; SSK'ya bağlı sigortalıların emekliliğe hak kazandıran prim gün sayısı kadınlarda 7200, erkeklerde 9000 güne çıkarılacak; emekli aylığına asgari yaş sınırı getirilecek; prime esas ücret ve prim oranları yükseltilecektir. Ayrıca, SSK'ya gelir-gider dengesini sağlayacak şekilde emekli maaşlarını tayin etme yetkisi verilecek; denetimler artırılarak prim ödemeleri hızlandırılacak; SSK'ya ait gayrimenkul kiraları rayiç bedele çıkartılacak; gelir getirmeyen gayrimenkuller satılacak; belediyelerin SSK'ya borçları İller Bankası'ndaki hesaplarından mahsup edilecektir.

TTK'nın bazı ocakları yıl sonuna kadar durdurulacak; Çaycuma, Karabük ve Ereğli'de organize sanayi bölgeleri kurulacak; Karabük il yapılarak birinci derecede öncelikli yöre kapsamına alınacak ve burada bir de üniversite kurulacaktır.

d) Tarımsal desteklemeye yönelik araçlar: Destekleme fiyatları belirlenen dünya fiyatlarındaki gelişmeler yanında, yurtiçi faktör fiyatlarındaki gelişmeler de dikkate alınacak; tarımsal sübvansiyonlar bütçe ödenekleri ile sınırlı kalacak; dağıtımı devletçe yapılan girdilerin fiyatları piyasa şartlarına göre belirlenecek; hububat, şeker pancarı ve tütün dışındaki tarım ürünleri destekleme kapsamından çıkarılacak; arz fazlası olan ürünlerde ekim alanları sınırlanacak; Tekel Genel Müdürlüğü'ne tanınan destekleme alım bedelinin % 30'una kadar harcama yapma yetkisi % 10'a indirilecek; tarımla ilgili kamu kuruluşlarının TCMB'nce doğrudan veya dolaylı olarak kredilendirilmesine son verilecektir.

Bunların dışında kamuya yeni eleman alınmayacak; mevcut fazlalığı azaltmak için emeklilik teşvik edilecek; merkezi ve yerel idareler arasında görev, yetki, sorumluluk ve kaynak paylaşımına ilişkin bir yasa çıkarılacak; belediye gelirlerini arttırmaya yönelik çaba harcanacaktır.

C. Amaçlara ne ölçüde varıldı?

1- Kamu açıkları azaldı mı? Kriz büyük ölçüde kamu açıkları, KİT zararları, yüksek faizli borçlanma, aşırı istihdam, verimsiz çalışma, hızlı ücret ve tüketim artışından kaynaklanmıştır. Kamu açıklarının sebebi, kamu

Tablo 1 Ekonomik Göstergelerde Nominal Artışlar (%)

YILLAR	KKBG	İŞGÜCÜ	M1 MALİYETİ ¹	\$ KURU ²	BORSA ENDEKSİ ³	NOMİNAL FAİZ ⁴	REEL FAİZ ⁵	TEFE ⁶
1985	6.0	44.7	33.9	12.3		55.0	10.7	43.2
1986	47.6	30.5	56.1	28.8	70.9	48.0	16.8	29.6
1987	144.1	53.8	50.0	27.8	293.0	58.0	13.7	32.5
1988	35.4	65.3	48.2	66.2	-44.4	83.9	8.0	70.5
1989	98.8	120.0	95.9	49.2	493.1	58.8	-3.2	64.0
1990	139.6	88.0	49.9	22.9	46.8	59.4	4.7	52.3
1991	111.1	144.0	48.2	59.9	34.2	72.7	11.2	55.3
1992	80.8	68.0	66.8	64.7	8.4	74.2	7.5	62.1
1993	109.5	68.9	71.9	59.7	416.5	74.8	10.4	58.4
1994	29.9	62.0	84.1	170.6	31.8	95.6	-11.4	120.7
1995*	64.1	89.0	75.7	54.0	46.8	91.6	1.5	88.5

¹Ortalama TL/Saat, ²Yıllık ortalama döviz alış kurları, ³Aralık ayı verileri, ⁴Yıllık ortalama mevduat faizleri, ⁵Reel faiz oranı=(1+Faiz 0/1+Enflasyon 0) -1, ⁶Yıllık ortalama, ⁷Geçici.

harcamalarının kamu gelirlerinden daha hızlı artmasıdır. Krizden kurtulmak için bu süreçleri terse çevirmek gerekmiştir. Hükümet 1994 yılı içinde öngördüğü harcama daraltıcı ve gelir artırıcı politikaları büyük ölçüde gerçekleştirmiştir. Bunun doğal sonucu olarak 1993'de % 12.2 olan KKBG/GSM oranı, 1994'de % 8.1'ye düşmüştür. Ancak, Aralık 1995'de yapılan genel seçimler ve yeni hükümetin kurulmasındaki gecikmeler programdan sapmalara sebep olmuş, dolayısıyla 1995 programında % 5.1 olarak öngörülen KKBG/GSMH oranının % 6.7 olarak gerçekleşeceği beklenmektedir.

İlginçtir ki, 1995'de % 7.5 olan Faiz Ödeme Gereği/GSMH oranı KKBG/GSMH oranından daha yüksektir. (Tablo:2) Bu, hükümetin piyasaları alt-üst eden likidite fazlasını emmek amacıyla başvurduğu yüksek faizli bono satışının doğal sonucudur. Vadesi gelen bonolar faiziyle birlikte geri ödendikçe Faiz Ödeme Gereği/GSMH oranı artmıştır. Faiz ödemesi olmasa 1995'de kamu kesimi genel dengesi % 0.8 fazla verecektir.

2- Piyasalar istikrara kavuştu mu? Tablo: 1'de görüldüğü gibi, 1994 yılında % 95.6 olan mevduat faiz oranı 1995'de 91.6'ya düşmesine rağmen, bu oran 1993 değerinden daha yüksektir. Şu halde 5 Nisan kararları faizleri düşürmede başarılı olamamıştır.

Borsa bileşik endeksi 1994 ve 1995 yıllarında birbirine yakın oranda artmış ama, her iki yılda da enflasyonun çok altında kalmıştır. (Tablo 1) Aslında bu durgunluk gelecekte olabilecek büyük sıçrayışın bir habercisidir. Nitekim Mart 1996 sonu itibarıyla borsa bileşik en-

deksi yaklaşık 67000 değerine ulaşmıştır. Bu rakam, yılbaşındaki yaklaşık 40000 endeksi ile karşılaştırılırsa, İMKB yatırımcısına üç ayda % 67.5 kar sağlamıştır.

5 Nisan kararlarıyla kronik enflasyonun kırılıp TL'ye güven kazandırılacağı iddia edilmişse de, gereken başarı sağlanamamıştır. Nisan 1994'de % 32.8 olan aylık TEFE Mayıs % 9.0, Haziran % 1.9 ve Temmuz 0.9'a düşmüşse de Eylül ayından sonra artarak 1993'ün aynı aylarına karşı gelen enflasyonun üstüne çıkmıştır. 1995'in aylık enflasyon oranları da yaz ayları hariç, 1993 rakamlarının üstündedir. 1993'de % 58.4 olan yıllık enflasyon oranı 1995'de % 88.5'e yükselmiştir. (Tablo 1) 5 Nisan kararlarının asıl hedeflerinden biri enflasyonu düşürmek olmasına rağmen, burda beklenen başarı sağlanamamıştır.

Döviz kuru yıllık ortalama 1993'de % 59.7, 1994'de % 170.7 ve 1995'de % 54 oranında artmıştır. (Tablo:1) 1995'deki kur artışı 1994'ün üçte birinden daha azdır. 1996 yılı başında 1\$=61054 TL olan dolar kuru, üç ayda % 16 artarak Mart ayı sonunda yaklaşık 1\$=71000 TL. olmuştur. Buna göre, 5 Nisan kararlarının bugüne kadar döviz piyasasında istikrar sağlayamadığı gibi, bundan sonra da sağlaması mümkün görülmemektedir.

24 Aralık 1995 genel seçimleri olmasaydı 5 Nisan kararları emek piyasasında tavizsiz uygulanacak gibiydi. Hükümet toplu sözleşme görüşmelerine sıfır zam teklifiyle katılmış, bunda da hayli direnmişti. Ancak erken genel seçimler hükümetin pazarlık gücünü zayıflatmış ve % 30 zama razı olmuştur. Yine de karar sonrası en stable piyasalarından birinin emek piyasası olduğu söylenebilir.

3- Dış ticaret lehe döndü mü? Ancak 1993'de % 52.1'e düşen ihracatın ithalatı karşılama oranı 1994'de % 77.8'e yükselmiştir. Bunun sebebi 5 Nisan kararları değil, dövizin piyasada hızla değer kazanmasıdır. Döviz kuru hızla artınca başlangıçta ithalat azalmış, ihracat artmıştır. Ancak daha sonra yurtiçi enflasyon kontrol edilemediği için kur artışının olumlu etkisi kaybolmuş ve 1995 yılı ihracat/ithalat oranı % 61.5'e düşmüştür. 1950-1995 döneminin en büyük dış ticaret ve cari işlemler açığı 1993'de, en büyük rezerv azalışı ise 1995'de yaşanmıştır. Dolayısıyla 5 Ni-

san kararları beklendiği gibi dış ticareti lehe döndürmemiştir.

4- Sürdürülebilir bir büyümeyi gerçekleştirecek yapısal değişiklikler yapılabilir mi? 1993'de % 8.1

Tablo 2 Borçlanma Gereklilerinin GSMH'ya Oranları (%)											
YILLAR	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995*
Toplam Kamu	3.6	3.7	6.1	4.8	5.3	7.4	10.2	10.6	12.2	8.1	6.7
-Faiz Ödemesi	1.9	2.6	3.0	3.9	3.6	3.5	3.8	3.7	5.8	7.7	7.5
-Faiz Dışı Kamu	1.7	1.1	3.1	0.9	1.7	3.9	6.4	6.9	6.4	0.4	-0.8
KİT	2.5	2.6	3.3	2.2	1.9	3.8	3.1	3.3	2.4	1.4	0.8
Mahalli İdare	-0.1	0.3	0.5	0.4	0.2	0.0	0.3	0.8	0.9	0.6	0.4
Sosyal Güvenlik	0.0	0.0	-0.6	-0.4	-0.4	-0.3	0.1	0.2	0.6	0.6	0.5
Fonlar	-0.6	-1.7	-0.6	-0.6	0.4	0.6	0.9	1.3	0.8	0.9	0.7

DPT, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-1995), ss. 53-4. *Geçici.

büyüyen GSMH, 1994'de % 6.1 küçülmüştür. GSMH 1995'de % 7 büyüme de bu, 1993 yılına göre sadece %1 büyüme demek olacaktır. Çünkü, % 7.1 büyümenin % 6.1'i 1994'deki küçülmeyi karşılamıştır. 5 Nisan kararlarının öngördüğü yapısal değişim başaramadığı için, bundan sonra büyümenin istikrar içinde olacağı garantisi de yoktur.

Yapısal değişiklikler içinde ağırlık özelleştirmeye verilmesine karşın, özelleştirmeden beklenen başarı sağlanamamıştır. 11 Mayıs 1994'de yürürlüğe giren ve hükümete özelleştirme konusunda düzenleme yapma yetkisi veren 3987 sayılı yetki yasası 7 Temmuz 1994 tarihinde Anayasa Mahkemesi'nce iptal edilmiştir. Anayasa Mahkemesi kendisine yapılan iptal başvurusunu değerlendirip 3987 sayılı yetki yasasına dayanarak çıkarılan 530, 531, 532, 533 ve 546 sayılı KHK'leri iptal etmiştir. Hükümet, Anayasa Mahkemesinin iptal gerekçelerini dikkate alarak 4046 sayılı özelleştirme yasasını hazırlamış ve bu yasa 27 Kasım 1994 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

5 Nisan kararları ile hemen özelleştirilmesi istenen Et Balık Kurumu ve Yemsan, bugüne kadar kısmen özelleştirilebilmiştir. 1994 yılı sonuna kadar özelleştirilecek olan TURBAN, Deniz Nakliyat TAŞ, THY, TÜPRAŞ, PETKİM, Petrol Ofisi A.Ş. ERDEMİR ve HAVAS kısmen özelleştirilmiş; ETİBANK ve DİTAŞ ise hiç özelleştirilmemiştir.

Bugüne kadarki (1985-1995 dönemi) özelleştirme uygulamalarından toplam 57.2 trilyon TL gelir elde edilmiş, 47.9 trilyon TL harcama yapılmıştır. Gelirlerin % 32.6'sı blok satış, % 23.5'i temettü geliri, % 14.9'u İMKB'nda satış, % 12.1'i halka arz yoluyla elde edil-

miştir. Harcamaların % 57.9'u özelleştirme kapsamındaki kuruluşlara sermaye iştiraki, % 17.7'si hazine geliri, % 11.6'sı ilgili kuruluşlara ödeme, % 4.6'sı özelleştirilecek kuruluşlara kredi, % 4.2'si İMKB'de hisse senedi alımı şeklinde harcanmıştır. Özelleştirmenin kamuya faydası satış gelirinden çok, devletin KİT zararlarından kurtulacağı yolundadır.

V. Sonuç ve öneriler

1994 krizi ekonominin yüksek kamu açıkları ve kronik enflasyonu uzun süre taşıyamayacağını göstermiştir. Kamu açıkları, vergi gelirleri arttırılmazken kamu harcamalarının hızla artması ve aşırı borçlanmadan kaynaklanmıştır. Kronik enflasyon ise; kamu açıkları, hızlı emisyon, hızlı ücret artışı, dış borçlanma ve spekülasyon eğilimlerden beslenmiştir. Krizin sebebi olarak sadece ücret artışı ile tüketim artışı ve TL'nin aşırı değerlenmesini göstermek doğru değildir. Çünkü, krizin temelinde daha köklü yapısal sorunlar vardır. 1992 yılı itibariyle Türkiye'de 2.736 dolar olan kişi başına gelirin, sanayileşmiş ülkeler ortalaması 25.401 ve AB ortalaması 19.696 dolardır. Eğer bir Türk vatandaşının sanayileşmiş ülke vatandaşından 9.3, AB vatandaşından 7.2 kez daha sefil yaşaması istenmiyorsa, Türkiye'deki tüketim artışı, doğal karşılanmalıdır. TL'nin aşırı değerlenmesine gelince, bu da güçlü bir gerekçe değildir. Çünkü (1970) sonunda 1\$=14.85 TL olan kur, 1995 yılı sonunda 61.054 TL'ye yükselmiş, 1970'li yılların sonunda kuruş, sonraki yıllarda da 1, 10 ve 100 TL tedavülünden kalkmıştır. Bugün artık hesap birimimiz bin TL'dir. Bu, üzerinde düşünülmesi gereken ciddi bir sorundur. Şu halde artı; ekonomimiz için uzun vadeli, radikal çözümler önermek gerekmektedir. Bu konuda bazı çözüm önerileri şöyle sıralanabilir:

1- Parasal öncelikli ekonomiden reel öncelikli ekonomiye geçilmelidir: Reel ekonomi güçlenmeden parasal ekonomi güçlendirilirse (hisse senedi, döviz ve altın borsası açmak gibi), spekülasyon eğilimleri artmakta, bu da reel ekonomiyi bozmaktadır. Sıkı para ve maliye politikaları kısa vadede enflasyonu düşürüyor ama, uzun vadede enflasyon varlığını koruyor. Şu halde, Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkede doymamış talep zaten büyük olduğundan, talebi daralt-

mak amacıyla gelir düzeyini düşürmek marjinal tüketim meylini ve talebin enflasyonist baskısını arttırmaktadır. Bu nedenle, gelişmekte olan ülkelerde talebi uzun süre kısmanın imkanı yoktur, dolayısıyla kalıcı çözüm arzı arttırmakla mümkündür.

2- Kamu açıklarının borçla fi-

lenmeli, eğitim kurumları arasında rekabet arttırılmalı, üniversite sanayi işbirliği geliştirilmelidir.

6- Ar-Ge'ye gereken önem verilmelidir: Gittikçe globalleşen dünyada bir ülke maliyet azaltıcı ve kalite artırıcı teknolojik yenilenmeyi başaramazsa rekabet şansı düşer, dış ticaret hacmi daralır, sanayisinin temel girdilerini ithal edemez hale gelir. Türkiye yıllardır bu

Enflasyonu önlemek için ücret ve maaşları dondurmak çözüm değildir. Kalıcı çözüm, verimliliği arttırmak ve ücreti verim artışına endekslemektir.

nansmanı terkedilmelidir: Kamu harcamaları hızlı artarken kamu gelirleri arttırılmadığı için kamu açıkları oluşmuş, kamu açıklarının büyük ölçüde borçla finansmanına gidilmiştir. Borçlanma artıkça anapara+faiz yükü de gittikçe artmıştır. Nitekim Tablo 2'de görüldüğü gibi, 1995'de Faiz Ödeme Gereği /GSMH oranı (% 7.5), KKBG/GSMH oranını (% 6.7) aşmıştır.

3- Özelleştirmeye devam edilmelidir: KKBG içinde Faiz Ödeme Gereği/GSMH oranından sonra en yüksek oran KİT Borçlanma Gereği/GSMH oranıdır. 1985'de % 2.5 olan bu oran 1990'da % 3.8'e çıkmış, 1993'de % 2.4 ve 1994'de %1.4'e düşmüş, 1995'de de % 8 olması beklenmektedir. Son yıllardaki bu azalmanın sebebi zarar eden bazı KİT'lerin özelleştirilmiş olmasıdır. 1988'den sonra Fon Borçlanma Gereği ve 1990'dan sonra Sosyal Güvenlik Borçlanma Gereği KKBG'ni artıran önemli birer sorun olarak ortaya çıkmışlardır. (Tablo: 2)

4- Ücret artışları verim artışına bağlanmalıdır: Bir ekonomide üretim artarken artan ürünü talep edecek gelirin artması doğaldır, aksi halde deflasyon olur. İşte, üretimden daha hızlı artan ücretin karşılığı olan mal ve hizmetler piyasada hazır olmadığından enflasyonist baskı doğmaktadır. 1986-92 döneminde Türkiye imalat sanayiinde işçi başına reel ücret ortalama %14.1 artmışken, işçi başına reel üretim %1.2 artmıştır. Ancak, enflasyonu önlemek için ücret ve maaşları dondurmak çözüm değildir. Kalıcı çözüm, verimliliği arttırmak ve ücret artışını verim artışına endekslemektir.

5- Eğitimde kalite arttırılmalıdır: Eğitim sistemi kişilerin iş başarma yetisini geliştirecek şekilde düzen-

lenmeli, eğitim kurumları arasında rekabet arttırılmalı, üniversite sanayi işbirliği geliştirilmelidir.

Kuşkusuz daha pek çok radikal çözüm önerisi sunulabilir ama, bizim amacımız daha çok öneri sunmak değil, çözüm arayışının bu yönde olması gerektiğini vurgulamaktır. Aksi halde, TL'nin pul olmuşluğuna ve hayat standardının bunca düşüklüğüne rağmen, "enflasyon artıyor, TL aşırı değerlendi, ücretler hızla artıyor" diye daha çok yakınır dururuz.

Yrd. Doç. Dr. Osman Demir

Cumhuriyet Üniversitesi, İ.İ.B.F. Öğretim Üyesi

Kaynaklar

Akalin, Güneri (1995), "5 Nisan Kararlarının ekonomik, Sosyal Boyutları ve Geleceği", İşveren TİSK Yayını, Cilt: 33, Sayı: 7, Nisan 1995. • Akat, Asaf Savaş (1994), "1994 Bunalımı Üzerine Çeşitlemeler", Görüş, Haziran 1994. • Altug, Osman (1994), Katıldığı Ekonomi, Cem Ofset • Boravut Korkut (1994), Türkiye'yi Adeta Bir Borsa-ya Dönüştürdüler", İktisat dergisi, Yıl: 36, Sayı: 349. • Demir, Osman (1994), "Enflasyon Dört Kısır Döngüye Sebep Oluyor", İşveren, TİSK Yayını, Cilt: 2, Sayı: 9. • Derdiyok, Türkmen (1993), "Türkiye'nin Kayıtdışı Ekonomisinin Tahmini", Türkiye İktisat, TOBB Yayını, Mayıs 1993 • DİE (1923-1992), İstatistik Göstergeler, 1923-1992 • DİE (Mart 1995) Türkiye Ekonomisi İstatistik ve Yorumlar • DİE (1990) ve (1995), Türkiye İstatistik Yıllığı • Doğan, Aykon (1994), "Belirlenen Hedeflere Önemli ölçüde ulaşılmıştır", TİSK Yayını, Cilt: 32, Sayı: 10 • DPT (Haziran 1993, Aralık 1995 ve Şubat 1996), Temel Ekonomik Büyüklükler • DPT (1950-1955), Ekonomik ve Sosyal Göstergeler • DPT (1994), Uluslararası Ekonomik Göstergeler • DTM (Ocak 1996 ve Mart 1995), Başlıca Ekonomik Göstergeler • Ekinli, M.Nazım (1994), "Kriz ve Para Politikası Üzerine", Görüş, Haziran 1994. • EÖÜP (1994), Ekonomik Önlemler Uygulama Planı, 5 Nisan 1994 • Güneş, Hürşit (1994), "Letarjizm+Popülizm=Göz Göre Göre 5 Nisan", Görüş, Haziran 1994, 250 • Hatiboğlu, Zeyyat (1995), Bilinmeyen Türkiye Ekonomisi, İstanbul: Sedok Yayınları • HDİM (Ekim 1994), Başlıca Ekonomik Göstergeler • ISO (1995), Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu, Eylül 1995 • Kazgan, Gülten (1994), "Paket Çok Yetersiz", İktisat Dergisi, Yıl: 30, Sayı: 349 • MGB (1994), Yıllık Ekonomik Rapor-1994 • OECD (1995) Economic Outlook, December 1995 • ÖİB (1996), Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, "Türkiye'de Özelleştirme", 18 Mart 1996 • Öner, Erdoğan (1994), Kamu Kesimi, Gelir Harcaması ve Borçlanma Gereği: Genel Bir Değerlendirme, (1975-1993), Mayıs 1994 • Parasız, İlker (1995), Kriz Ekonomisi ve 5 Nisan 1994 Kararları, Ezgi Kitabevi Yay. • Resmi Gazete, Tarih: 5 Nisan 1994, Sayı: 21896 • Şahin, Hüseyin (1995), Türkiye Ekonomisi, Bursa Ezgi Kitabevi Yay. • Şahinöz, Ahmet (1994), "Ekonomik Bunalım ve Yanılgılar", H.Ü. İİBF Dergisi, Cilt: 12/1994 • TCMB (1995 III), Ocak Ayık Bülten, Temmuz-Eylül • TCMB (Aralık 1995), Ayık İstatistik Bülteni • TİSK (Ekim 1995), İşveren Dergisi, Cilt: 34 Sayı: 1 • TİSK (Mayıs 1995), İşveren Dergisi, Cilt: 33, Sayı: 8 • TİSK (Nisan 1994), İşveren, Cilt: 32, Sayı: 7 • TMMOB (1994) Makina Mühendisleri Odası, İstanbul Şubesi Bülteni, 1994

Körlerin yürüyüşü

1980 sonrası yatırım politikaları

Nurhan Yentürk

Kısa dönemli gibi görünen her iktisat politikasının uzun dönemli sermaye birikimi ve büyüme üzerindeki etkileri kaçınılmazdır. Günü kurtarma politikalarının iktisadi kararlara damgasını vurduğu Türkiye ekonomisinde, 1980 yılından günümüze dek izlenen politikaların sermaye birikimi üzerindeki etkileri neler oldu, sorusuna cevap arayışı bu makalenin konusunu oluşturuyor.

Sonucu baştan özetle söylemek gerekirse görünen şudur: Uygulanan politikalar nedeniyle, dışa açık büyüme stratejilerinin izlendiği dönem boyunca, karlılık ve yatırımlar dışa açık ya da açılma olasılığı olan sektörlerden çok, içe yönelik sektörlerde yoğunlaşmıştır. Bu olgu, uygulanan politikaların orta/uzun vadede kendi bindiği dalı kesmesi anlamına gelir.

Arka sayfadaki grafikten 1968 yılından bu yana yatırımların dışa açık ve içe dönük sektörler (iktisat literatüründe kullanıldığı deyimle) uluslararası ticarete konu olan ve ticarete konu olmayan sektörler ⁽¹⁾ arasında nasıl dağıldığını inceleyelim. 70'li yılların sonu ve 80'li yılların başında politika değişikliğiyle birlikte, her iki sektörün yatırım oranlarında keskin bir düşme görülmektedir. Ticarete konu olan sektörlerin yatırım oranları (TPGDP) % 10'lardan, % 5'lere kadar düşmüş ve 90'lı yıllarda görülen ufak bir artışla % 6'larda kalmıştır. Halbuki ticarete konu olmayan sektörlerin yatırım oranları (NTPGDP) 1985 yılında yeniden

toparlanarak hızla yükselmeye başlamış ve bir makas gibi açılarak 90'lı yıllarda 1980 öncesi dönemin çok üzerine çıkmıştır.

Yatırımların dağılımındaki bu gelişme, 80'li yıllardan beri uygulanan dışa açılma politikalarından beklenenin tersinedir. Çünkü beklenen, ticarete konu olan sektörlerde karlılığın artması ve yatırımların bu sektörde yoğunlaşarak ihracat çekişli bir büyümenin yaşanmasıdır.

1980'den sonra karlılık hangi sektörlerde yoğunlaştı?

Bilindiği gibi, bir sektörde yatırımları karlı kılan temel iki fiyattan söz edilebilir. Bunlardan birincisi yatırım mallarının fiyatları, ikincisi ürün fiyatları. Karlılık ancak yatırım mallarındaki fiyat artışlarını ürün fiyatlarına yansıtabilen sektörlerde artabilir. Yatırım mallarındaki fiyat artışı ürün fiyatlarına yapılan artıştan daha yüksek olursa bu sektörün karlılığı düşer.

1980 yılından sonra yatırımların ticarete konu olan sektörler yerine, olmayan sektörlerde yoğunlaşmaya başlaması ve bunun sermaye hareketlerinin serbestleştiği 1989 yılından sonra daha da artması olgusu bir karlılık göstergesi üretilmesiyle daha kolay izlenebilir. Bu amaçla ticarete konu olan ve olmayan sektörlerde yatırımların karlılığını temsil etmek üzere, ilgili sektörlerde yatırım maliyetlerindeki artı-

Bruegel: Körlerin yürüyüşü

şın ürün fiyatlarındaki artışa ne oranda yansıtılabildiğini gösterecek bir değişken üretmeye çalışacağız. Ticarete konu olmayan ve olan sektörlerde yatırım mali fiyat göstergesi olarak her iki sektörün ayrı ayrı yatırım fiyat endeksleri kullanacağız. Sektörlerin ürün fiyatlarında yaşanan değişimi temsil etmek üzere, iktisat yazınında da genel kabul gördüğü gibi, ticarete konu olmayan sektörler için hizmetler deflatörü, ticarete konu olan sektörler için toptan eşya fiyat endeksini alacağız.

Tablodan da görüldüğü gibi ticarete konu olmayan sektörlerin karlılığı (PRONT), ticarete konu olan sektörlerin karlılığından (PROT) daha hızlı artmaktadır. Bir başka deyişle, ticarete konu olmayan sektörlerde yatırım mali fiyat artışlarının ürün fiyatlarındaki artış ile telafi edilme gücü ticarete konu olan sektörlerle oranla daha yüksektir. Son sütunda gösterilen ticarete konu olmayan sektörlerin göreceli karlılığı ($PRORNT=PRONT/PROT$) 1980 yılından sonra dış ticaret serbestisiyle birlikte artmakta ve 1989 yılında uygulamaya konulan finansal serbestlikle birlikte daha da yükselmektedir.

Türkiye gibi, dışa açılmayı amaçlayan bir ülkede, uygulanan politikalar içe dönük sektörlerin karlılığını ve yatırımları teşvik edecek sonuçlar doğuruyorsa, çok açıktır ki uzun dönemde dışa açık sektörlerde yeni yatırımlara ve teknolojik gelişmeye dayalı yapısal bir rekabet gücü kazanılması olasılığı tüketilmiş olur.

Gelelim sektörel karlılıklarda ortaya çıkan bu gelişmeleri doğuran iktisat politikalarını tartışmaya: Bu tartışma, Türkiye'de 1980 yılı sonrası uygulanan politikaları en genel hatlarıyla iki döneme ayırarak sürdürülebilir. Bunlardan birincisi, 1989 yılına kadar uygulanan mal hareketlerinin serbestleşmesine dayalı politikalar, ikincisi ise 1989 yılından sonra uygulanan sermaye hareketlerinin serbestleşmesine yönelik politikalar.

1980-1989 dönemi politikaları ve yatırımlar

İhracata dayalı büyüme politikalarının en önemli uygulamalarından olan devalüasyonların yatırım mallarının göreceli fiyatlarını olumsuz etkilediği söylenebilir. Çünkü, yatırım mali ithalatı açısından gelişmekte olan ülkelerin dışa bağımlı olması nedeniyle, devalüasyonların ithalat malları fiyatlarını yükseltici etkisinin, yatırım mali fiyatlarını ürün fiyatlarına göre daha hızla artırdığı görülmektedir.

Örneğin, Kravis, Summers ve Heston'un çalışmasında 34 ülkenin tüketim, yatırım malları ve kamu mallarının yerli fiyatları ile uluslararası fiyatları karşılaştırılmakta, düşük gelirli gelişmekte olan ülkelerde yatırım malları fiyatlarının uluslararası fiyatlardan sapmasının diğer mallara ve ülkelere göre daha yüksek olduğunu gösterilmektedir. Pfefferman ve Madarassy'ye göre 1979-88 arası 35 gelişmekte olan ülkede yatırım malları fiyat artışları toplam fiyatlardaki artıştan daha

TİCARETE KONU OLAN VE OLMAYAN SEKTÖRLERE GÖRE YATIRIMLARIN KARLILIKLARI

	PRONT 1	PROT 2	PRORNT 1/2
1970	98.73	143.00	69.04
1971	80.57	162.72	49.51
1972	97.67	141.38	69.09
1973	103.48	126.15	82.03
1974	111.09	136.18	81.58
1975	117.40	133.31	88.07
1976	110.11	132.39	83.17
1977	100.59	129.96	77.40
1978	100.84	136.41	73.92
1979	108.38	132.90	81.55
1980	101.06	126.39	79.96
1981	105.58	117.37	89.95
1982	107.63	117.41	91.67
1983	108.58	114.53	94.81
1984	110.58	117.63	94.00
1985	119.13	118.79	100.19
1986	103.23	114.82	89.91
1987	100.00	100.00	100.00
1988	100.51	98.54	102.00
1989	110.88	103.32	107.32
1990	116.15	110.93	104.70
1991	119.79	110.95	107.98
1992	122.71	113.21	108.38
1993	201.83	111.16	181.57

PRONT= Hizmet sektörü deflatörü/ticarete konu olmayan sektörlerin yatırım deflatörü
PROT= WPI/ticarete konu olan sektörlerin yatırım deflatörü
PRORNT= PRONT/PROT

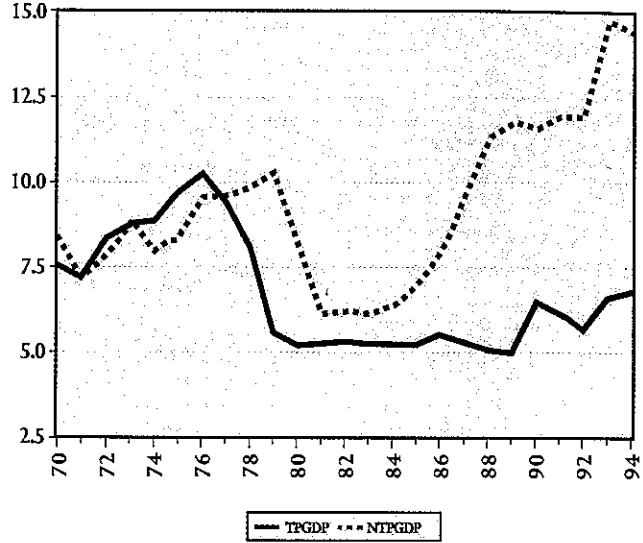
Kaynak: Hizmet sektörü deflatörü ve WPI; DİE Yatırım deflatörleri: DPT

yüksek çıkmaktadır. Söz konusu çalışmaya göre bu olgu G.D. Asya Kaplanları için tersine sonuç vermekte ve bu ülkelerde 1979-86 arası görece yatırım maliyetleri azalmaktadır.

Yatırım mallarında ortaya çıkan bu maliyet artışı ticarete konu olan sektörlerin ve olmayan sektörlerin karlılıklarını ve yatırım kararlarını farklı etkileyebilir mi? Evet, çünkü yukarıda belirttiğimiz gibi burada ürün fiyatlarındaki artış önem kazanmaktadır. Ticarete konu olan sektörler dışa açılma ile birlikte uluslararası "tek fiyat"a doğru inmektedirler. Özellikle, dışa kapalı dönemde Türkiye gibi yüksek maliyet ve yüksek karlarla üretim yapmaya alışmış olan bu sektörde dışa açılma sonucu ihraç edilen ürün fiyatlarında önemli bir azalma yaşanmıştır.

Ticarete konu olmayan sektörlerde ise ürün fiyatlarında ciddi bir artış yaşanmaktadır. Özel sağlık, özel eğitim, danışmanlık, reklam, bankacılık vs. gibi hizmetlerde son 15 yılda yaşanan fiyat artışı buna örnek olabilir. Ticarete konu olmayan hizmet sektöründe, yatırım maliyetindeki artışların ürün fiyatlarına yansıtılarak telafi edilebilmesi karlılığı arttırarak yatırım kararlarını olumlu etkilemektedir.

ÖZEL SEKTÖR TİCARETE KONU OLAN (TPGDP) VE TİCARETE KONU OLMAYAN (NTPGDP) SEKTÖRLERİN YATIRIMLARININ GSYİH'YA ORANLARI

Çeşitli uluslararası çalışmalar ticarete konu olan ve olmayan sektörlerin fiyatlarındaki bu gelişmeleri incelemektedir. Örneğin, UN, International Comparison Programme'nın (ICP) çeşitli aşamalarını kullanarak yapılan çalışmalardan çıkarılabilecek en genel sonuç şöyle özetlenebilir: Dışa açılmadan önceki yıllarda, gelişmekte olan ülkelerin ticarete konu olmayan sektörlerinin fiyatları uluslararası fiyatların çok altında; ticarete konu olan sektörlerin fiyatları uluslararası fiyatların çok üzerinde iken, dışa açılma ile birlikte, ticarete konu olan sektörlerin fiyatları düşmekte ve ticarete konu olmayan sektörlerin fiyatları yükselmektedir.

ICP verilerinden çıkan benzeri bir sonuç, satın alma gücü paritesi bazında ve dolar bazında ölçülen iki ayrı kişi başına ulusal gelir endeksi arasındaki farkın, gelişmekte olan ülkelerde bir azalma eğilimi göstermesidir ⁽²⁾.

Bilindiği gibi satın alma gücü paritesine göre ölçülen kişi başına ulusal gelir ülke içi fiyatları dikkate alarak hesaplanmaktadır. Dışa açılma ile birlikte gelişmekte olan ülkelerde bu farkın kapanmasının gösterdiği sonuç, ticarete konu olmayan ürünlerin fiyatlarının artmasıdır.

Yukarıda özetlenen gelişmeler yapısal uyum politikalarının bir çok gelişmekte olan ülke üzerinde görülen etkileridir. G.D.Asiya ülkeleri yatırım malları maliyetini düşürmeye yönelik politikalar uygulayarak ve özel olarak bunları ticarete konu olan sektörlerde yoğunlaştırarak görece fiyat hareketlerini dışa açık sektörler lehine çevirebilmişlerdir. Böylece yatırı-

rım maliyeti düşürülerek ihracat artışının yeni yatırımlara ve verimlilik artışına dayandırılması sözkonusu olmuştur.

Halbuki Türkiye, uyguladığı 'ihracatı teşvik politikaları' ile bu olumsuz gelişmeyi pekiştirmiştir. Çünkü, Türkiye'de 1980'den sonra yatırım maliyetini düşürücü teşviklerden çok, ürün fiyatını uluslararası fiyatlara indirmeye yönelik teşvikler (sübvansiyonlar, işçi ücretleri) ön plana çıkarılmıştır. Diğer yandan, verilen bu teşvikler, üreticiden çok dış ticaret firmalarına yansıtılmış ve karlılığın ihracatçı/imalatçı firmalarda yoğunlaşarak yatırımlara dönüştürülmesi sağlanamamıştır. Bu durumda mobilitesi olan sermaye, aldığı görece karlılık sinyallerini izleyerek ticarete konu olmayan sektörlerde yatırımlara yönelmiştir.

1989-1994 dönemi politikaları ve yatırımlar

Türkiye 1989 yılında hızlı bir kararla ve oldukça dengesiz bir ekonomiyle finansal serbestliğe adımını attı ve hemen sonra, 1990 yılında dünya konjonktürüne damgasını vuran spekülasyon sermaye hareketlerinin gelişmekte olan ülkelere yönelmesi şeklinde özetlenebilecek bir gelişme ile karşı karşıya kaldı.

1990 yılında spekülasyon sermayenin gelişmekte olan ülkelere akmasının nedeni, bir yandan gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan ekono-

mesi, faiz oranının yükselmesi ve iç talebin artması.

Finansal hareketlerin serbestleşmesi sonucu ortaya çıkan spekülasyon sermaye girişi, yerli paranın yabancı paralar karşısında değer kazanmasına yol açarak ihracat ürünlerinin dış fiyatlarının artmasına ve ithalatın ucuzlamasına neden olmaktadır. Bu gelişmenin en doğal sonucu ticarete konu olan sektörlerde yatırımların azalmasıdır. Çünkü ihracatçı sektörlerde rekabet gücünün azalması nedeniyle yatırımlardan uzaklaşma, ithalatla rekabet eden sektörlerde ise, ürün ithalatının ucuzlaması nedeniyle yatırımlardan uzaklaşma eğilimi ortaya çıkmaktadır. Ticarete konu olmayan sektörlerde ise, uluslararası rekabetin olmaması nedeniyle, ucuzlayan ithalat yatırımların maliyetini düşürücü etki yaparak yatırımları teşvik etmektedir.

Spekülasyon sermaye girişi sonucu yatırımların sektörel dağılımını etkileyen diğer bir unsur artan faiz oranlarıdır. Faiz oranı reel yatırımlarla finansal yatırımlar arasında tercih yapılmasını belirleyen bir faktördür ve finansal araçların getirisinin yükselmesi reel yatırımları azaltıcı rol oynamaktadır. Reel yatırımlarla faiz oranı arasında ters yönlü bir ilişki ortaya çıkmakta ve yatırımlar finansal sektöre yani ticarete konu olmayan sektörlerle yönelmektedir.

Bunların dışında, sermaye hareketlerinin serbestleşmesi ve gelişmekte olan ülkelere yabancı spekülasyon sermaye gi-

Türkiye için yapılan incelemeden görüldüğü gibi, dışa açılmak için uygulanan politikalar kendi varlık koşullarını tüketmektedir.

mik konjonktür nedeniyle faiz oranlarının düşmesi ve gelişmekte olan ülkelere faiz oranlarının uluslararası faiz oranlarının üzerinde seyretmesi, diğer yandan sermaye akımlarının neredeyse otonom hareket ettikleri bir hayatlarının olmasıdır. Bu otonom hayat sayesinde, spekülasyon sermaye akımlarına arbitraj olanaklarının olmadığı ülkelere de döviz kurunu düşürüp faiz oranını yükselterek kendine arbitraj olanakları yaratmaktadır.

Nitekim 1990 yılından sonra spekülasyon sermaye girişinden nasibini alan her gelişmekte olan ülkede, ülkenin kendi iş koşullarından bağımsız olarak, ekonomik dengelerde olumsuz etkiler ortaya çıkmıştır. Bunların arasından, yatırımların ticarete konu olmayan sektörlerde yoğunlaşmasını doğrudan etkileyen üç faktörden söz edilebilir: Yerli paranın yabancı paralar karşısında değeri-

rişinin artması ile ortaya çıkan talep artışı, ticarete konu olan sektörlerde esas olarak ucuzlayan ithalat ile karşılanırken ticarete konu olmayan sektörlerde fiyat ve yatırım artışı olarak karşılanmaktadır.

Özetle, aşırı spekülasyon sermaye girişi ile birlikte reel döviz kurunun değeri düşmesi, faiz oranının yükselmesi ve iç talebin artması, gelişmekte olan ülkelere yatırımların esas olarak ticarete konu olmayan sektörlerle yönelmesini teşvik eden şeytan üçgenini oluşturmaktadır.

Türkiye'de, grafikte görülen 1989 yılından sonra ticarete konu olmayan özel sektör yatırımlarındaki hızlı yükselme esas olarak yukarıda sözü edilen bu şeytan üçgeninden kaynaklanmaktadır. Ancak Türkiye, aşırı spekülasyon sermaye girişi ile gelişmekte olan ülkelere ortaya çıkan bu şeytan üçgenini uyguladığı politikalarla içinden çıkılmayan bir kısır

döngü haline getirmeyi başarabilmiştir!

Bilindiği gibi, aşırı spekülasyon sermaye girişinin ithalat hacmini arttırmasını ve yerli paranın değerlenmesini bir ölçüde de olsa önlemek için merkez bankalarının uluslararası rezerv biriktirmeleri söz konusu olmaktadır. Ancak bunun, parasal tabanı genişlemesi gibi olumsuz sonuçları vardır. Bu olumsuzluklarla mücadelede gelişmekte olan ülkelerin başvurdukları iki temel uygulamadan söz edilebilir. Bunlardan birincisi spekülasyon sermaye girişlerini caydırmak için "zorunlu karşılık oranı" koyulmasıdır. İkincisi ise, parasal tabandaki genişlemeyi emmek, yani bunun ekonomide enflasyonist bir baskıya neden olmamasını engellemek için bu genişlemenin merkez bankasının piyasaya süreceği kağıtlarla sterilize edilmesidir. Örneğin bu iki politikayı sistemli olarak özerk bir merkez bankası aracılığıyla sürdüren Şili, Latin Amerika ülkeleri arasında 1990 yılından sonra kriz yaşamamış bir ülkedir.

Türkiye'nin uyguladığı yöntem ise bir yandan faiz oranlarının artmasına neden olurken bir yandan da enflasyonist genişlemeyi ortadan kaldırmamıştır. Bu yöntem parasal tabandaki genişlemenin merkez bankası tarafından sterilize edilmesi yerine, büyük oranda hazinenin kağıtlarıyla likiditenin kamu tarafından kullanılır hale getirilmesidir. Bu olgu, kamunun harcamalarını arttırmak için gelirlerini arttırması gereğini doğurmaksızın, cari ve faiz harcamalarının arttırılması olanağını sağlamıştır. Böylece 1989-1994 arası aşırı bir borçlanma, sürdürülemez bir faiz yükü ve yavaşlatılmış bir kur politikası ile ekonominin bir kısır döngüye girilmesi göze alınarak, siyasi popülerite hesaplarına dayalı ve krizle sonuçlanacağı aşık bir genişleme ve içe dönük büyüme dönemi yaşanmıştır.

Özetle, dışa dönük büyüme yerine içe dönük bir büyümeyi ve ticarete konu olmayan sektörlerle yatırımları teşvik eden politikalar, 1980-1989 döneminde olduğundan daha güçlü bir şekilde 1989 sonrası döneme de damgasını vurmuştur.

Sonuçlar

Türkiye için yapılan incelemeden görüldüğü gibi, dışa açılma politikaları ile birlikte, göreceli fiyat hareketleri ticarete konu olan sektörlerin aleyhine gelişmekte, dışa açık sektörlerde göreceli kar beklentilerini azaltmaktadır. Bu olgu yatırımların dışa açık sektörlerden çok ticarete konu olmayan sektörlerde yoğunlaşması sonucunu doğurmaktadır.

Bir başka deyişle, dışa açılmak için uygulanan politikalar kendi varlık koşullarını tüketmektedir.

Yukarıda tartışıldığı gibi, dışa açılma politikaları ile birlikte ortaya çıkan ve birçok gelişmekte olan ülkenin yatırım tercihlerini beklenmeyen yönde etkileyen ciddi riskler vardır. Ancak bir çok gelişmekte olan ülke, amaca yönelik iyi tasarlanmış politikalarla bu olumsuzluklardan kurtulabilmişlerdir. Türkiye ise, tam tersine uyguladığı politikalarla bu olumsuzlukları pekiştirmekten öteye geçememiştir.

Bu gelişme Türkiye'nin sahip olduğu kıt kaynaklarının uluslararası rekabet gücü olmayan ve olması mümkün olmayan sektörlerde sarf edilmesi anlamına gelmektedir. Bu durumda, dışa açılacak sektörlerde bir yatırım artışı sağlanabilmesi, bu sektörlerle yönelik yatırım teşviki politikalarının ve aşırı spekülasyon sermaye girişi ile mücadele politikalarının önemini gündeme getirmektedir.

Bunu başarmış gelişmekte olan ülkeler vardır ve Türkiye de bunların arasında yerine alabilir. Alamamasının sorumluluğu ise yanlış politikaların izlenmesinde katkısı olan tüm iktisadi ve siyasi güçlere aittir.

Doç. Dr. Nurhan Yentürk

İTÜ İşletme Fakültesi Öğretim Üyesi

Kaynaklar

- 1- Akyüz, Y. ve Kotte, D.J. (1991) Financial Policies in Developing Countries: Issues and Experience, UNCTAD Discussion papers, no. 40.
- 2- Calvo, G. Leiderman, E. ve Reinhart, C. (1993) Capital Inflows and Real Exchange Rate Appreciation in Latin America, IMF Staff Papers, vol. 40, no. 1, s. 108-151.
- 3- Felix, D. (1994) Industrial Development In East Asia: What are the Lessons for Latin America? UNCTAD Discussion Paper, no. 84.
- 4- French-Davis, R. Titelman, D. ve Uthoff, A. (1994) International Competitiveness and the Macroeconomics of 5- Capital Account Opening, UNCTAD Review, s. 107-123.
- 5- IMF (1993) World Economic Outlook, Annex VI, May 1993.
- 6- Kravis, I.B., Heston, A. ve Summers, R. (1982) World Product and Income, ICP Phase III, John Hopkins University Press, Londra.
- 7- Pfeiffermann, G.P. ve Madarassy, A. (1992) Trends in Private Investment in Developing Countries, IFC Discussion Paper, no. 14.
- 8- Summers, A. ve Heston, A. (1991) The Penn World Table: An Expanded Set of International Comparisons, 1950-1988, The Quarterly Journal of Economics, May, s. 327-368.
- 9- Yentürk, N. (1996) Short-Term Capital Inflows and their Impact on Macroeconomic Order: A Comparison Between Turkey and Mexico, Boğaziçi Journal, forthcoming.
- 10- Yotopoulos, P. (1990) Exchange Rates and State-Led Capitalism: What can the NICs Learn From Japan? CEPR publication no. 212. Stanford University.

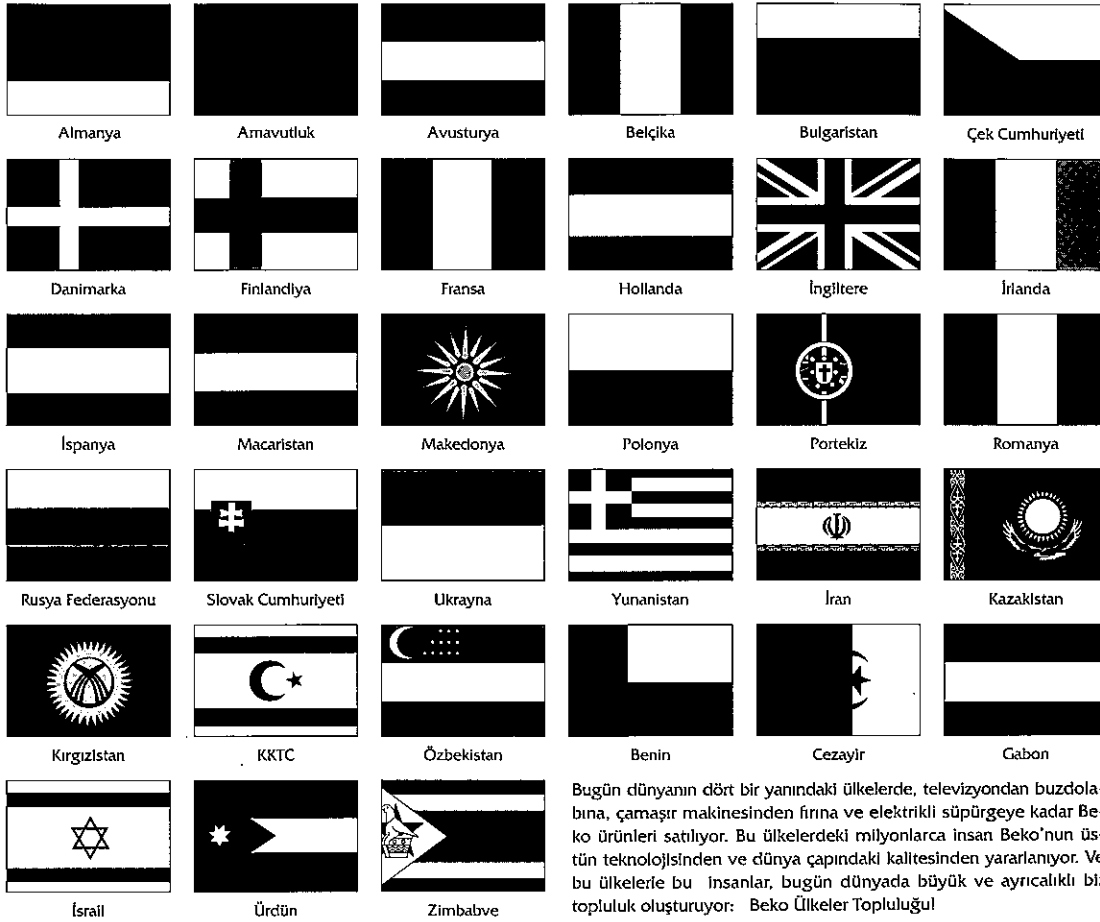
Dipnotlar

- 1- Ticarete konu olmayan sektörler: Enerji, ulaştırma, eğitim, sağlık, konut ve diğer hizmetler; ticarete konu olan sektörler: Tarım, madencilik, imalat ve turizm olarak alınmıştır. Bu ikisinin toplamı toplam özel kesim yatırımlarını vermektedir. Veri kaynağı: yeni GDP serilerinden DPT tarafından türetilmiş yeni yatırım serileridir. 1987 sabit fiyatlı veriler kullanılmıştır.

Beko

Ülkeler Topluluğu

(Şimdilik)

Bugün dünyanın dört bir yanındaki ülkelerde, televizyondan buzdolabına, çamaşır makinesinden fırına ve elektrikli süpürgeye kadar Beko ürünleri satılıyor. Bu ülkelerdeki milyonlarca insan Beko'nun üstün teknolojisinden ve dünya çapındaki kalitesinden yararlanıyor. Ve bu ülkelerle bu insanlar, bugün dünyada büyük ve ayrıcalıklı bir topluluk oluşturuyor: Beko Ülkeler Topluluğu!

 BEKO
Bir dünya markası

BEKO (TÜRKİYE)

Tel: (0212) 252 49 00
Faks: (0212) 243 31 34

BEKO (İNGİLTERE)

Tel: 441.923.81 81 21
Faks: 441.923.81 96 52

BEKO (FRANSA)

Tel: 33.1.44 51 08 80
Faks: 33.1.42 66 23 07

BEKO (ALMANYA)

Tel: 49 .6102.71 82 20
Faks: 49 .6102.80 09 30

BEKO (RUSYA)

Tel: 70.95.258 50 41
Faks: 70.95.258 50 48-49

Türk finans sektöründe yeni bir güç

İstanbul Altın Borsası

Kaan Rasim Aytoğu

Altın, tarih boyunca dikkat çekici rengi ve parlaklığı nedeniyle insanoğlu tarafından ilk farkedilen metallere- den biri olmuştur. Tarihte altını para şeklinde ilk kullananlar (M.Ö. 550 yıllarında) Lidya'lılardır. Altınla ilgili ilk standart ise, 1816 yılında İngilizler tarafından geliştirilmiş ve ticaret sistemine sokulmuştur. Önceleri likidite sisteminde önemli kullanımı olan altın, zamanla bu rolünü kaybetmiştir. Böylece, 1951-1960 dönemi içinde altının uluslararası rezerv içindeki payı % 65'de iken, bu oran giderek azalmış, 1979'da % 10.7'ye ve 1982 yılında ise % 8.9'a düşmüştür.

Günümüzde, dünya altın rezervinin çoğunu Güney Afrika Cumhuriyeti elinde bulundurmakta, ayrıca üretimde de başı çekmektedir. Diğer önemli üretici ülkeleri ise; Amerika Birleşik Devletleri, Kanada ve Avustralya oluşturmaktadır. Yapılan araştırmalar, şu anki üretimin 2000 yılının talebini karşılayacak düzeyde olduğunu göstermektedir.

Türkiye'de altın ve altın piyasasında durum

Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de altın; başta tasarruf, kuyumculuk ve buna dayalı el işlemeciliği, dişçilik, endüstri gibi yerlerde yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Türkiye'de altın rezervleri bulunmasına rağmen henüz işletilmeye açılmamasının nedeni, üretimin pahalı ve kullanılan tekniklerin çevreye vereceği zararın büyük olacağı endişesidir. Yıllık 150 ton altın ithalatıyla Türkiye,

İtalya ve Hindistan'dan sonra dünyada üçüncü sırada yer almaktadır. İthal edilen altının büyük bir kısmı İstanbul Kapalıçarşı'da mücevher yapımında kullanılmakta ve bu üretimin büyük bir kısmı ise turizm yolu ile yurtdışına satılmaktadır.

Altın piyasasında yeniden yapılanma ve uzun vadede beklenen gelişmeler

Ekonomide istikrarlı bir büyüme ve gelişme sağlanması, yeterli büyüklükteki sermaye birikiminin yatırıma dönüşmesi ile olanaklıdır. Bu aynı zamanda serbest piyasa ekonomisinin temel kurallarından da biridir. Türk ekonomisinin içinde bulunduğu önemli sıkıntılardan biri, yatırıma aktarılacak kaynağın yetersizliği yanında, mevcut kaynakların optimum şekilde kullanılamamasından kaynaklanmaktadır. "Altın" bu kaynakların hem en değerlisi hem de miktar olarak en fazla olanlarından biridir. Türkiye'de atıl bir şekilde halkın elinde bulunan altının değeri yaklaşık 70 milyar dolar civarındadır.

Türkiye'deki mevcut altın miktarının bu kadar büyük olması ve bu miktarın yatırıma dönüştürülme olanağının tespiti "Altın Piyasasının Yeniden Yapılanması" stratejisinin oluşmasının da temel nedeni olmuş ve ilgili kuruluşlarca çalışmalara başlanmıştır. Bu çalışmalar sonucu çıkarılan plan, mevcut altın piyasasının yeniden yapılanma şartlarını belirleyerek; Altın Borsası, Altın Rafinerisi ve Altına Dayalı Yatırım Araçları'nın uygulamaya sokul-

1990 - 1995 YILLARI ARASI GERÇEKLEŞEN ALTIN İTHALATI

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	TOPLAM	ORTALAMA
OCAK	6,869	7,763	5,552	13,084	3,986	2,703	37,254	7,991
ŞUBAT	3,504	2,283	4,401	9,366	2,545	2,841	22,099	4,988
MART	9,921	2,286	7,872	10,726	1,964	5,452	32,769	7,644
NISAN	9,960	5,340	8,900	12,015	3,610	2,570	39,825	8,479
MAYIS	12,516	8,882	4,896	10,996	0	8,416	37,290	9,141
HAZİRAN	16,152	4,436	12,786	14,301	16	9,641	47,691	11,466
TEMMUZ	21,769	18,675	17,649	17,993	3,077	16,202	79,163	19,073
AĞUSTOS	21,540	19,567	28,952	27,931	13,563	26,528	111,553	27,616
EYLÜL	12,371	14,900	13,911	26,700	6,581	10,940	74,463	17,081
EKİM	16,935	13,543	8,832	9,117	7,334	8,650	55,761	12,882
KASIM	9,339	7,378	7,155	6,769	3,195	6,575	33,836	8,082
ARALIK	4,608	8,328	9,364	4,312	2,686	6,000	29,298	7,060
TOPLAM	145,484	113,381	130,270	163,310	48,557	106,518	601,002	141,504

ması doğrultusunda çalışmalara başlamıştır.

Altında yeniden yapılanma politikası hem yıllık ithal edilen hem de yıllardır birikmiş olarak dağılık halde bulunan ve hiç bir ekonomik katkısı bulunmayan altının ekonomiye kazandırılmasını amaçladığını belirtmiştik. Altın piyasasının yeniden yapılanma hedeflerinin başarıya ulaşması için uzun süreli bir planın başarı ile uygulanmasına ihtiyaç vardır. Eğer on senelik bir planlama döneminde kurumsal yapıların oturtulması, halkın yeni yapıya adaptasyonu ve piyasaların kendini yenilemesinin sağlanması gerçekleşirse, asıl hedeflere ulaşılmasının daha kolay ve daha çabuk olacağı beklenmektedir.

Altın piyasasının arz kısmını oluşturan uluslararası altın girdisinin minimum seviyeye indirilmesi, vatandaşın elindeki ulusal altının mali piyasalarda değerlendirilmesi, saklama amaçlı (mali piyasaların dışında) altın alımının azaltılması ve işlenmiş altın ihracatının hızla artması, bu süre içinde tamamlanması beklenen hedeflerdendir. Ayrıca ülkemizdeki cevher altının işlenerek piyasaya sürülmesinde de önemli mesafeler alınacağı umulmaktadır.

Yeniden yapılanmada başarı sağlanırsa, uluslararası altın piyasasından sağlanan altın ithalatının yıllık ihracat seviyesinde tutulması ve vatandaşın elindeki altının önemli bir bölümünün mali piyasalarda değerlendirilmeye sokulması söz konusudur. Bununla birlikte, iç tüketimde halkın elindeki altın mevcudunun ortadan kaldırıl-

ması, yüksek teknolojiye dayalı gelişmiş endüstrilerde altın kullanımının artması ve mücevher olarak kullanılan altında tüketici açısından düşük aralı altın kullanma eğiliminin gerçekleşmesi de beklenmektedir. Ayrıca kuyumculuk sektöründe uluslararası isteklere hitap edecek güven ve standardizasyonu sağlanmış, sertifikalı estetik takı üretiminin artırılarak dünya piyasasında söz sahibi olma noktasına gelinebileceği de varsayılmaktadır. Spot altın pazarının gittikçe daralarak işlem hacminin azalma eğilimine girmesi, bu süreci yaşamış ve mali piyasalarda yeniden yapılanma evreleri geçirmiş uluslararası örnekler göz önüne alındığında kaçınılmaz gözükmektedir. Böylelikle altında vadeli işlemler, altın piyasasındaki olumlu gelişmelerin netleşmesi ile uzun vadede uluslararası piyasalarla entegrasyonunu sağlamış olacaktır.

İstanbul Altın Borsası

6 Temmuz 1993 tarihli hükümet programı "Türkiye'de mevcut altın potansiyelinin ekonomiye kazandırılması ve altın ihracatı yanında, altına dayalı finans araçlarının uygulamaya sokulması amacıyla, altın borsasının kurulacaktır" derken, altın alım-satımının serbest piyasa koşulları altında yapıldığı örgütlü bir piyasa ortamını sağlayacak kurumsal yapıyı oluşturmayı hedefliyordu. Yapılan ön sonucunda hedefler daha da netleştirilmiştir:

1) Altın tüketiminin en fazla olduğu Ortadoğu ülkelerinin fiziki altın talebinin karşılanmasında Beyrut'tan boşa-

lan yeri doldurmak ,

- 2) İstanbul'u uluslararası finans merkezi haline getirmek,
- 3) Türki devletlerinin arz potansiyeli ile Ortadoğu'daki talep merkezleri arasında köprü vazifesi görmek,
- 4) Kurumsallaşma ile altın alım satımında piyasaya duyulan ve bu anlamda altın yoluyla kaynak aktarım mekanizmasına duyulan güveni pekiştirmek,
- 5) Farklı yapıda yatırımcıların risk ve getiri tercihlerine cevap verecek mali araç çeşitliliğine likidite sağlamak,
- 6) Orta-Asya Türk Cumhuriyetleri'nin altın rezervlerinin uluslararası piyasalara sunumunda rol oynamak,
- 7) Altının kağıt üzerinde alım satımı, altına dayalı türev araçlarının geliştirilmesi ve fon yönetim tekniklerinin etkin kullanılmasını sağlamak,
- 8) Altın kiralama mekanizmasının ve altın sertifikasının işlevliliğini artırarak, altın işiyle uğraşan kesimin finans problemlerini aşmasına yardımcı olmak.

26 Temmuz 1996 tarihinde açılan İstanbul Altın Borsası yapısal çerçevesini; "belirli bir kurumsal yapı ile, altın arz ve talep edenlerin, işlem maliyetlerini en aza indirerek uluslararası serbest rekabet koşulları içinde buluşmalarını; alım, satım, fiyatlama, takas, vb. süreçlerinin, belirlenmiş kurallara çerçevesinde ve kamunun gözetiminde kurallara gönüllü uymaları" olarak çizmiştir. Bu çerçeve doğrultusunda sekiz aylık bir süreyi dolduran İstanbul Altın Borsası'nda gerçekleşen işlemler çok başarılı bir sürecin göstergeleridir.

İstanbul Altın Borsası'nın işleyişi

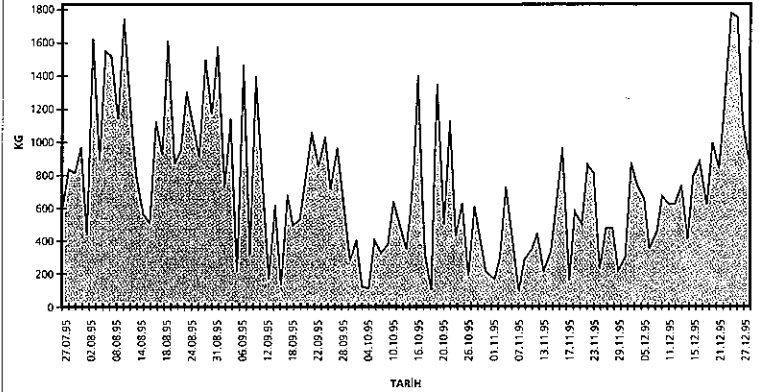
İstanbul Altın Borsası; Hazine Müsteşarlığı'nın Altın Standartları Tebliği'yle tarafından belirlenen uluslararası rafineri çıkışı altınların alınıp satıldığı bir borsadır. Şimdilik, 60 aracı kuruluşla sınırlı olan borsada kanunla üyelik şartlarını yerine getiren (Türkiyedeki Yerleşik Bankalar, Yetkili Müesseseler, Türkiye'de şube açmak kaydıyla yabancı bankalar) 50 aracı kuruluş faaliyette bulunmaktadır. Tüm işlemler bilgisayar kontrolünde, alım satım emirleri ile gerçekleşen işlemler Dow Jones-Telerate tarafından da tüm dünyaya anında geçilmektedir.

Hedefler

İstanbul Altın Borsası'nın hedeflerinden en önemlisi; yıllardır halkın elinde (yaklaşık 6000 ton) bulunan altı-

nın ulusal ekonomiye kazandırılmasını sağlamaktır. Bunun en önemli sebebi, ülkemizin yatırıma dönüştürülecek birikiminin ekonomimizde güç oluşmasına yardımcı

TOPLAM İŞLEM MİKTARI

olma potansiyelidir. Altın, büyük potansiyeli ile çok önemli bir yatırım gücünü içinde saklamaktadır.

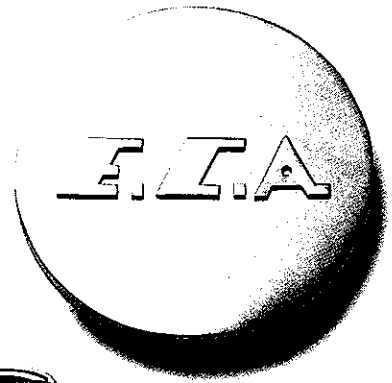
İstanbul Altın Borsası'nın diğer önemli bir hedefi ise, yoğun altın tüketiminin yaşandığı Ortadoğu ülkelerinin altın pazarını kendisine çekebilme. Bu hedef, savaş nedeni ile önemini yitiren Beyrut pazarının İstanbul Altın Borsası'na kaydırılması ile gerçekleşme olanağını taşımaktadır.

Ayrıca, Türkiye Cumhuriyeti'nin büyük altın arz potansiyelinin dünya pazarlarına açılmasında önemli bir rol üstlenmek İstanbul Altın Borsası'nın orta vadeli hedefleri arasında yer almaktadır. Bu hedef İstanbul Altın Borsası'nın uluslararası kimliği ve kabulü nedeni ile kurulma çalışmaları devam eden uluslararası altın rafinerisine ortaklık yönünden de ayrı bir önem taşımaktadır. Ayrıca altına dayalı yatırım araçlarında finansal sistemimizde değerlendirilmesi önemli bir hedef olarak görülmektedir. Türkiye pazarı, yıllık spot altın ticaretinde; toplam dünya spot altın ticaretinin yaklaşık % 10'luk bir kısmına sahip olma potansiyelini taşımaktadır. Böylelikle bu pazar, bulunmuş olduğu Yakındoğu Finans Platformunda (IAB) diğer kıymetli madenlerin de spot ticaretinin yapılması ve altın-gümüş gibi madenlerde vadeli işlemlere geçilmesi ile etkin ve derinliği olan Borsa ortamına da kavuşmuş olacaktır.

Dr. Kaan Rasim Aytoğu

İstanbul Altın Borsası Genel Sekreteri

ARMATÜR ALIRKEN ÖNCE ARMA SINA BAKIN!

"Yıllarca Beraber"

GENEL DAĞITIM ELMOR TESİSAT MALZEMESİ TİCARET A.Ş.

MERKEZ (İstanbul): Kemeraltı Cad. Ümmehan 71/2 Karaköy-İSTANBUL Tel: (0212) 251 70 06 (6 hat) Faks: (0212) 249 90 91
BÖLGE TEMSİLCİLİKLERİ ANKARA Tel: (0312) 431 11 32 (2 hat) Faks: (0312) 431 61 43 **İZMİR** Tel: (0232) 433 91 95 (2 hat) Faks: (0232) 458 33 33
ADANA Tel: (0322) 352 53 55 / 56 Faks: (0322) 351 85 57 **SAMSUN** Tel: (0362) 233 97 57- 234 01 89 Faks: (0362) 234 01 89
BURSA Tel: (0224) 223 43 61- 220 79 72 Faks: (0224) 220 24 52 **ANTALYA** Tel: (0242) 242 27 15 - 242 77 15 Faks: (0242) 242 77 15
SATIŞ SONRASI SERVİS EMAR A.Ş. MERKEZ (İstanbul): Dragos Yolu, Çayırılar Mevkii No:5, 81540 Maltepe - İSTANBUL Tel: (0216) 305 07 24 - 305 55 04 Faks: (0216) 305 65 43 **İSTANBUL BÖLGE** Tel: (0212) 249 93 94 - 251 45 20 **ANKARA BÖLGE** Tel: (0312) 426 67 08 - 426 55 00
İZMİR BÖLGE Tel: (0232) 449 06 51 - 449 06 52

ELMOR A.Ş. ELGİNKAN Topluluğu kuruluşudur.

ÜCRETSİZ
Tüketici Danışmanlığı
0 800 251 85 13

24 Aralık 1995 seçimlerinde bölgeselleşme, öynaklık, paralarıma ve temsil adaleti!

Ali arkoğlu

24 Aralık 1995 genel seçimlerinin en belirgin özelliğı büyük bir belirsizlik ortamı içerisinde yapılmış olmasıdır. Erken seçim kararının seçim tarihinden ancak iki ay gibi bir süre önce alınmış olmasının yanı sıra, yeni seçim yasasında propaganda çalışmaları ve medyanın seçimler konusunda halkı bilgilendirmesine getirilen kısıtlamalar, belirsizliğin artması sonucunu doğurmuştur. Çıkarılan yeni seçim yasasının iptali konusunun ülke gündeminde seçimlerden birkaç hafta öncesine kadar kalması da belirsizliğin artmasına önemli bir katkıda bulunmuştur. Sandıktan çıkan seçim sonuçları da bu belirsizliğin ortadan kalkmasına pek yardımcı olamamıştır.

Aralık 1995 seçimlerine ilişkin bu kısa değerlendirmeden sonra seçimlerin demokratik rejimlerdeki işlevleri üzerine bir noktanın altını çizmekte yarar var: Seçimlerin en başta gelen işlevlerinden biri, ülkenin nasıl bir gelecek istediğı konusunun açıklığa kavuşturulmasıdır. Ülke yönetimini kimin ve hangi partinin şekillendireceğı bu açıdan ancak ikincil bir öneme sahiptir. Son seçimlerde uygulanan seçim sistemi ülkeyi kimin yöneteceği konusuna açıklık getirememiştir. Seçim sonuçlarının yorumunda, bir sonraki seçime kadar ülke yönetiminin nasıl şekillendirileceğı konusunda ortaya çıkan tercihin öncelikle değerlendirilmesi gerekir. Bu sorunun cevabı ancak değişik parti seçmenlerinin tercihlerini hangi ko-

nular temelinde yaptıklarının araştırılmasıyla ortaya konulabilecektir. Parti seçmenlerinin gündemdeki önemli konular hakkındaki tercihlerinin bilinmesi için böyle bir araştırma ne yazık ki son seçimler için kamuoyunun kullanımına sunulmamıştır. Türk seçmeninin parti tercihlerinin nedenlerini ancak dolaylı (ve kaçınılmaz olarak da eksik) olarak gözleyebileceğimiz tek kaynak seçim sonuçlarının coğrafi dağılımıdır.

Seçmenlerin parti tercihlerinde bölgeselleşme

Yandaki Tablo'da 1991 ve 1995 genel seçimleriyle, 1994 yerel seçimleri il genel meclisi üyeliğı seçimleri sonuçlarının belli başlı partiler için geleneksel 7 coğrafi bölgedeki dağılımları verilmiştir. Bu üç seçim için de sonuçlar Aralık 1995 seçimlerindeki idari bölünüşe göre 79 il bazında hesaplanmıştır.

Bu çözümlemede göze çarpan, öncelikle üç seçim boyunca devam eden bir bölgesel hakimiyet şeklidir. İç Anadolu bölgesinde ortalama oy desteğı her üç seçimde de RP için diğer tüm partilerin üzerindedir. Doğu Anadolu bölgesinde 1991 genel seçimlerine HEP ile ortak listeyle giren SHP'nin bölgesel üstünlüğü daha sonraki iki seçimde RP'ne geçmiş görünmektedir. Güneydoğu Anadolu bölgesinde ise 1991'deki SHP hakimiyeti 1994'de RP'ye, 1995 seçimlerinde ise HADEP'e geçmiş-

tir. Marmara, Ege ve Akdeniz bölgelerinde ortalama oy oranında görülmektedir. DYP'nin her üç seçimde de açık bir üstünlüğü vardır. Buna karşın Karadeniz bölgesinde ANAP 1991 ve 1995 seçimlerinde önde görünürken 1994 mahalli seçimlerinde DYP ortalama olarak ANAP'ın üzerinde bir oy oranına sahiptir.

Her parti için bölgesel farklılıklar oy oranlarındaki değişmeyi açıklamada aynı derecede etkili değildir. Örneğin, SHP ve CHP'nin oy desteklerinde bölgesel farklılıklar, SHP'nin HEP'le ortak girdiği 1991 seçimlerini saymazsak, diğer partilere göre çok daha düşüktür. Bölgesel farklılıklar CHP'nin 1994 ve 1995 seçimlerindeki oy oranlarındaki değişimin ancak % 13.8 ve % 14'lük bir kesimini açıklarken bu oran DSP için % 40.4 ve % 44.5, HADEP 1995 için ise % 57.1'dir. HADEP 1995 seçimlerinde İç Anadolu, Marmara, Karadeniz ve Ege bölgelerinde ortalama % 1.5 civarında destek bulurken, bu oran Akdeniz bölgesinde istatistiki olarak hafif bir yükselme göstermektedir. Ancak Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde sırasıyla ortalama % 14.2 ve % 25.8'e çıkmaktadır.

HADEP'den sonra bölgesel farklılıkların en çarpıcı olarak görüldüğü partiler sırasıyla, DSP ve MHP'dir. DSP için Akdeniz, İç ve Doğu Anadolu bölgeleri yaklaşık % 9'lük ortalama oy oranlarıyla bölge oluştururken, Güneydoğu illerinde bu oran anlamlı bir düşüş göstermektedir. DSP'nin iller itibarıyla ortalama oy oranları Marmara, Karadeniz ve Ege'de de istatistiki olarak anlamlı farklılıklar göstermekte ve en yüksek bölgesel destek Marmara'da bulunmaktadır. (% 21.5) MHP için de bölgesel farklılıklar oldukça anlamlıdır. MHP'nin ortalama olarak en yüksek desteği bulduğu İç Anadolu ve Akdeniz bölgeleri arasında anlamlı farklılıklar bulunmazken, diğer tüm bölgelerin ortalama oy oranlarında (bu iki bölgeye göre) değişik oranda, anlamlı düşüşler gözlenmektedir.

Aralık 1995 seçimlerinde oy desteği bölgesel farklılıkları en düşük olan parti CHP ve onun ardından da RP'dir. Bölgesel farklılıklar RP oy desteğindeki değişimin ancak % 21.7'sini açıklamaktadır. İç Anadolu bölgesinde RP desteği, ortalama olarak en yüksek değeri olan % 28'e ulaşırken bu oran istatistiki olarak anlamlı farklılıklarla

SEÇMEN DESTEĞİNDE BÖLGESEL FARKLILIKLAR 1991-1995

	Seçim Yılı	İç Anadolu	Marmara	Doğu Anadolu	Güneydoğu Anadolu	Karadeniz	Ege	Akdeniz	Türkiye Ortalaması	Açıklanan % Değişim
ANAP	1995	18,60	19,84	14,19	15,93	25,43	19,87	16,61	18,60	30,93
ANAP	1994	19,11	21,65	17,51	19,97	22,81	22,78	20,07	20,45	17,78
ANAP	1991	22,12	24,72	23,91	19,01	27,32	24,96	19,61	23,52	18,80
CHP	1995	10,97	9,84	9,65	5,54	7,94	10,96	12,71	9,66	13,81
CHP	1994	4,89	5,98	4,46	1,43	4,15	6,77	5,54	4,78	14,08
SHP	1994	12,50	12,92	14,87	12,02	10,37	11,67	14,75	12,70	6,91
SHP	1991	19,93	18,22	27,13	43,59	13,88	20,63	21,93	22,21	47,34
DSP	1995	9,63	21,57	5,19	2,23	15,23	16,39	10,21	11,66	44,57
DSP	1994	5,05	11,51	2,07	0,43	7,12	8,62	4,16	5,66	40,40
DSP	1991	7,53	15,59	5,10	1,80	11,98	9,62	6,38	8,64	42,18
DYP	1995	16,31	24,32	15,79	18,26	17,35	27,25	23,87	19,68	34,81
DYP	1994	18,99	26,24	19,49	25,82	24,06	29,95	24,18	23,36	24,06
DYP	1991	24,17	29,35	22,08	20,24	26,98	33,43	36,00	26,99	31,50
HADEP	1995	1,40	1,55	14,25	25,87	1,07	1,83	3,48	6,09	57,17
MHP	1995	13,15	5,18	8,42	4,36	8,16	8,68	11,97	8,88	44,61
MHP	1994	13,35	4,44	8,31	2,27	8,54	6,42	14,27	8,72	39,88
RP	1995	28,01	16,31	26,17	22,80	22,66	13,29	19,43	22,11	21,76
RP	1994	21,45	15,36	25,80	27,84	19,66	10,85	13,52	19,62	30,48
RP/MHP	1991	25,75	11,65	19,64	14,66	19,25	10,72	15,71	17,82	26,43

* Türkiye ortalaması partilerin oy oranlarının ağırlıksız ortalaması ile elde edildiğinden toplam seçmen içinde parti paylarında farklılık göstermektedir

Marmara'da % 16.3, Ege'de % 13.2, Akdeniz bölgesinde ise % 19.4'dür. Doğu, Güneydoğu ve Karadeniz bölgesindeki ortalama oy oranları İç Anadolu bölgesinden anlamlı farklılıklar göstermemektedir.

Zaman içinde partilerin oy dağılımındaki bölgeselleşmeye bakıldığında ANAP'ın 1995 seçimlerinde 1991 ve 1994 seçimlerine göre daha bölgesel bir desteğe sahip olduğunu görüyoruz. RP'nin oy oranlarındaki bölgeselleşme eğiliminin ise azalmakta olduğu görülüyor. Yani MHP ile seçim ortaklığı yapılan 1991 ve daha sonra 1994 yerel seçimlerine göre 1995'deki RP'nin oy oranları

ülke çapında daha homojen bir değişim göstermektedir. DSP için bölgeselleşme oranı hafif bir artış gösterirken,

Bölgesel farklılıklar kimi partiler için çok çarpıcıyken kimilerinde ülke çapında homojen bir dağılım göstermektedir.

DYP'nin oy desteği 1994 seçimlerine göre oldukça fazla bölgesel farklılık göstermektedir. Son birkaç seçimde RP oy oranlarındaki artış, yukarıda görülen homojen dağılım ışığında dikkate alınırsa daha anlamlı olmaktadır. DYP ve ANAP'a oranla RP'nin seçmen desteği ülke çapında yalnızca daha yük-

sek bir seviyede değil aynı zamanda daha homojen bir dağılım da göstermektedir.

Yukarıdaki çözümlemelerde geleneksel coğrafi bölgeler kullanılmıştır. Burada hatırlatmak gerekir ki, bu bölgelendirme hiçbir ortak siyasi davranış biçimi ya da eğilimi ifade etmek üzere yapılmadığından partilerin bölge-

ler içindeki oy dağılımlarında önemli derecede farklılıklar bulunmaktadır. Geleneksel coğrafi bölgelendirme bize ancak bölgeler arasında anlamlı farklılıkları göstermekte, bölgeler içindeki durum ise açıklanmamaktadır. Oysa, partilerin oy oranlarını bölgeler içindeki değişiklikleri minimize ve bölgeler arasındaki değişiklikleri de maksimize ederek yeni bir bölgelendirmeye tabi tutmak mümkündür.

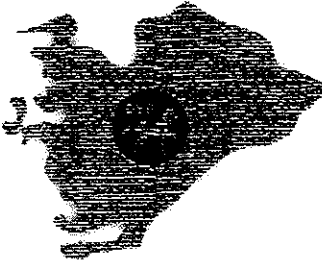
Refah Partisi'ne ilişkin değerlendirmede ise, söylenecek ilk gözlem RP'nin oy oranının doğudan batıya gidildikçe azaldığıdır. RP oylarının ortalama % 37.5 ile en yüksek olduğu 14 illik birinci küme doğuda Erzurum'dan başlayıp, kuzeybatıda Yozgat'a, batıda Konya ve Karaman'dan, güneyde Kahramanmaraş ve Adıyaman'a ulaşan bir bölgeyi kapsamaktadır. Geleneksel coğrafi bölgelerde Doğu, Karadeniz, Güneydoğu ve İç Anadolu'dan illerle oluşan bu bölge içinde, bir tek Tunceli'de RP oy

oranı yöresel siyasi etkiler temelinde % 2.6'ya düşmektedir. Birinci küme illerinde RP 46 milletvekili çıkarmıştır. Bu sayı RP milletvekillerinin % 29.1'i Meclis'teki sandalyelerin de % 8.3'ünü oluşturmaktadır. Ortalama % 28.4 oy oranıyla 17 illik ikinci bir küme, il birinci kümenin etrafında yer almaktadır. RP'nin ilk kümesini doğuda; Ağrı, Muş, Bitlis, Siirt ve Batman'la, kuzeyde; Trabzon, batıya doğru ise; Tokat, Çorum, Çankırı, Bolu, Sakarya Kocaeli hattı genişletmektedir. İç Anadolu'da Kırşehir, Nevşehir ve Aksaray, güneydoğu'da ise Kilis ve Şanlı Urfa bu grubu tamamlamaktadır. Bu ikinci küme illerde RP, 38 milletvekili çıkarmıştır. Bu sayı RP milletvekillerinin % 24'ünü Meclis'teki sandalyelerin de % 6.9'unu oluşturmaktadır. RP, birinci ve ikinci kümede toplam 31 il-den 84 milletvekili çıkartmıştır. Bu sayı RP'nin Meclisteki toplam sandalye sayısının % 53.1'i, Meclis'in ise toplam % 15.2'sini oluşturmaktadır. RP'nin oy oranı yüksek olan illerde milletvekili çıkarmak Türkiye'nin diğer illerine göre daha az sayıda oy gerektirmektedir. Bu açıdan RP oy tabanı çok etkin bir dağılım göstermektedir.

ANAP ve DYP oy oranlarının geleneksel coğrafi bölgeler dışında bir kümelendirme çözümlemesi sonucu orta-

ya çıkan durumu göstermektedir. Ayrıntılarına girmeden gözlemlediğimiz gibi, ANAP'ın Doğu Karadeniz ağırlıklı, batıda Yalova, Sakarya ve Bolu, İç Anadolu'da Sivas ile tamamlanan yüksek oy oranı bölgesi bulunmaktadır. DYP'nin yüksek oy oranı bölgesi olan Marmara, Ege ve Akdeniz bölgelerinden şehirlerle oluşmakta ve doğuya gittikçe DYP desteği azalmaktadır. Kısacası yukarıda da belirtildiği gibi geleneksel coğrafi bölgeleme dışında seçmen bölgeleri oluşturulabilmektedir. Kuşkusuz, bu bölgeleri oluşturan illerde partilerin oy oranlarını belirleyen ortak bir neden bulunabilir. Bugüne kadarki birkaç çalışma, illerin sosyo-ekonomik özelliklerini partilerin oy oranlarına bağlamayı denemiştir. (Gülmen -1979-

Özbudun ve Tachau -1979-) Ancak bu çalışmalar öncelikle mevcut siyasi orta-

Türk seçim sisteminin belki de en önemli sorunu, şehirler arasındaki oyların, milletvekili seçiminde farklılık göstermesidir.

mı yansıtmaktan uzak eski seçimler içindir. Son bir kaç seçim için ise yapılacak bu tip bir coğrafi seçim analizi hem yeni bölgelendirme tekniklerini gözönüne almalı hem de güncel sosyal verilerle çalışmalıdır.

Bir diğer önemli nokta da, birbirlerinden oldukça

farklı siyasi tutumları olan partilerin ülke üzerinde birbiriyle pek çakışmayan üç ayrı bölgeden seçmen desteği alıyor görünmeleridir. Ülkenin göreceli olarak az gelişmiş Doğu ve Güneydoğu illerinde radikal İslam ve etnik kökenli seçmen desteği bulan RP ve HADEP varken Marmara, Ege ve Akdeniz bölgelerinde DYP ve DSP destek bulunmaktadır. Karadeniz bölgesi ise ANAP'ın hakimiyetinde

gözükmektedir. RP ile diğer partiler arasındaki uzlaşma ortamının olmayışı ülkenin içinde bölgeler arası bir bölünmüşlük ve uzlaşmazlık olarak görülebilir mi? Bu sorunun cevabı için daha ayrıntılı araştırmalara ihtiyaç vardır.

Seçim sonuçlarında oynaklık ve parçalanmışlık

Bu noktada son yıllardaki seçim sonuçlarının Türk siyasetinde gitgide artan bir oynaklık (volatility) ve parçalanmışlığın (fractionalisation) sonucu olduğunun altını çizmek gerekiyor. Seçimden seçime partilerin oy oranlarındaki kaymaların toplamı temelinde oluşturulan oynaklık endeksi 79 il için ve üç ayrı seçim çifti için hesaplanmıştır. Oynaklık endeksinde bir artış olduğu ortadadır. Geleneksel coğrafi bölgeler temelinde bu endeksin ortalama değerlerinde de anlamlı farklılıklar Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde gözlenmektedir. Bu iki bölge dışında bölgeler arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Pedersen (1979)

tarafından Avrupa Parti sistemleri için 1948-1977 yılları arasındaki seçimler için hesaplanmış oynaklık endekslerinde Avusturya'da 3.7, Fransa'da da 16.8'lik değerler arasında ortalama 8.1'lik bir endeks değeri görülmektedir. Bizim hesaplarımız iller düzeyinde yapılmıştır. Oy dağılımlarının partiler arasındaki dağılımında parçalanmışlığı (Rae 1967) parçalanma endeksi ile yine 79 il bazında hesapladığımızda Doğu ve Güneydoğu bölgelerinin diğer bölgelerin altında yer aldığını görüyoruz. Bu iki bölgede oylar seçimden seçime büyük değişime gösterirken çok parti arasında dağılıma eğilimi göstermekte, yani blok oy kaymaları yaşanmaktadır. 1991 seçimlerinden 1995 seçimlerine parçalanma endeksinde kayda değer bir artış yaşanmış, ancak bu parçalanmışlığın bölgeler arasındaki değişimi gitgide azalmıştır. Yani tüm ülke genelinde gitgide daha homojen bir gelişme gösteren bir artış söz konusudur.

Temsil adaleti

Türk seçim sisteminin belki de en önemli sorunu, şehirler arasındaki oyların, milletvekili seçiminde farklılık göstermesidir. Seçmen başına düşen milletvekili sayıları-

na bakıldığında öncelikle göze çarpan Doğu ve Güneydoğu illerinde bu rakamların Türkiye ortalamasının altında olduklarıdır. Ağırlıklı olarak bu bölgelerde RP'nin hakimiyeti olduğu hatırlanacak olursa ortaya ilginç bir tablo çıkmaktadır. Bu seçim sisteminin RP oylarını Meclis'te sandalyeye dönüştürdüğü söylenebilir. Ancak RP hakimiyetinin dengeli bir seçmen tercihi profili olmayan bu bölgelerde yoğunlaşmış olması, uzun dönemde RP'nin kendine kaymış bu oyları muhafaza yeteneğini zorlayacağı beklentisini yaratmaktadır.

İllerdeki toplam seçmen sayısına düşen milletvekili rakamlarının yanı sıra partilerin her ilde çıkardıkları millet-

dür. Bu farklılıkların kültürel temelini ölçmekte zorlanmakla birlikte en az ekonomik dengesizlikler kadar önemli bir siyasi etkileri olduğuna inanıyorum. Bu farklılıkların ayrıntılı bir araştırma ile ortaya konulması Türk siyasetinin temelleri hakkında çok önemli ip uçları verecektir. Ekonomik ve kültürel farklılıkların coğrafi bölgelere ayrılıp bu bölgelerde partilerin seçmen desteğine bağlanması Türk seçmenin politik sistemden olan beklentilerini daha net bir şekilde ortaya koymamıza yardımcı olacaktır. Bu bağlamda, ülkenin birbiriyle siyasi olarak uzlaşmaz bir bölgesel siyasi kutuplaşmaya gitmesi olasılığına karşı gerekli önlemlerin alınmasında bu bilgilere acilen ihtiyaç olduğu kanısındayım.

Türk siyasetinde bölgeselleşme eğilimlerinin geleneksel coğrafi bölünüş temelinde açıklanmasının önemli sorunları olduğu konusunda da yukarıdaki çözümleme ipuçları sunmaktadır. Siyasi davranış açısından anlamlı

Seçmen başına düşen milletvekili sayılarına bakıldığında öncelikle göze çarpan Doğu ve Güneydoğu illerinde bu rakamların Türkiye ortalamasının altında olduklarıdır.

vekillerine kaçır oyu düşüğü de hesaplanmıştır. Partilerin ilden ile bir milletvekili için almaları gereken oy değişim göstermektedir. Örneğin, İstanbul'da bir DYP milletvekili için ortalama 58.347 oy gerekirken, bu rakam ANAP için 61.100, DSP için 63.688, RP için 62.370 ve CHP için 69.364'tür. Türkiye geneli için her 51.140 kişiye bir milletvekili düşüğü anımsanırsa İstanbul'daki seçimlerin daha zorlu bir rekabete sahne olduğu açıktır. Ülke genelindeki eğilim kısaca özetlenirse, partiler arasında milletvekili çıkarma kolaylığına bakıldığında seçim sisteminin birinci partiyi destekler bir şekil aldığı görülmekte ve şehirler arasında kolaylık çok farklılık göstermektedir. Özellikle Doğu ve Güneydoğu illeriyle yeni kurulmuş illerde partiler daha az oyla bir milletvekili çıkarabilmektedirler.

Sonuç

Yukarıda tartışılan seçim sonuçlarının coğrafi temelde analizi birkaç önemli noktaya işaret etmektedir. Öncelikle partilerin son 3 seçimde tutarlı bir şekilde devam eden bölgesel hakimiyetleri sözkonusudur. Bölgeler arası önemli gelişmişlik farkları olan ülkemizde bu farklılıkların siyasi tercihleri şekillendirdiğini söylemek mümkün-

bölgesel yapıların ortaya konması gerekmektedir. Böyle bir çalışma ile gitgide artma eğilimi gösteren parçalanmış ve oynak parti tercihlerinin uzlaşmacı bir çerçeveye oturtulabilmesi için gerekli politikaların şekillendirilmesi mümkün olacaktır. Bu açıdan özellikle temsil adaletinin sağlanması için gerekli nüfus sayımının yapılması, seçmen kütüklerinin yenilenmesi ve yeni seçim bölgelerinin ve bu bölgelere ayrılacak milletvekili sayılarının düzenlenmesi gerekmektedir.

Yard. Doç. Dr. Ali Çarkoğlu

Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi

Kaynakça

- 1- Gülmen, Y. 1979. Türk Seçmen Davranışı 1960-1970, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No.2531.
- 2- Özbudun E. ve F. Tachau. 1975. "Social Change and Electoral Behavior in Turkey: Toward a Critical Realignment?" International Journal of Middle Eastern Studies,
- 3- Pedersen, M.N. 1979. "The Dynamics of European Party Systems: Changing Patterns of Electoral Volatility", European Journal Political Research, 7:1-26.
- 4- Rae, D.W. 1967. The Political Consequences of Electoral Laws. New Haven: Yale University Press.

Motor:
V12 Çift Turbo
Karoser:
Karbonfiber
Lastikler:
Bridgestone

BRIDGESTONE

Yolunu Bilir — — —

Bankacılıkta uluslararası finans kaynağı

Sendikasyon kredileri

Macit Ince

Sendikasyon kredileri denilince belirli bir yüksek tutarda kredi arayan bir kuruluşun (bankanın), kredi ihtiyacının, birden fazla yabancı bankaca oluşturulan konsorsiyumlarca sağlanan kredileri anlaşılır. Böylece sağlanan kredinin riskleri de konsorsiyuma katılan bankalar tarafından paylaşılmış olmaktadır.

Günümüzde, sendikasyon kredilerinin uluslararası sermaye hareketlerinde önemli bir finansman kaynağı olarak çok geliştiği ve uluslararası finans piyasalarında gittikçe artan bir trend izlediği görülmektedir.

Sendikasyon kredileri, uluslararası piyasalarda birkaç bankanın biraraya gelmesi ile oluşur. Buna göre, kredi arayan bir kuruluşun, gereksinim duyduğu borç miktarını biraraya getirebilmek için çeşitli finans kuruluşlarının biraraya gelmesi ile fon sağlanmaktadır. Kredi vermek üzere anlaşılan bu finans kuruluşlarından (bankalar) biri tarafından işin öncülüğü ve liderliği üstlenilir.

Sendikasyon kredilerinde alınıp satılan bir bono

(tahvil) yoktur. Doğrudan yabancı bankalar grubundan borç alınmış olunur. Ancak, burada bir risk dağılımı söz konusudur. Borcu sağlamanın liderliğini üstlenen banka, başka ortaklar bulmakla, hem aranan büyük tutarın biraraya gelmesini kolaylaştırmakta, hem de riski paylaşmış olmaktadır.

Sendikasyon kredilerinin faiz oranları, LIBOR üzerine eklenen küçük bir oranla belirlenir. Bu küçük oran, öncelikle kredi yönünden düşünülebilecek riske ve ülke riskine göre ayarlanır. Nitekim, uygulamada, çeşitli ülkelere ve şirketlere açılan bu tür kredilerin geri dönüşünde bazı sorunlarla karşılaşıldığı görülmektedir.

Ayrıca, sendikasyon kredilerinin sağlanmasında, krediyi kullanan ülke ekonomisine duyulan güven de önemlidir. Güven ölçüsünde sendikasyon kredilerinin kolaylaştığı ve faizlerinin daha düşük olduğu görülür. Nitekim 1994 ekonomik krizinin aşılmasından sonra,

1995 yılı başlarında, Türk bankaları uluslararası piyasalarda ihracatta kullanılmak üzere önemli miktarlarda sendikasyon kredisi bulmuş ve kullanmıştır.

Bu lider banka, kredinin sağlanmasına yönelik ilk temaslardan başlayarak, borcun geri ödenişine ve kapatılmasına değin, bütün işlemleri yakından izler ve borcun kapatılmasına kadar hiçbir aksaklığa mahal vermeden başarıyla sonuçlanmasını sağlar. "İyi düzenlenmiş bir sendikasyonun tek amacı, yalnızca istenen miktardaki fonu sağlayacak,

yeterli sayıdaki bankayı biraraya getirmek değil, aynı zamanda borçlunun adını daha geniş bir yatırımcı kitlesine ulaştırmaktır. Bankacılık ilişkileri geliştikçe borçlu daha önce etkin olduğu piyasaların dışında da fon sağlamaya başlayabilir. Ulaşabilen piyasaların, borçlunun daha iyi koşullarla fon sağlama şansını arttıracaktır."⁽¹⁾

1994 krizinin etkilerinin azalması ve ekonomik ortamın kısmen düzelmesi sonucu, Türk bankalarının 1995 yılında, sendikasyon kredilerine iyice alışmış olduğu görülmektedir. Nitekim 1995 Temmuz ayında Emlak Bank'ın 100 milyon dolarlık sendikasyon kredisi arayışına daha süre dolmadan 150 milyon doların üzerinde kaynak sağlandığı görülmüştür. Aynı şekilde Ağustos 1995 başlarında Halk Bank'ın 50 milyon dolarlık arayışında da gösterilen yoğun ilgi nedeniyle, Halk Bank talebini 100 milyon dolara çıkarmıştır.⁽²⁾

Yine bunların hemen ardından Esbank'ın 25 milyon dolarlık sendikasyona çıkmasından sonra gördüğü ilgi üzerine limitini 45 milyona çıkardığı görülmüyor. Bunu, Koçbank'ın 75 milyon dolarlık sendikasyona çıkması izlemiştir.

1995 yılı Ağustos ayı sonuna kadar Türk Bankalarının kullandıkları başlıca sendikasyon kredileri yukarıdaki tabloda gösterilmiştir. Ancak aşağıda da değineceğimiz gibi, daha sonraki dönemde hükümetin bir kararname çıkararak % 6 fon uygulamasının sonucu olarak sendikasyon kredilerine başvuruların azaldığı görülmektedir.

Tabloda görüldüğü gibi, Türk bankalarının 1995 yılında sendikasyon kredilerinde önemli gelişmeler belirmektedir ve önümüzdeki yıllarda da artacağa benzetilmektedir. Ayrıca, sendikasyon kredilerinin önümüzdeki yıllarda uluslararası finans piyasalarında da önemli bir finansman kaynağı olarak gelişmeye devam edeceği anlaşılmaktadır.

Ancak, son olarak çıkarılan bir kararname ile sendikasyon kredilerine % 6 fon konulması ile, bu kredilerin kullanılmasının azaltılması istenmiştir. Özellikle ihracatçı

çevrelerin buna gösterdiği tepki karşısında Başbakan bunu kaldıracağını vadetmiştir. Ancak, kaldırıldığını henüz duymadık.

Kuşkusuz, ülkemiz bankalarının sendikasyon kredileri yoluyla uluslararası finans piyasalarıyla gittikçe artan bu ilişkileri, bazılarına göre bir ekonomik bütünleşmenin belirtileri gibi görünebilir. Ayrıca ülke güvenirliliği açısından da olumlu değerlendirilebilir. Ancak bu krediler, özünde bir dış devlet borcu niteliğindedir. Çünkü özel kesimce kullanılan dış krediler de devlet güvencesi altındadır ve hazine hesaplarında yer almaktadır. Bu nedenle sendikasyon kredilerinin tamamen serbest bırakılması, dış borçlar yönünden ülkemizin yaşadığı tıkanıklıkları daha da arttırabilecek sonuçlara yol açacaktır. Bundan da ötesi, ülkemizdeki ekonomik istikrarsızlığı da arttırıcı etkiler yaratacaktır. Bu nedenle sendikasyon kredilerinin gelişmesini ekonomimizin sağlık ve istikrara kavuştuğu bir ortamda daha çok düşünmek istiyoruz. Ancak bugünkü ortamda ölçülü bir gelişmenin de ekonomik istikrarımız açısından yararlı olabileceğini kabul ediyoruz.⁽³⁾

Prof. Dr. Macit Ince
Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölümü Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Macit Ince

Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölümü Öğretim Üyesi

Kaynakça

- 1- Gülçin Türkakın, Sendikasyon Kredileri, Muhasebe, İşletme ve Finans Dergisi, Sayı:48, Mart 1990, S:55
- 2- 12 Ağustos 1995 tarihli çeşitli gazeteler.
- 3- Sendikasyon Kredileri konusunda yeni yayınlanan kitabımızda da özet açıklamalar yer almıştır. Prof. Dr. Macit Ince, Devlet Borçlanması, Seçkin Yayınevi: 1996, ANKARA. S:163-165

Yasama dokunulmazlığı “zırhının” yeni boyutu

Süheyl Batum

Yasama dokunulmazlığı, uzun bir süredir önemli bir sorun olarak Türkiye'nin gündeminde ağırlığını hissettiriyor. DEP Milletvekillerinin yasama dokunulmazlıklarının kaldırılması ile başlayan süreç, Meclis gündeminde bekleyen dokunulmazlık dosyaları ve dosyalarda yer alan suç türleri ile ve son seçimlerde bazı milletvekilleri hakkında bazı iddalarla gündemde oldu. Konu, şimdi de 1982 Anayasası'nın 83. maddesini kapsayan Anayasa değişikliğini içeren kanun teklifi ile üzerinde en çok tartışılan Anayasa hukuku sorunlarından biri durumuna geldi.

Bunun yanı sıra, sorunun iki boyutunun; siyasal ve hukuksal boyutunun bulunması, bir zorunluluğu da beraberinde getirmektedir. Bu da, konuya ilişkin Anayasal ya da yasal nitelikli düzenlemelerin, siyasal çekişmelere, haksızlıklara ya da hukuksal sorunlara yol açmayacak biçimde yapılması zorunluluğudur.

Yasama dokunulmazlığı, genel olarak, Yasama Meclislerinin üyelerine, yasama faaliyetini, herhangi bir baskı, tehdit, zorlama unsuru ve komplo tehlikesi ile karşı karşıya kalmadan sürdürebilmeleri, yasama işlevini yerine getirebilmeleri için tanınmış olan, “yasama organı üyesi (parlamentar) statüsünün” bir gereği ve sonucudur.

Bu statü gereği, parlamenteler, özel bir korumadan, bir dokunulmazlıktan yararlanırlar. Bu boyutu ile, yasama dokunulmazlığı, geniş anlamı ile, iktidar çoğunluğunun değişik yöntemlerle muhalefeti sindirmesini engelleyen ve Meclis üyesini, parlamento içinden ya da dışından gelecek baskı ve tehditlere karşı koruyan hukuksal güvencedir.

Nitekim, Anayasa Mahkemesi, yasama dokunulmazlığının amaç ve hedefini şu şekilde tanımlamaktadır: “yasama dokunulmazlığı kurumuna yer vermekle Ana-

ayasa koyucunun güttüğü erek, yasama görevini yürüteceklerin çeşitli çevrelerden gelebilecek baskı ve kaygılardan korunmuş olarak o görevi gereği gibi yapmalarını sağlamak(tır).”(1)

Yasama dokunulmazlığı kurumu, 1982 Anayasası'nın 83. maddesinde düzenlenmiştir. Ancak esas itibarıyla bakıldığında, bu başlık altında yer alan hukuksal düzenlemenin, parlamentoları korumaya yönelik iki ayrı kurum ve kavram biçiminde düzenlendiği gözlenebilmektedir. Nitekim, maddenin ilk fıkrası “yasama sorumsuzluğu” kurumunu, diğer fıkralar ise dar anlamı ile “yasama dokunulmazlığı” kurumunu düzenlemeye yöneliktir.

Bu birbirine benzer, ancak yine de farklı iki kurumun, anayasada “yasama dokunulmazlığı” başlığı altında, yani aynı başlık altında yer almasının nedeni; her ikisinin de yasama organı üyesini (parlamentari) korumak için getirilmiş olan ve bir anlamda, ona “dokunulmazlık” kazandıran bir statünün değişik iki görünümü niteliğinde olmalarıdır. Bu çerçevede yasama dokunulmazlığının farklı boyutlarından birini oluşturan sorumsuzluk, “mutlak dokunulmazlık ya da sürekli dokunulmazlık”; dar anlamıyla dokunulmazlık ise “nisbi ya da geçici dokunulmazlık” olarak da adlandırılmaktadır.(2)

Parlamentar statüsünün gereği ve sonucu olarak, yasama dokunulmazlığı içinde düzenlenen iki kurumdan biri olan sorumsuzluk, “TBMM üyelerinin Meclis çalışmalarındaki oy ve sözlerinden, Meclis'te ileri sürdükleri düşüncelerden ve bunları Meclis dışında tekrarlamak ve açığa vurmaktan sorumlu tutulamamalarıdır.”

Bu yönde sorumsuzluk, tamamen, parlamentelerin Meclis çalışmaları kapsamına giren oy, söz ve düşüncelerini diğer bir söyleyişle “düşünce özgürlüğünü”,

“kürsü özgürlüğünü” koruyan bir düzenleme olarak kabul edilebilir.

Milletvekili'nin parlamento çalışmaları çerçevesindeki oy ve sözlerinden dolayı sorumlu tutulmamasına yönelik yasama sorumsuzluğu ilk önce, parlamento-nun ve parlamenter rejimin beşiği olan İngiltere'de ortaya çıkmış, Avam Kamara'sı ile Krallık arasındaki uzun mücadeleler sonucu, 1689 tarihli Bill of Rights'da gü-

lemeye yer vermektedir: “seçimden önce veya sonra bir suç işlediği ileri sürülen bir Milletvekili, Meclis'in kararı olmadıkça tutulamaz, sorguya çekilemez, tutuklanamaz ve yargılanamaz. Ağır cezayı gerektiren suçüstü hali ve seçimden önce soruşturmasına başlanılmış olması kaydıyla Anayasa'nın 14. maddesindeki durumlar bu hükmün dışındadır. Ancak bu halde yetkili makam durumu hemen ve doğrudan doğruya TBMM'sine bildirmek zo-

Hukuk devletinin bulunmadığı ya da büyük zaaf lar taşıdığı ülkelerde, bu kurumun boyutları ve sınırları hep tartışma konusu olacaktır.

vence altına alınmıştır. Buradan da devrim sonrası Fransa'ya geçmiş ve ilk olarak 23 Haziran 1789 tarihinde çıkarılan bir kararname ile kabul edilmiştir.

Dokunulmazlığın bu boyutu kapsamında, Meclis üyesi, “Meclis çalışmaları sırasında söylenmiş olmak” koşulu ile bütün sözlerinden dolayı sorumsuz olmalıdır. Aynı doğrultuda, bu sözleri Meclis dışında tekrarlamak da, aynı korumanın kapsamı içine girmektedir.

1958 Fransız Anayasası'nın düzenlenmesinde, bu koşul “(parlamenter) görevinin yerine getirilmesi sırasındaki” biçiminde yer almaktadır.

Sorumsuzluk kurumunun korunması, hatta Türkiye'de bazen iddia edildiği gibi, “Anayasa” ya da “Milletvekili yemini” çerçevesi ile sınırlı olarak değil, tam tersi bunların dışında da geçerli olduğunun, ne olması gerektiğinin kabul edilmesi kesinlikle gereklidir.

Sorumsuzluk= Cezalandırmama

Bu çerçevede, kurumun diğer boyutunu oluşturan yasama dokunulmazlığı (ya da nisbi dokunulmazlık) ise, yasama üyesini suçlanmadan, yakalanmadan ve tutuklanmadan, kısacası adli takibat, soruşturma ve yargılamalardan “geçici” olarak koruyan bir yöntemdir. Diğer bir söyleyişle, sorumsuzluk cezalandırmama, dokunulmazlık ise, yalnızca erteleme (tecil) anlamına gelmektedir. (3)

Yasama dokunulmazlığı hukuken ilk olarak 1876 Anayasası'nda (madde 79) düzenlenmiş, bu dönemden sonra da, günümüze kadar tüm anayasalarımızda düzenleme konusu yapılmıştır. Bu çerçevede, son olarak da 1982 Anayasa'sının 83. maddesinin 2. fıkrası şu düzen-

rundadır.” Bu doğrultuda,

1. Dokunulmazlık kurumu, “bir zırh” bir “dokunulmazlık statüsü” tanımaktadır. Bu zırh içinde Milletvekili, tutulamaz, yakalanamaz, soruşturulamaz, yargılanamaz, kısaca adli takibata ya da yargılama işlemlerine konu olamaz.

2. Milletvekili'nin dokunulmazlığı gereği varolan bu koruma, soruşturma ve yargılama yasağı, ilke olarak yasama döneminin sonuna kadar sürer. Milletvekili'nin bir daha seçilememesi durumunda, yasama dokunulmazlığı zırhı ve koruması sona erer. Ancak, hakkında suç dosyaları bulunan Milletvekili, seçildiği sürece bu dokunulmazlık, yargılanmazlık zırhından yararlanabilmektedir. Milletvekili'nin bu denli geniş bir dokunulmazlık “zırhından” yararlanmasının ve üstelik “süresiz” yararlanmasının, biraz ileride de değinileceği gibi, hem kurumun amaç ve hedefinin saptırıldığını, hem de Milletvekili'nin, kendisini “suç işleme imtiyazına sahip bir kişi olarak görmesi sonucunu doğurduğunu söylemek mümkün.

3. Yasama dokunulmazlığının geçerli olduğu dönem içinde, Milletvekili'nin bir yakalama, soruşturmaya, yargılama işlemine konu olabilmesi, ancak Meclis'in bu statüyü yani yasama dokunulmazlığını bir “kararla” kaldırması önkoşuluna bağlıdır.

4. Meclis'in, Milletvekili'nin dokunulmazlığının kaldırılması eylemini gerçekleştirdiği Meclis kararı, “Yasama Meclisleri üyelerini, kimi istisnai durumlarda üyelik statüsünden ve güvencesinden sıyrarak, adalet karşısında diğer yurttaşlarla bir düzeye getiren bir işlem” olarak kabul edilebilir. Bu yönü ile, yasama dokunul-

mazlığının kaldırılmasına ilişkin Meclis kararı, “genel düzenleyici işlem” değil, bir kişiye ilişkin, statü değiştiren bir “özüml işlem” niteliğindedir.

6. Yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına ilişkin ve Meclis kararı, Resmi Gazete’de yayınlandıktan sonra mı geçerlilik kazanır, yoksa hemen, mi?

Özellikle DEP Milletvekillerinin yasama dokunulmazlıklarının kaldırılmasına ilişkin TBMM kararlarının yol açtığı önemli tartışma konularından biri de yayınlanmalarının gerekli olup olmadığı hususuna ilişkin olmuştur.

Ayrıca bu soruna verilecek cevabın, Meclis’in yasama dokunulmazlığının kaldırılması kararına karşı Anayasa Mahkemesi’ne başvuruda bulunmak için verilen “bir haftalık süre” (Anayasa, madde 85) açısından ve dokunulmazlığın kaldırılmasının ne zamandan itibaren geçerli olacağı hususu açısından da önemli olduğu unutulmamalıdır.

Söz konusu kararların Resmi Gazete’de yayınlanmalarına ilişkin herhangi bir hüküm Anayasa’da yer almamaktadır. Bu konuda Anayasal ya da yasal bir hüküm bulunmamakla birlikte, Meclis içtüzüğünün 158. maddesi, “Meclis kararlarından hangilerinin Resmi Gazete’de yayınlanacağını yönetmelikle belirleneceğine” işaret etmiş, bu doğrultuda çıkartılan Başkanlık Divanı Yönetmeliği’nin 3. maddesinde de, “yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına ilişkin kararlar, Resmi Gazete’de yayınlanacak kararlar arasında sayılmıştır.”⁽⁴⁾ Buna karşın, 2949 sayılı Anayasa Mahkemesi’nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun’un 34. maddesi, “iptal istemine konu olan TBMM kararları aleyhine Anayasa

Mahkemesi’ne başvurma hakkı, “karar tarihinden itibaren bir hafta sonra” ibaresine yer vermektedir. Dolayısıyla, yasaya göre başvuru, “karar tarihi”ne göre yapılmaktadır, “kararın Resmi Gazete’de yayınına” göre değil.

Anayasa Mahkemesi de 3.8.1967 tarihli kararında, anayasa ve yasa hükümlerini, aynı biçimde yorumlayarak, “başvurma süresine başlangıç olarak, Resmi Gazete’deki yayın gününün kabulünün sözkonusu olmadığını, sürenin karar tarihi ile başladığını” açıkça belirlemektedir.

7. Parlamento üyelerinin adli takibat ya da yargılama işlemlerine konu olmamalarına ilişkin, genel anlamda bir “dokunulmazlık zırhı” ile korunmaları ve bu zırhtan ancak, Meclis’in, dokunulmazlığı bir kararla kaldırması sonucunda sıyrılacakları, genel kural niteliğindedir.

Ancak; Anayasa bu genel kuralın istisnalarına da yer vermektedir. Nitekim, 83. maddenin 2. fıkrası “ağır cezayı gerektiren suçüstü hali ve seçimden önce soruşturmasına başlanılmış olmak kaydıyla Anayasa’nın 14. maddesindeki durumların bu (genel kuralın) dışında olduğuna” ilişkin bir düzenleme getirmektedir.

1961 Anayasası’nda sadece ağır cezayı gerektiren suçüstü hali istisna oluşturmakta idi. 1982 Anayasası ise, bunun yanısıra soruşturmasına ilgili üye seçilmeden başlanılmış olması kaydıyla, Anayasa’nın 14. maddesine giren eylemleri ve suçları da bu istisnanın içine dahil etmiştir.

8. Türkiye’de Anayasa, dokunulmazlığın korunması çerçevesinde bir ek güvence olan Anayasa Mahkemesi’nin denetimini getirmiştir. Nitekim, Anayasa’nın 85. maddesi “yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına (Meclis tarafından) karar verilmesi halinde, ... bir haf-

ta içinde... bu kararın iptali için Anayasa Mahkemesi'ne başvuru hakkını" tanımaktadır. Anayasa Mahkemesi denetiminde üyenin yasama dokunulmazlığının, hukuka ve Anayasa'ya uygun olarak kaldırıp kaldırılmadığını denetlemek yetkisini ve görevini üstlenmiştir.

Yasama dokunulmazlığının Meclis tarafından kaldırılması işlemi ne zaman Anayasa'ya uygundur ya da değildir? Anayasa Mahkemesi, dokunulmazlığın kaldırılması

1983 yılından bu yana görev yapan 17-18 ve 19. dönem Milletvekillerine ilişkin olarak hazırlanmış bulunan dosyalar nedeniyle, Anayasa ve Adalet Komisyonları üyelerinden oluşan Karma Komisyon gündeminde bulunan Başbakanlık tezkeresi sayısı 600'e yakındır.

Bunların içinde, 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri hakkındaki Kanuna ve 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na

Diğer bir deyişle, sorumsuzluk cezalandırmama, dokunulmazlık ise yalnızca erteleme (tecil) anlamına gelmektedir.

işleminin hukuka uygun olup olmadığını denetlerken "uygunluk testinde" belli ölçütler kullanmaktadır;

- Milletvekili'ne isnad edilen suçun ciddiliği,
- Yasama dokunulmazlığının kaldırılması isteminin siyasal amaçlara dayanıp dayanmadığı, siyasal bir komplo sonucuna olup olmadığı,
- Kovuşturma konusu eylemin kamuoyundaki etkisi,
- Milletvekili'nin onur ve haysiyetinin korunması yönünden yasama dokunulmazlığının kaldırılmasında zorunluluk bulunup bulunmadığı, ⁽⁵⁾

Öyle ki, bazı durumlarda, Milletvekilleri hakkında ileri sürülen iddialar karşısında Milletvekili'nin bu "süresiz zırhtan" yararlanması, onun yargı önüne çıkıp aklanması ya da mahkum olmasından, gerek kişisel olarak Milletvekili, gerek kurum olarak Parlamento için, daha zararlı sonuçlar doğurmaktadır. Son yıllardaki iddialar ve sonuçlar ortadadır. Bu dördü testten geçtiği takdirde, dokunulmazlığın kaldırılması yönündeki Meclis kararının, Anayasa'ya ve hukuka uygun olduğu söylenebilecektir.

Dokunulmazlığın kapsamı daraltılıyor

Bu nitelikleri ile baktığımızda, yasama dokunulmazlığı Milletvekillerine tanınmış, hukuksal güvencelere sahip bir zırh görünümündedir. Ancak, son zamanlarda yasama dokunulmazlığı dosyalarının artması, yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına ilişkin dosyalarda yer alan ve Milletvekillerine ilişkin suç türleri, yasama dokunulmazlığı kurumunun, Anayasa'daki bu geniş düzenleniş biçimi ile kamuoyunda tartışılması ve sorgulanması sonucunu doğurmaktadır. Nitekim, çok genel bir bakış ile,

muhalfeet ve bölücülük suçu gibi, siyasal nitelikli suçlar yer aldığı gibi, görevi ihmal, görevi kötüye kullanma, karşılıksız çek verme, tedbirsizlik ve dikkatsizlik sonucu yaralamaya sebep olma, silah kullanma, zimmet, özel belgede sahtecilik, resmi evrakta sahtekarlık, trafik kanununa muhalfeet gibi adi suçlara ilişkin dosyalar da yer almaktadır ki, bu dosyaların sayısı azımsanmayacak boyutlardadır. ⁽⁶⁾

Bu noktada, önemli bir sorun ortaya çıkmaktadır. Yasama dokunulmazlığının, üyeyi, baskılardan, haksız uygulamalardan, siyasal komplolardan koruyan bir güvence olduğu, oysa mevcut, geniş kapsamlı hukuksal düzenleme ve görünümü ile, bu kurumun yasama organı üyesini "suç işleme imtiyazına" sahip "ayrıcalıklı kişi" konumuna getirdiği, bu şekli ile "kurumun amaç ve hedefinden" saparak, "kanun önünde eşitlik kavramına" ⁽⁷⁾ aykırı bir düzenleme niteliğine büründüğü açıkça görülmektedir.

Ayrıca, bu düzenleme ve uygulama ile, kurumun, çağdaş Batı demokrasilerindeki görünümünden; parlamenter, tehdit ve komplolardan, iktidarın baskısından kurtarma amaç ve hedefinden uzaklaştığı da ileri sürülmektedir. Nitekim ilk olarak, İngiltere'de ortaya çıkmış olmasına karşın, günümüzde yasama dokunulmazlığı, cezai kovuşturmalara karşı herhangi bir koruma sağlamadan, sadece hukuk davalarına karşı geçerli bir koruma ve zırh oluşturmaktadır. ⁽⁸⁾ Fransa'da ise yasama dokunulmazlığına ilişkin Anayasal düzenleme, daha çok yeni bir tarihte 4 Ağustos 1995 tarihinde değiştirilmiş ve kurum tamamen yeni bir boyut kazanmıştır.

1958 Anayasa'sının eski 26.maddesi "parlamentlerin, toplantı dönemi içinde suçüstü hali hariç, üyesi bulunduğu Meclis'in kararı olmaksızın, tutulamayacağı, tutuklanamayacağı ve yargılanamayacağı" hükmüne yer verirken, 1995 tarihli yeni Anayasa değişikliği ile şu düzenleme getirilmiştir; "Parlamentonun hiçbir üyesi Meclis Başkanlık Divanı'nın kararı olmaksızın, tutuklanamaz ve kişi özgürlüğünü kaldıran ya da sınırlayan bir uygulamaya maruz bırakılamaz. Ağır cezayı gerektiren suçüstü hali ve kesin mahkûmiyet kararı, bu hükmün dışındadır." Dolayısıyla, Fransa'da da yasama dokunulmazlığının kapsamı daraltılmış, bir anlamda geniş anlamdaki dokunulmazlık ortadan kalkmıştır. Bu çerçevede "sadece tutuklama ya da kişi özgürlüğünün sınırlanması" durumlarında Meclis'in kararı gerekli kabul edilmektedir. Bunun dışındaki adli takibat ve yargılama işlemleri ise, herhangi bir Meclis kararına tabi olmayıp, "dokunulmazlık zırhının" dışında kalmaktadır.

Dolayısıyla amaç parlamento üyesini, "istediği suçu işleyebilen ayrıcalıklı kişi" konumuna getirmek değil, onu haksız yere gözetim altına alınmaktan ve tutuklanmaktan korumaktır. Türkiye'de de, özellikle son genel seçimler öncesinde yapılan tartışmalar, bazı milletvekillerinin adlarının karıştığı yolsuzluk iddiaları nedeniyle verilen sözler ve seçim vaatleri sonucu getirilen, Anayasa değişikliği hakkındaki kanun teklifi de bir anlamda bu amaçla yöneliktir. Nitekim, sözkonusu değişiklik teklifi ile Anayasa'nın 83. maddesine yasama dokunulmazlığı kapsamına girmeyen, yeni istisnalar eklenmektedir. Mevcut maddede yer alan hükme göre Milletvekilleri ancak, "ağır cezayı gerektiren suçüstü hali ve Anayasa'nın 14. maddesindeki durumlarda" yargılanabilmektedir. Oysa yeni düzenleme ile "basit ve nitelikli zimmet, devlet ihale alım ve satımlarında menfaat sağlamak, irtikap, rüşvet, görev süresinde veya görevinden dolayı kaçakçılık suçları" gibi suçlar da bu istisnalara dahil olmakta ve bu durumlarda da yasama dokunulmazlığının kaldırılması zorunluluğu ortadan kalkmaktadır.

Türkiye'de, Meclis gündeminde bekleyen dokunulmazlık dosyalarının bir bölümünde, bu suçlara ilişkin dosyalar yer aldığı için ve kamuoyunda, hakkında bu tür dosyalar bulunan Milletvekillerinin bulunması nedeniyle, yavaş yavaş Milletvekilliğinin ve daha da önemlisi ku-

rumun güç ve prestij kaybetmesi gerçeği karşısında, bu tür bir değişiklik ve dokunulmazlığın kapsamını daraltma girişimi, yararlı bir değişiklik olarak kabul edilebilir.

Bu sayede yasama sorumsuzluğu ile yasama dokunulmazlığı arasındaki belirgin kapsam ve içerik farkı daha belirginleşecektir. Sorumsuzluğun, Anayasa çerçevesi ile sınırlı olmadığı, mutlak ve süresiz olduğu, her tür düşünce ya da irade açıklamasını içerdiği, ne Anayasa ve ne de "Anayasa'daki yemin" çerçevesi ile sınırlı kalmadığı, tam tersine bunların dışında kalmak suretiyle de, bir anlam ifade ettiği, ve bunların dışında dokunulmazlığın "bir suç işleme imtiyazı" olmadığı ortaya çıkacaktır.

Ve herşeyden önemlisi de, yasama dokunulmazlığı, Meclis üyesini korumayı hedeflerken, biriken suç dosyaları nedeniyle, isnad edilen suçların niteliği ile parlamenterlerin ve tümü ile Parlamento'nun prestijinin kaybolmasına neden olan bir kurum olmaktan çıkacaktır.

Ancak, şunu unutmamak gerekir ki, yasama sorumsuzluğu ve dokunulmazlığı ile sağlanmak istenen koruma da, bu koruma zırhı ile Milletvekillerinin bir "suç işleme ayrıcalığı ve olanağına sahip kişiler" durumuna dönüşmemesi de, hep hukukun üstünlüğünün ve hukuk devletinin sonucudur ve onun varlığını da zorunlu kılar.

Hukuk devletinin bulunmadığı ya da büyük zaafı taşıdığı ülkelerde, bu kurumun boyutları ve sınırları hep tartışılacağı gibi Milletvekillerine tanındığı "ayrıcalıklı ve eşitliğe aykırı konum da" hangi hukuksal düzenleme getirilirse getirilsin daima tartışma konusu olacaktır.

Doç. Dr. Süheyl Batum

Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi

Dipnotlar

- 1- E. 1968/69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78 K. 1969/1 KT. 2/1/1969 AYMKD sayı: 7, sah. 112
- E. 1971/37 K. 1971/66 KT. 15/7/1971 AYMKD sayı: 11, sah. 3
- E. 1971/41 K. 1971/67 KT. 17/8/1971 ve 19/8/1971 AYMKD sayı: 11, sah. 52
- 2- TEZİÇ Erdoğan, Anayasa Hukuku, Beta Yayınları, İstanbul 1991, sah. 377
- 3- TEZİÇ Erdoğan. age., sah. 377
- 4- RG. 1 Ekim 1989-20299
- 5- Yukarıda yer alan Anayasa Mahkemesi kararları özellikle "..... ciddiliğine" ilişkin ölçüler için, K. 1969/1 kararı, AYMKD, sayı 7, sah. 133 ve 115
- 6- Yalova Yüksel, Türkiye Örneğinde Yasama Dokunulmazlığı Kavramı, yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul, 1994
- 7- Fransız Anayasa Konseyi'nin parlamenterlerin dokunulmazlığına ilişkin olarak, "kanun önünde eşitlik" ilkesini kullandığı 7 Kasım 1989 tarihli kararı. (89-262 DC; Rec. 90)
- 8- TEZİÇ Erdoğan. age. sah. 377- Yaloca Y. age, sah 17

**"En önemlisi Pimapen
bir markadır...artı,"**

Pimapen markası bir kalite
göstergesidir, artı...

Ülkemizde "pencere" kavramına
yeni boyutlar kazandıran

Pimapen, aynı zamanda
sektörünün lideridir, artı...

Pimapen Pencere Sistemleri

Türkiye'nin dört bir yanına

yayılmış Pimapen Bayileri

tarafından sahlır ve titizlikle

uygulanır. Pencere alırken mutlaka

sorun; markası Pimapen mi?

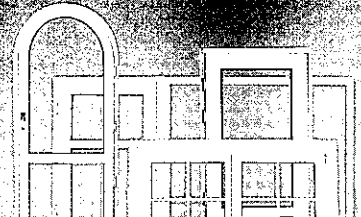
Markasıyla artı değer

Çünkü, bu açılardan baktığınızda
Pimapen, dünya kalitesinde üretilen,
uluslararası bir markadır...

PIMAPEN
PVC PENCERE SİSTEMİ
her açıdan **artı** değer

PIMAPEN bir PIMAS ürünüdür

Kaybolmakta olan neslin son temsilcilerinden

HALDUN DERİN

Cemil Koçak

1930'lu yılların başında Robert Kolej'den mezun olan Haldun Derin'in önünde, sanırım arzu edebileceği her kapıyı açabilecek bir anahtar vardı. O devirde Robert Kolej mezunu olmak... Her genç kızın değilse de, biraz mürekkep yalamış her delikanlının gönlünde yatan aslanlardan biri de buydu herhalde.

Etkan, Derin, babasının bütün ikaz ve tavsiyelerine rağmen, ama babasının yolundan giderek, memur olacaktı. Derin'in memuriyet hayatı, aslında, ülkemizde bürokrasinin şekil değişimine sürecinin de bir aynası gibidir. Anılarında, geçmişe ve bu sü-

rece bakışı, şekil değişikliğini gören, ama formasyonu itibarı ile, buna katılması mümkün olmayan bir kişiliğin yansımasıdır. Yavaş yavaş bir dışlanmışlık ve itilmişlik duygusu.

1930'larda Çankaya'da memuriyet hiyerarşisinin alt basamaklarında da bürokrasinin ve toplum hayatının merkezinde bulunduktan sonra, 1940'larda Milli Şef'in yakınında, politik gücün merkezinde yaşamak... Ardından, neslinin ilk devir değişikliği ve nerede ise on yıllık, kızakta geçirilen bir dönem... 60'ların başındaki Başbakanlık Müsteşarlığı

devletin doruklarındaki son görev olacaktır.

Megerse birbirimizi gıyaben tanıyormuşuz. Daha sonra, "Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)" kitabımı ilgi ile okuduğunu öğrenecektim. Ben ise, Haldun Derin'i, daha çok "Türkiye'de Devletçilik (1940)" kitabından ve İnönü hakkında yazdığı gazete makalelerinden tanıyordum. Tanışmamız yayına hazırladığı anıları vesilesi ile ve tamamen hoş bir tesadüf sonucu gerçekleşti. Ama, 1991 yılının bir yaz günü Caddebostan'daki evinin kapısını çalmamdan çok kısa bir süre sonra, birbirimize yakınlaşmıştık. Bana güvendiğini, sadece bir saat önce tanıştığı bir kişiye, kaleme aldığı dört büyük klasör dolusu anılarını ve kıymetli bazı belgeleri teslim etmesinden belliydi. Ben de onun bu güvenini boşa çıkarmamak için gayret ettim. Anılarının yayına hazırlanması sırasın-

da olsun, daha sonra olsun, Derin ile olan görüşmelerimiz her zaman sıcaklığını korudu.

Derin'in babası Zihni Derin'in de ülkemizde çayın babası olduğunu yazmak, sanırım, mübalağa olmaz...

Caddebostan'da oturduğu sokağın adı ise, kayıncıderinin adını taşıyor: Ressam Vecih Bereketoglu... Evinin duvarları da Bereketoglu'nun tabloları ile süslü...

Eski Osmanlı Devlet Salnameleri geleneğine uyularak yayınlanan "Devlet Yıllığı 1944-1945" de Cumhurbaşkanlığı kısmında Daire Müdürü olarak H. Vecih Bereketoglu'nun da adını görüyoruz. Hususi Kalem Müdürlüğü'nde ise, Haldun Derin Katip olarak belirtilmiş... Bununla birlikte, Derin, 6 Eylül 1945'de İnönü'nün Kalemî Mahsus Müdürü olacaktır.

Eee, zaten Ankara küçük bir yer, hele Çankaya Köşkü daha da küçük olduğundan, Derin'in me-

deni haline ilişkin kaderi de biraz behrlenmiş oluyordu herhalde.

Ancak, Derin'in yalnızca bir yüksek bürokrat olarak görmek yanıltıcı olacaktır. Derin, aynı zamanda, iktisatçı ve hukukçudur. Türk dili ile yakından ilgilenmiş bir edebiyatçı dahi sayılabilir. Nitekim, William Shakespeare'den "Fırtına" ve "Windsor'un Şen Kadınları" ile Adam Smith'ten "Milletlerin Zenginliği" adlı çevirileri hatırlanmalıdır. George Orwell'dan ünlü "1984" de Derin'in çevirisidir.

Geçen yıl yayınlanan Çankaya Özel Kalemünü Anımsarken 1933-1951 adlı kitabının sunuşunda,

Derin hakkında sunulan yazıma;

"O devrin bütün vasıflarına sahip... Aydın, çok yönlü, ülkesi ile yakından ilgili ve hadiseleri günü güne izleyen bir kişi... İçten gelen bir kibarlık ve nezaket sahibi..."

Hani, o artık nerede ise tama-

men kaybolmuş/kaybolmakta olan neslin temsilcilerinden... Neslin tüm ortak olumlu özelliklerini üzerinde taşıyor.

Çocuklarının, dedelerinin neslini hiçbir şekilde yakından tanıma şansına sahip olmadıklarını ve olamayacaklarını düşündüğünde, çok üzülüyorum. Onlar, belki de, ülkemizde, böyle bir neslin varlığından tamamen habersiz olacaklar.

Bize gelince, emeklilik çağı geldiğinde... bu neslin gerçekten yaşayıp yaşamadığını kendimize soruyor olacağız."

O devir, kişilerin ve kişiliklerin ömrünün uzun, mamak ve biraz öyle de olan bir dönemden farklı da, biraz bu mu acaba?

Cemil Koçak
Tarihçi

Çocuklarımin,

dedelerinin neslini hiçbir şekilde

yakından tanıma şansına sahip olmadıklarını ve olamayacaklarını düşündüğümde çok üzülüyorum.

Bize gelince, emeklilik çağı geldiğinde,

belki de bu neslin gerçekten yaşayıp yaşamadığını

kendi kendimize soruyor

olacağız.

Beyaz Rusların İstanbul'a Göçü 1919-1920

Nur Bilge Criss

Baroness Valentina von Clodt Jungerzburg'un (Madam Taskin) İstanbul'daki ölümü adeta bir devrin kapanışını simgeliyordu.

Rus mülteci dalgasıyla birlikte İstanbul'a göç ettiği 1920 tarihinden, emekliye ayrıldığı 1991'e kadar çeşitli orkestra ve restoranların gözde piyanisti olarak çalışan Barones, Bolşevik Devrim'in, İtilaf Devletlerinin işgali altındaki İstanbul'a göçün ve Cumhuriyet Türkiye'si'nin çarpıcı hadiselerine tanıklık etmiş hayatta kalan birkaç Beyaz Rus'tan biriydi.

30 Ekim 1918'de İtilaf Devletleriyle Osmanlı İmparatorluğu arasında imzalanan Mondros Mütarekesi'nden kısa bir süre sonra İstanbul, İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmişti. 1918-1920 Rus İç Savaşı'nı ta-

kiben, Beyaz Rusların İstanbul'a göç etmesi, zamanlama açısından, en iyi koşulda kaotik olarak nitelendirilebilecek bir

sosyo-politik ortama denk düşüyordu.

1920'deki Rus mülteci dalgası, özellikle Fransız işgal güçlerinin (siyasi bağlılıkları nedeniyle) ve Amerikan Kızılhaç Örgütü'nün (insanlığa hizmet kaygısıyla), sayıları en fazla 170.000'i bulan mültecilerle ilgilenen bir örgütlenme konusunda sıradışı bir yaratıcılık sergilemelerini sağlamıştı. Yabancı misyoner heyetleri kadar Osmanlı Kızılay'ı da dahil, diğer bütün yardım derneklerinin, iflas bayrağını çekmiş bir şehre gelen bu mültecilere yardım edilmesinde katkıları bulunmuştu.

İstanbul'a gelen ilk mülteci dalgası

İstanbul, Aralık 1919'da Güneydoğu Avrupa'da bulunan ve Binbaşı C. Claflin Davis'in başkanlığındaki Amerikan Kızılhaç Örgütü'nün (ARC) ilgi odağı haline gelmişti. İstanbul'da toplam 18.000 tonluk malzeme kapasitesine sahip üç büyük ambar hizmete sunulmuştu.

Amerikan Kızılhaç Örgütü heyeti, Kuban bölgesinin Bolşevik denetimi altındaki topraklarından kaçan mültecilere 1919 yılı süresince malzeme dağıtmıştı. Odesa'da A.B.D. Konsolos vekilliği görevini yürüten Mr. Calder, Şubat 1920'de mültecilerin tahliyesi için bir heyet ayarlayıp SS Navajo adlı bir Amerikan ticaret gemisinin kaptanından mültecileri İstanbul'a götürmek üzere limanda kalmasını talep etmişti. Gemi, normalde dört günde alması gereken İstanbul yolunu, Karadeniz'de çıkan şiddetli kar fırtınası nedeniyle tam bir haftada alabilmişti. İstanbul'daki İtilaf Devletlerine ait Yüksek Komiserlikler (Paris Barış Konferansı Yüksek Konseyi'nin emirleri doğrultusunda kurulan yeni bir otorite mercii) İstanbul yakınlarındaki Marmara denizinde bulunan Prens Adaları'nın, mültecilerin bakımını üstlenecek güçler tarafından yönetilmesini kararlaştırdılar. Böylelikle İngilizlere Büyükada'nın, Fransızlara Burgaz'ın, İtalyanlara Heybeli'nin ve Amerikalılara da Kınalı'nın yönetimi verildi.

Kuban ve Novorossisk Bolşeviklerin eline geçince Kızıl Haç yetkilileri Kırım'da (Denikin'e karşı) genel bir ayaklanmanın çıkmasından ürkmüşlerdi; çünkü yarımada aşırı sayıda mülteci bulunuyordu, sanayi kollarıysa kapatılmış durumdaydı. Çok az miktarda bir gıda kaynağına talim eden halk, gerçek bir açlıkla karşı karşıyaydı. Sivastapol'de bir fabrika üretimi durdurulmuş, 5000 kişinin işine son verilmişti; düzeni bozma, şehri ele geçirme ve dükkanları yağmalama potansiyeli taşımaya adaydı bu insanlar. Ancak o dönemde Amerikan Kızılhaç heyeti için herhangi bir tehdit sözkonusu olmadığından heyet, yardım çalışmalarını sürdürmüştü.

İkinci mülteci dalgası

Wrangel ordusunun Kırım'dan çıkartılması 11 Kasım 1920'de başlamıştı. Rus ve Fransız yetkilileri, bir hafta

içinde Amerikan Kızılhaç Örgütü'nün (ARC) Güney Rusya birimine dahil tüm mensupların yanısıra 80.000 mültecinin de tahliye edildiğini doğruluyordu.

Fransızlar, mültecilerin hepsine İstanbul limanında demirlemiş gemilerde yiyecek tedarikinde bulunuyorlardı. Ancak çeşitli savaş gemilerinden karaya çıkartılmış olan birkaç bin kişinin bakımını ARC ile şehirdeki Rus yetkilileri üstlenmişti. Büyük ihtimalle bu yetkililer, eski rejim ve Kerensky hükümeti görevlilerinden oluşan bir karışımды. ARC, İstanbul'un Avrupa yakasının merkezinde yer alan Pera Caddesi üzerindeki Rus Elçiliği binasında 300 yataklı bir hastane birimi kurmuştu. 200 yaralı askerden oluşan ilk hasta grubu 22 Kasım'da kabul edilmiş, ertesi günse bu grubu 90 kişi daha izlemişti. Tamamı Rus olan hastane personeli 6 doktor, 22 hemşire ve 52 hastabakıcıdan oluşuyordu. Hastanenin başında Rus Beyaz Haç Örgütü'nden Dr. Lidinsky bulunuyordu. Elçilik binasında kurulan imarethaneden günde 700 kişiye yemek dağıtılmaktaydı.

Nicolai Hastanesi, eski şehrin kuzeyindeki Harbiye'de kurulmuştu ve Dr. Omelshinikoff'un yönetiminde 150 yatak kapasitesiyle hizmet vermekteydi. Bu hastaneye bağlı bir imarethaneden günde 1500 mülteciye yemek dağıtılıyordu.

Ateşkese rağmen Yakın Doğu'da savaş koşulları altında sona ermemişti ve çeşitli milletlerden mülteciler bakıma muhtaçtı. Bu nedenle ARC, dünyanın çeşitli yerlerindeki ambarlarından 20 bin ton malzeme edinmişti ve ikinci göçmen akımını rahatlıkla karşılamaya hazırdı.

Osmanlı Dahiliye Nazırlığı, 1912-1913 Balkan Savaşları ve 1921'e kadarki diğer göç dalgalarıyla gelip İstanbul'da kalan Türk mültecilerinin sayısını 65.000 olarak bildiriyordu. Yalnızca İstanbul'daki Rus mültecilerinin sayısı 65 ile 90 bin arasında oynuyordu. Bu sayede şehrin nüfusu artmış, yaklaşık 2.000.000 kadar olmuştu. İstanbul'daki Rus yardım örgütleri şunlardı: Zemstvos Rus Birliği, Rus Elçiliği, Rus Beyaz Haç Örgütü, Rus Kayıt Bürosu, Rus Şehirler Birliği ve Rus Mülüller Merkez Birliği. Konsolosluk bölümünde mülteciler arasındaki anlaşmazlıkları hakem kararına bağlamak amacıyla bir Rus Yargı Heyeti bulunduruluyordu. Rus-

ların hepsi İstanbul'da kalmayı seçmemişti. Paris'teki sürgünde bulunan geçici Rus Hükümeti sayesinde vize almayı başaran münferit aileler, 1919'dan beri Fransa'ya gitmekteydi; böylelikle Paris, Rus göçmen camiasının başkenti haline gelmişti.

İstanbul'da çıkan Alemdar adlı bir gazete, 22 Nisan 1920'de, Osmanlı hükümetinin, aşırı nüfus artışı ve işsizliğin yarattığı sorunlar nedeniyle Rus mültecilerin şehirden gönderilmeleri şeklindeki teklifini İstanbul'daki İtilaf Devletleri temsilcilerinin kabul ettiğini bildiriyordu. Bu, neticede iyi niyetli bir tahmin sayılırdı, çünkü 1920'nin sonlarına doğru şehre daha gelenler olacaktı.

Mültecilerin gelişinden önce çıkan birçok büyük yangın, şehrin istikrarlı artan nüfusunda bir kalabalıklaşmaya neden olmuştu. Bu nedenle mültecilere sunulan barınma mekanları da mecburen sınırlı sayıda kalıyordu... Bu tür güçlükler gözönünde bulundurulduğunda çeşitli yardım derneklerinin kayda değer bir başarı sergilediklerini söyleyebiliriz. Zorunlu nüfus artışına ve sunulan barınakların yetersizliğine rağmen mülteciler arasında ciddi bir salgın hastalık başgöstermemiş, Kırım Rusları'nın getirdiği tifo da kısa zamanda denetim altına alınmıştı.

Kasım 1920'de Kırım'dan 135.000 Rus mülteci gelmiş ve bu gelenlerle birlikte şehirdeki Rusların toplam sayısı 167.000'i bulmuştu. Şehirde ve varoşlarda kurulu Fransız kampları 4.488 kişiye barınma imkanı sunuyordu. Bunların 3.450'si hastaydı ve Fransız hastanelerinde kalıyorlardı. Rus Elçiliği yaklaşık 7.000 kişiyi barındırıyordu. İngilizler, Asya yakasındaki Tuzla'da 2.000 kişilik bir kamp kurmuşlardı. Fransız Kızılhaç Örgütü, Boğaz'ın Avrupa yakasındaki Büyükdere'de bir hastaneyle nekahat döneminde kalınacak bir evi işletirken, Rus Beyaz Haç Örgütü, Yeşilköy'de bir hastaneyle malülleri barındıran bir ev işletmekteydi. Rus Beyaz Haç Örgütü'yle işbirliği içinde olan Osmanlı Kızılay

Örgütü, Yeşilköy'e malzeme yardımında bulunuyordu.

Nisan 1921'e kadar Rus mülteciler, Amerikan Kızılhaç Örgütü ve Fransız yetkililer tarafından bakılmaktaydılar. İnsanların açlıktan ölmesi şehirde az rastlanan bir olaydı. Böyle bir ölüm gerçekleştiğindeyse bunun nedeni, mültecilerin, örneğin imarethane gibi bir yardım kaynağına ulaşamamaları oluyordu.

1921'de Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı, 22.306 Rus için sığınma hakkı tanıdı; Bulgaristan 3.840, Romanya 2.000, Yunanistan 1.742 ve Kanada 1.000 Rus için aynı hakkı tanıyordu. Rus mültecilerinin memleketlerine iade edilmesinde birtakım sorunlar yaşanmıştı. Bir grup Rus Odesa'ya geri dönmüş ve orada vurulmuştu.

Memleketlerine sağ salım dönen gönüllüler ordusuna bağlı olmayan ancak birkaç Rus vardı.

İstanbul belediyesinin, yol yapımı, ağaçlandırma ve kadınlara iş kolları açılması gibi büyük ihtiyaç duyulan birtakım kamu hizmetlerini harekete geçirecek maddi kaynakları yoktu. Bu nedenle, YMCA, ARC ve Amerikan Yakın Doğu Yardım Örgütü'nün gösterdiği iyileştirme çabalarına rağmen, mülteciler kadar şehrin yerel sakinleri arasında da yoğun bir işsizlik yaşanıyordu.

İtilaf güçlerinin polis raporlarından fuhuş bölgelerinde çalışan fahişelerin sayısının arttığı, yeni gelenlerinse çoğunlukla Rus kadın mülteciler olduğu anlaşıyordu.

1921'in sonuna varıldığında İstanbul'da kalan Rusların sayısı 34.000 idi. Bir gazeteci geriye kalan bu Ruslar için şöyle yazıyordu:

"Pera'da olduğu gibi Rusları her yerde çiçekler, oyuncak bebekler, Konstantinopolis'in yağlı boya tablolarını, kekler ve biblolar, Rusça kitaplar ve gazeteler satarken görmek mümkün. Birkaç Rus, lokantalarda garsonluk ya da vestiyer elemanlığı gibi işler bulma şansına sahip olmuş. İşletme sahibinin kahvesini bir prensesin getirmesine ve bir generalin de bastonunu eline vermesine tanık olabiliyor insan. Pro-

**Türkiye'de
kalmayı tercih eden
Beyaz Ruslar, profesyonel yaşam
ve/veya evlenme aracılığıyla,
gönüllü olarak Türk kültürünü
özümsüyerek ve bu kültüre
katkıda bulundular.**

fesörlerin, eski milyonerlerin, soylu kadınların kendilerinden sigara ya da kağıt çiçek satın almanız için yalvardıklarını duyabilirsiniz.”

O yıllarda İstanbul'da yaşayan çoğu insan için yaşam zorluklarla doluydu. 1920'nin sonlarında İtilaf Devletleri askerlerinin evlere el koyması ve İstanbul'un felaket yangınları nedeniyle kiralar öylesine artmıştı ki, fırsatçı evsahipleriyle mücadele etmek üzere bir cemiyet kurulmuştu. Bosphore gazetesi, Rusların para konusunda sorumsuz oldukları için “anlamsız” kiralar ödemeyi kabullendiğini söylüyor, onları sözkonusu sorunu yaratmakla suçluyordu. Bunun nedeni belki de 1917 ile 1920 tarihleri arasında İstanbul'da yaşayan Rus göçmenlerin çoğunun varlıklı kişiler olmasıydı.

Sovyet ve Ermeni kökenli Bolşevik casusların işsizlerin arasına sızdığına inanılıyordu. İtilaf otoriteleri bu durumun anarşiye, İstanbul'da komünizmin yayılmasına neden olmasından korkuyordu. Bu yöndeki raporlar öylesine ciddiye alınıyordu ki, Bolşevik casus olmalarından şüphelenilen kişilere karşı sıkı uygulamalara başvurulmuş, hatta General Harington şüpheli kişileri sınır dışı edip Rusya'ya göndermişti. Sınırdışı edilen kişilerin gerçekten Bolşevik casusu olup olmadıklarını bilmemiz mümkün değil. Ancak yapılan uygulama, komünizm korkusunun İtilaf Devletleri arasında ne kadar yaygın olduğunu gösteriyor. 2 Ocak 1921'de İngilizler Bolşevik casusu olduklarına inandıkları Rusları, Yunanlıları, Almanları ve Müslümanları tutuklamışlardı. 29 Haziran'da yaklaşık 100 Rus subay ve askeri, Bolşevik zanlısı olarak tutuklanmıştı.

Amerikan konsolos vekili Imbrie'ye göre, İstanbul'daki Bolşevik casusluk servisinin başında eskiden çarın ordusunda albaylık yapmış, Vinogradov adında

bir şahıs bulunuyordu. Bu şahıs Lobanov adında bir denizciye rapor ediyordu. Her iki adam da, o zamanlar tutuklu bulunan, Aisenberg adlı Yahudi bir avukatla birlikte çalışıyordu. Anlaşılan İstanbul'daki Bolşeviklerin misyonu esasen Avrupa'nın belli başlı ülkelerinden istihbarat toplamak ve bunları Moskova'ya iletmektir. Şehir işgal altında olduğuna göre, Bolşevikler silahlı bir ayaklanma çıkartma hayalleri kurmuş olamazlardı. Yaptıkları propaganda faaliyetlerinin amacı belki de mültecileri ülkelerine geri dönmeye

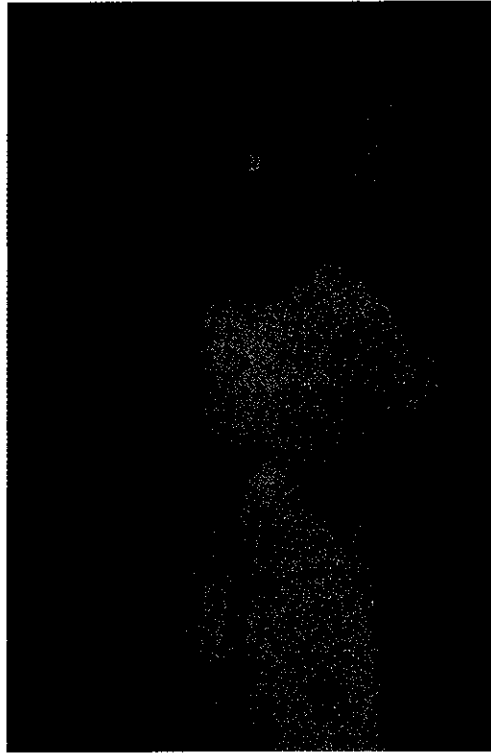
kandırmaktı. Bunun da yeni rejimi meşru kılmaya faydası olabilirdi. Ancak casusların mevcudiyeti, Bolşeviklerin gizli ilişkilerini yakın takip altında tutan İtilaf Devletleri için sürekli bir rahatsızlık kaynağıydı.

Kemalist karşı istihbarat ve Rus bağlantısı

Türkiye Büyük Millet Meclisi 23 Nisan 1920'de kurulunca Ankara, İstanbul'daki milli istihbarat çalışmalarıyla yeraltı faaliyetlerini resmen denetimi altına aldı. İttihat ve Terakki hükümetinden birtakım kurumları devralan Milliyetçiler daha da güçlü bir hale geldiler. İttihat ve Terakki'nin istihbarat servisiyle Teşkilat-ı Mah-

susa (bundan böyle TM olarak geçecektir) ve Milliyetçi yeraltı örgütü arasındaki süreklilik, devralınan miraslardan biriydi.

Mondros Mütarekesi'nin 30 Ekim 1918'de imzalanmasından önce İttihat ve Terakki hükümeti istifa etmiş, 14 Ekim 1918'de Ahmet İzzet Paşa (Furğaç) kabinesi kurulmuştu. İzzet Paşa aynı zamanda Savunma Bakanı'ydı. Göreve başlar başlamaz (Harbiye Nazırlığı'nda üstü kapalı olarak Doğu İşleri Bürosu adıyla anılan) TM Müdürlüğü'ne çalışmalarını durdurması, arşivlerini tasfiye edip tüm tutanaklarını başkanlığa devretmesi emrini vermişti.

Doğu İşleri Bürosu Müdürü olan Yarbay Hüsametdin Ertürk, görünürde TM'nin faaliyetlerini durdurmuş gibi yapmış, ancak istihbarat çalışmalarını gizli gizli yürütmüş ve TM'nin depolarındaki silahları açıklamayı ya da teslim etmeyi reddetmişti. Ateşkes süresince Osmanlı Harbiye Nazırlığı TM'nin faaliyetlerini sürdürmesine göz yummuştu.

Osmanlı Mareşali Fevzi Çakmak Anadolu'ya kaçtığında Hüsametdin Bey de peşisıra gitmişti. Kendisine İstanbul'dan önemli bilgiler akmasını sağlayan TM ağıyla birlikte Hüsametdin Bey, Ankara için çok faydalı bir insan olmuştu. Ancak İstanbul'u terk etmeden önce Beyaz Ruslarla ilgili, bir başka karşı istihbarat çalışmasına girişmişti.

Kasım 1920'de artık General Wrangel, ordusundan geriye kalanlarla birlikte İstanbul'a gelmiş bulunuyordu. Yaklaşık aynı tarihlerde Rus donanmasına ait iki savaş gemisi ve iki denizaltı Haliç'te onarımdan geçmekteydi. Bu durum, Hüsametdin Bey'in, İtilaf Devletlerinin Sinop'a bir Yunan-Rus donanması göndermeyi planladıkları yönündeki istihbaratını doğruluyordu adeta. Fransız hükümeti, Wrangel'in Kemalistlerle mücadele etmek şeklindeki ilk önerisine her ne kadar karşı çıkmışsa da, İtilaf Devletleri bu öneriyi ya yeniden düşünmeye başlamıştı ya da öneriye ilişkin söylentiler yeni yeni duyuluyordu. Donanma, Anadolu'ya gizlice silah ve insan gönderilmesini engellemek için limanları denetim altında tutarken ordular da Karadeniz bölgesini işgal etme planları içindeydi. İtilaf Devletleri, İstanbul'daki Bosphore gazetesinin General Wrangel'in Kemalistlerin ordusuyla savaşacağı yönündeki haberini 18 Kasım'da sansürlemişlerdi. Bu haberin sansür edilmeye değer nitelikte olması bile onun doğruluğuna işaret etmektedir.

Wrangel'in ordusunda gerek düzenli gerekse gönüllü asker düzeyinde Müslüman Çerkezlerle Türki halklardan kimseler yer alıyordu. Savaş esnasında TM, İstanbul'daki Türki kökenli bir grup genci Çar Rusyası'na karşı savaşmaları için yetiştirmişti. Halen İstanbul'da bulunan bu insanlar "Tatar Hayırsever Cemiyeti"nde toplanmışlardı. Milliyetçi casuslar, Tatarlardan Wrangel'in ordusunda yer alıp cuma namazı için ka-

raya çıkan Müslümanlarla ilişkiye geçmelerini istedikler. Esas bağlantı kurulan kişi, Rus İmparatorluk donanmasında amirallik yapan Sadık Islamov idi. (ö.1926) Bu kişi, Ankara'daki Milliyetçilerin Bolşevik olmadıkları, Wrangel ordusunun kardeş Milliyetçilerle savaşmaması gerektiği mesajlarının askerler arasında yayılmasına yardım ediyordu.

Türk Milliyetçilerinin 15 Aralık 1920 tarihli istihbarat raporuna göre, bir Rus mareşali ve muavini, Wrangel'in birliklerinde propaganda yürütmek ve bu birliklerin Türk Milliyetçileriyle savaşa girmemelerini sağlamak amacıyla Gelibolu'ya gitmişlerdi. General Wrangel, askerlerin Kemalistlerle savaşmak üzere sevk edilmeleri emrini verdiğinde bazı erler ayaklanmış, Wrangel taraftarı ve birtakım İngiliz subayları öldürmüşlerdi. Mareşal Polkovichev, Yüzbaşı Mustafa, Albay Saratev, General Anzerik ve Albay Stamozin tutuklanmışlardı. Trakya'daki Fransız askeri mahkemesi, Mareşal Polkovichev ve Albay Stamozin'i idama mahkum etmişti. Anlatılanlara göre, Mareşal idam edilmeden önce, Mustafa Kemal'in Bolşevik değil, bir yurtsever ve milliyetçi olduğunu üç kez tekrarlamıştı.

İstanbul'da yalnızca İtilaf Devletlerine ait işgal orduları değil, aynı zamanda bir padişah hükümeti de bulunuyordu. Bazı Osmanlı kabineleri Anadolu'daki milliyetçi hareketi gizlice desteklemişti; ancak 1920'deki bir kabine hareketin gıyabında idam kararı çıkartmakla kalmayıp Milliyetçilerin üzerine bir "Hilafet Ordusu" da göndermişti. Bu nedenle Wrangel'in ordusunun aynı amaçla kullanılması da mantıklı görünüyordu. Ancak İstanbul'daki yeraltı örgütü tarafından yapılan karşı propaganda, İtilaf Devletlerine, Milliyetçilere karşı Wrangel'in ordusunu kullanmanın elverişsizliğini kanıtlamış olmalıydı. Ayrıca Wrangel'in hizmetleri karşılığında talep ettiği miktarı İtilaf Devletleri fazla yüksek bulmuş olmalıydılar. Bu dönem, Osmanlı istihbarat örgütündeki sürekliliğe ve değişime işaret etmektedir. Milliyetçi yeraltı örgütü, TM'nin faaliyetlerinin mirasçısı olmuştu. TM'nin yetiştirdiği Türki kökenli gençlik, Milliyetçilerle Beyaz Rus ordusu arasında önemli bir bağlantı görevini görmüştü.

İstanbul'un Ruslardan edindiği kültürel miras

Beyaz Rus göçmenlerden geriye kalan tek hatıra yardımı muhtaç siyasi mültecilerden ibaret değildir. Aynı zamanda önemli bir kültürel miras sözkonusudur. Ruslar, İstanbul'un belle epoque'u denilebilecek döneme (1890-1950) bir zenginlik katmışlardır. Çünkü ne de olsa mülteciler arasında ressam, klasik bale dansçıları ve müzisyenler de yer alıyordu.

Ekim 1921 ve Temmuz 1922 tarihleri arasında Konstantinopolis'teki Rus Sanatçılar Birliği, (Rusların YMCA'sı) Mayak'ın sponsorluğunda dokuz adet resim sergisi düzenlemişti. Rus balesi, opera ve operatısı şehrin sanat yaşamına zenginlik katıyordu. Pera Palas Oteli orkestrasının şefi ve kemancısı Pavel Alexievich Zamoulenko, piyano öğretmeni Maria Vladimirovna Obolenskaya, kemancı Mikhail Ivanovich Goulesko ve Natalia Polianskaya ile Alexander Alexandrovich Sokoloff gibi opera şarkıcıları İstanbul'da birçok kez sahneye çıkan sanatçılar arasındaydılar. Birçok dil bilen çok sayıdaki Rus mürebbiye ve müzik öğretmeni, üst sınıfa mensup Türk ve Levanten çocukları yepyeni bir dünyayla tanıştırmışlardır.

Rossignol gibi çay bahçelerinde Rus şarkıcılar İstanbullulara kendi vatanlarının halk şarkılarını tanıttılar. O zamanları yaşayan bir gözlemci şöyle yazmıştı: "Burada Batı'daki Rus gösterilerinin o suni dekadansının esamesi bile okunmuyor. Söylenen şarkılar, vatanlarından mahrum bırakılmış insanların kulaklarını Rus halk şarkılarının melodileriyle besliyor." Girişimci birtakım Ruslar, Moskova Camiası, Karagül ve Rus Ayısı adlı restoranları işletmişlerdi.

Başbalerin Olga Mechkovskaya 1927 yılına kadar 160 öğrenciye hizmet veren bir stüdyo açmıştı. İstanbul'da kalmayı tercih eden bir başka balerin de Krassa Arzumanova'ydı. 1921'den, emekliye ayrıldığı 1950'li yılların sonuna kadar Arzumanova, çok sayıda Türk bale dansçısını yetiştirmiş, koreografiler yapmış ve Türkiye'deki klasik balenin resmi kurucusu Dame Ninette de Valois ile birlikte çalışmıştı.

Günümüzde ölümler ve genç neslin göç etmesi nedeniyle İstanbul'da çok az sayıda Rus kalmıştır. "Ochi Chornye", "Podmoskovskye Vechera" ve "Dva

Gitara", gece kulüpleri ve parti repertuarlarında hala sevilen melodiler olmayı sürdürürken, Beyaz Rusların bıraktığı gözle görülür miraslardan biri de Beyoğlu'ndaki Rejans ve Taksim'deki Rus Lokantası'nda sunulan Rus mutfağı oldu. St. Pandelemion, St. Andrea ve St. Elia adlı üç kilise giderek azalan cemaat toplanmalarına rağmen zamana karşı cesurca ayakta kalmışlardır. 1954'de bu kiliselerin cemaatlerini birleştiren bir dernek kurulmuştur. Geriye kalan son Beyaz Ruslar da 1990'ların kargaşalı İstanbul ortamında bu dernekte biraraya gelmektedir.

Kısacası, Türkiye'de kalmayı tercih eden Beyaz Ruslar, profesyonel yaşam ve/veya evlenme aracılığıyla, gönüllü olarak Türk kültürünü özümsemiş ve bu kültüre katkıda bulunmuşlardır. Batı Avrupa'ya göç edenlerse siyasi bağlantılarını sürdürmüş, Sovyet rejiminin bir gün çökeceği umudunu hep içlerinde taşımışlardır. Son zamanlardaki gelişmelerin ışığında bunun, asılsız bir umut olmadığını söyleyebiliriz.

Dr. Nur Bilge Criss

Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Öğretim Üyesi

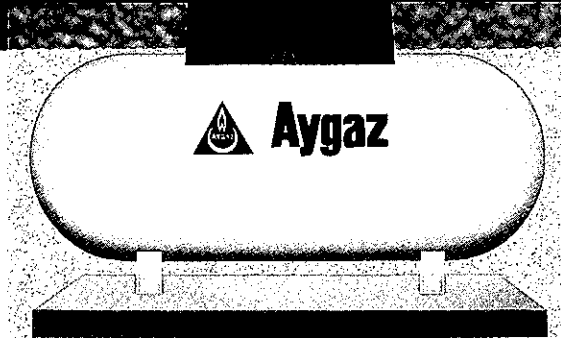
Kaynakça

- 1- Amerikan Ulusal Kızıl Haç Teşkilatı (ARC) kayıtları (1917-1934)
- 2- A Russian in Constantinople: Reference Guide Book (Constantinople: Corne d'Or, 1920),
- 3- Michael Ignatieff, The Russian Album (London: Penguin Books, 1988),
- 4- "Rus Mültecileri Gidecek", Alemdar, 22 Nisan 1920, s. 2, sütun 3.
- 5- Clarence Johnson, der. Constantinople Today: or the Pathfinder Survey of Constantinople: A Study in Oriental Social Life (New York: MacMillan, 1922),
- 6- "General Wrangel at the University Club", The Orient 9: 1 (Ocak 1922),
- 7- "L'oeuvre du Croissant-Rouge Turc", Farewell içinde, der. Regina H. Sendlin ve d. (İstanbul: n.p., 1924)
- 8- Solita Solano, "Constantinople Today", The National Geographic Magazine XLI: 6 (Haziran 1922) s. 654.
- 9- "Exorbitant Rents in Constantinople", The Orient 7: 41 (8 Eylül, 1920) s. 408.
- 10- Fransız Askeri Arşivleri 20N1112 C/48 Dos 3, 15 Temmuz, 1921. Gönderen: Harington Alıcı: Charpy.
- 11- Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara Üniversitesi. Miask-ı Milli yazışmaları. Topkapılı Canbaz Mehmed Bey, TRHI 39-TRHI 39D/1423, 2 Ocak 1921.
- 12- Hüsamettin Ertürk, "Milli Mücadele Senelerinde Teşkilat-ı Mahsusa", der. Mareşal Fevzi Çakmak, çevrimyazı General Tefik Apay (Ankara: Stratejik Araştırma ve Askeri Tarih Enstitüsü, tarihsiz)
- 13- Jak Deleon, Beyoğlu'nda Beyaz Ruslar (İstanbul: İstanbul Kütüphanesi, 1990)
- 14- A Louise McIlroy, From A Balcony On the Bosphorus (London: Country Life, Ltd., 1924)

EVİNİZE KOMPLE ENERJİ KAYNAĞI AYGAZ MERKEZİ ENERJİ

Evlerine Aygaz Merkezi
Enerji sistemi bağlatanların
sayısı binleri aştı.
Aygaz Merkezi Enerji
evinizin ısıtma, banyo ve

mutfak ihtiyaçlarını tümüyle karşılıyor. LPG
(sıvılaştırılmış petrol gazı) dolu
Aygaz Merkezi Enerji tankı,
evinizin bahçesine monte

ediliyor, evinizin enerji
ihtiyaçlarının tümüne cevap
veriyor. Ekonomik, güvenli,
konforlu. İşletimi, bakımı çok
kolay. Çevreye zarar

vermiyor. Üstelik LPG tankları ve kesintisiz
LPG ikmali Aygaz garantisinde.
Siz de evinize Aygaz Merkezi Enerji'yi
bağlatın, enerjiniz tam olsun.

Aygaz

Büyükdere Cad. No: 145/1 Aygaz Han Zincirlikuyu 80300 İstanbul Tel: (0212) 274 30 00 Fax: (0212) 288 39 63

“Kalkık Horoz”

Çekiç Güç ve Kürt Devleti

Uluslararası ilişkilerin yeniden tanımlandığı içinde yaşadığımız zaman kesitinde, dış politikayla iç politikayı birbirinden ayırmak güçleşirken Türkiye de, Körfez Savaşı'nın kısa vadedeki en kalıcı sonuçlarından olan “Çekiç Güç” ve Kuzey Irak'taki Kürt siyasi oluşumuyla kendi Kürt sorununun karmaşıklığı arasında politik açıdan çeşitli tutarsızlıklara sürüklendi. Oluşturulmasında Turgut Özal'ın çok büyük payı olan, Kuzey Irak'taki Kürt bölgesinin güvenliğinden sorumlu bu askeri güç, neredeyse konuşlandırıldığı günden beri ülkede şiddetli tartışmalara yol açmıştı. Bunu ortaya çıkaran koşullar ve Türkiye'de konuyla ilgili tavırların bağlamları ve gerekçeleri hakkında Doçent Baskın Oran'ın, öğrencisi Gürkan Balık'la birlikte yazdığı “Kalkık Horoz”: Çekiç Güç ve Kürt Devleti *adlı titiz, dengeli ve kapsamlı kitap Türkiye gündeminin bu maddelerinin anlaşılmasına önemli ve değerli bir katkı yapıyor.

Savaş, Saddam ve Kürtler

Oran'ın kitabının başlıca tezi Çekiç Güç ve Kuzey Irak konularında tutarlı bir siyaset uygulanamamasının nedeninin dış politikadaki yetersizliklerden değil, iç politikadaki kilitlenmeden kaynaklandığı. “Türkiye, ‘kendi’ Kürtler’i konusunda ‘askeri hal çaresi’nin dışında bir akılcı çözüm henüz üretmediğinden hem uluslararası arenada itilip kakılıyor, hem de Kuzey Irak olaylarını yalnızca ‘PKK’yı yok etmek’ açısından görmek yüzünden büyük çelişkiler içinde gidip geliyor.” Çekiç Güç’ün konuşlandırılmasını ve Türkiye içinde yarattığı sorunları ABD’nin Ortadoğu politikasının temel ilkeleri, Kürtler’in bu yüzyılda özellikle K. Irak’taki bağımsızlık mücadeleleri ve büyük güçler tarafından aldahışları çerçevesinde inceleyen yazar, Körfez Savaşı sonrasında Kürtler’in tarihlerinde ilk kez “Ortadoğu politikasının pek önemli aktörlerinden biri haline” geldiklerini ve bunun “basit bir ‘sahneye çıkartılma’ ” olmadığını savunuyor.

Turgut Özal’ın beklentisinin aksine ABD başkanı George

Bush, Körfez Savaşı’nın kara hareketını “yüz saat” içinde sona erdirdi. Bunun ardından çıkan Güney’deki Şii ve Kuzey’deki Kürt isyanları, Suudi Arabistan’a kulak veren Amerikalılar’ın da bir şey yapmamaları üzerine Saddam Hüseyin tarafından kanlı bir şekilde bastırıldı. Kürt bölgesindeki isyanın bastırılışıyla “Saddam’ın 1988’deki gibi kimyasal silah kullanması olasılığından paniğe kapılan 1,500,000 kadar Kürt ve bir miktar da diğer Kuzey Irak halkları... perişan kafileler halinde kuzeye doğru (Türkiye ve İran’a) kaçmaya başladılar.” Bu şekilde Amerikan, İngiliz, Fransız ve Türk askerlerinden kurulu, Türkiye’de İncirlik ve Piriçlik ile Kuzey Irak’ta Zaho’da üslenen, 1862 görevlisi, 77 uçak ve helikopteri olan Amerikalılar tarafından ‘Poised Hammer’ (Kalkık Horoz), Türkler tarafından “Çekiç Güç” diye anılan gücün kurulmasına yönelik süreç başlamış oldu. Oran’a göre Türkiye’de konuşlandırılması ile ilgili karar, anayasal açıdan sorgulanabilir olan Çekiç Güç’ün Türkiye’de bulundurulması uluslararası hukuka uygun. Ancak Irak’a askeri müdahalede bulunup bir ‘Güvenli Bölge’ kurması uluslararası hukuka aykırı. Örneğin, konuşlandırma Güvenlik Konseyi ve BM dışlanarak yapıldığı için Oran’a göre “bir grup devlet, kendi istedikleri gibi kuvvet kullanma yoluna gitmişlerdi... BM Antlaşmasının Güvenlik Konsey’ine verdiği ‘barışı koruma’ görevi ve yetkileri, bizzatıhi kuvvetin bu türden tek taraflı kullanımını yasaklamak amacıyla getirilmiş bulunuyordu.”

Çekiç Güç’ten sonra

Çekiç Güç’ün Kürt Devleti kurdurmak amacı güttüğü, PKK’ya yardımcı olduğu gibi komplo kokan savları ciddiye almayan yazar, Türk kamuoyunun bu konuda gösterdiği tepkiyi dört nedene bağlıyor: 1) Çekiç Güç’ten sonra PKK faaliyetlerinde görülen artış; 2) “Türkiye’nin yetmiş yıldır uykularını kaçıran bir karabasan Kürt devleti, K. Irak’ta da olsa bu Çekiç Güç sayesinde fiilen gerçekleşmişti”; 3) Çekiç Güç faaliyetlerinin gizliliği ve PKK’lı yaralılara yardım edil-

* Baskın Oran, “Kalkık Horoz”: Çekiç Güç ve Kürt Devleti, (Ankara: Bilgi Yayınları, 1996)

diği gibi haberlerle, içinde Türk subaylarının da olduğu helikopterlerin düşürülmesi gibi olaylar; 4) Çekiç Güç'ün gönderilememesi. Muhalefette karşı çıkanların iktidarda şu ya da bu nedenle Çekiç Güç'ü sahiplenmeleri, bunun da dış baskı olduğu kanısını yaratması.

Çekiç Güç ve ona asker veren ülkelerin bir Kürt devleti kurma arzusunda olup olmamaları bitmeyecek tartışmaları gündeme getirirken, bir Kürt devleti için gereken nüvenin Çekiç Güç'ün kanatları altında şekillenmekte olduğu bir vakıa teşkil ediyor. Metinde uzunca ve detaylı olarak anlatıldığı gibi, aslında Çekiç Güç'ün süresinin her uzatılışı Türkiye kamuoyunda aleyhte bir eğilim yaratırken, hükümetler ve Meclis Milli Güvenlik Kurulu'ndan gelen tavsiyeler uyarınca bu uzatmaları gerçekleştiriyorlardı. Arada geçen beş yıl boyunca ise Kuzey Irak Kürtler'i önce parlamento seçimleri yapıyorlar, ardından hükümet ve ordu kuruyorlar hatta Türkiye'nin ve başka ülkelerin tanımadığı bir Federe devlet ilan ediyorlardı. Bir devletin kurumları isim olarak ortaya çıkarırken iki büyük Kürt partisi, Mesud Barzani'nin Kürdistan Demokrat Partisi ile Celal Talabani'nin Kürdistan Yurtsever Birliği, bir türlü aralarındaki "gümrük" gelirlerini paylaşma savaşını sona erdiremiyorlar ve Kürtler'in bu yüzyılda kendi açılarından elde ettikleri en önemli siyasi fırsatı harcıyorlardı.

Türkiye'nin bir Kürt devleti kurulması olasılığından duyduğu rahatsızlık, müttefikleriyle olan ilişkilerinin algılamasına da yansıyor. Örneğin, Genel Kurmay Başkanlığı'nın Amerikan F-15'lerince düşürülen iki helikopterle ilgili soruşturma raporunu incelemesi sonucu vardığı kanaat "bölgedeki uçuşların hepsini izlemekle yükümlü İncirlik Hava Üssü'nün ve AWACS uçaklarının Çekiç Güç çerçevesindeki uçuşların bazılarını denetlemedikleri"ydi. Benzer şekilde, Türkiye'nin 1995 Mart'ında K. Irak'ta PKK kamplarını yoketmek üzere düzenlediği askeri operasyonda elde edilen bazı bulgular zihinlerde soru işaretleri uyandırmıştı. "Görevli yabancı subayların, kimi bilgileri kendilerine eşlik eden Türk subayların kontrolünden kaçırarak bir yöntem izlediklerine ilişkin somut kanıtlar vardı." Buna karşılık, "Dual Containment (Çifte Kuşatma) diye anılan yeni Ortadoğu stratejisi gereği, hem İran'ı hem Irak'ı bastırmaya uğraştığından Türkiye'ye ihtiyacı" olan ABD, askeri operasyo-

na Avrupa'nın aksine çok yumuşak tepki vermişti.

Bilmeceyi çözmek

Türkiye bir yandan Barzani ve Talabani'yi PKK'yı ezmeleri için "güçlendirmekte, insani ve ekonomik yardım vermekte, 1994 ilkbaharından beri elektrik vermekte, 'Kavga etmeyin' demekte... işler çatallaşınca uzlaştırmaya çalışmaktadır.(Ağustos ve Eylül 1995 Dublin toplantıları) Diğer yandan da Kuzey Irak Kürtler'i anlaşıp, güçlenme emaresi gösterdiklerinde "derhal alarma geçmekte, engelleme-

ye çalışmaktadır." Böyle bir politika izlenmesine yol açan temel nedense, Kuzey Irak'taki otorite boşluğudur. Türkiye ne Irak'ta Saddam rejiminin yeniden otorite sağlamasını savunabilmekte ne de Kuzey Irak'ta özerk ya da bağımsız bir Kürt siyaseti görmek istemektedir. Bu otorite boşluğundan yararlanarak Kuzey Irak'ta örgütlenmesini artıran ve güç kazanan PKK ise, Türkiye içinde çeşitli terör eylemlerine girişebilmektedir. Oran'ın da vurguladığı gibi PKK'nın yokolması ne Türkiye'nin komşuları Suriye ile İran'ın, ne Kuzey Irak'lı Kürtler'in, ne de bu örgüte

destek veren Saddam Hüseyin'in işine gelmektedir.

Yazarın Türkiye'de çok tartışma yaratacak iki saptaması ise, ABD'nin niyetleri ve Çekiç Güç bilmecezinin çözüm yöntemiyle ilgili. Stratejik çıkarları gereği Oran ABD'nin bir Kürt devleti kurulmasında çıkan olmadığını "Kürtler'i zaman zaman kullanarak, zaman zaman da terk ederek bölge ülkelerini kendi istediği pozisyona gelmeye zorlamakla" yetineceğini düşünmekte. Diğer konuya gelince, Oran, "Türkiye için bir dış politika sorunu olan Çekiç Güç meselesi, Türkiye'nin en büyük iç sorunundan kaynaklanmaktadır: Kürt sorunu" savında. Dolayısıyla da hem Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti kurulmasının Türkiye'nin parçalanmasına sebep olması ihtimalinin, hem de Kürt sorununun Irak ve Kuzey Irak ile Türkiye arasındaki "demokrasi basamağını alabildiğine yükseltmek" sayesinde yokolacağına inanıyor.

Tezleri, önerileri ve bazı varsayımlarıyla tartışmaya çok açık bu eserde Baskın Oran Türkiye için hayati önemde bir konunun iyice anlaşılabilmesi için gereken maddi ve bilimsel zemini okura sunuyor.

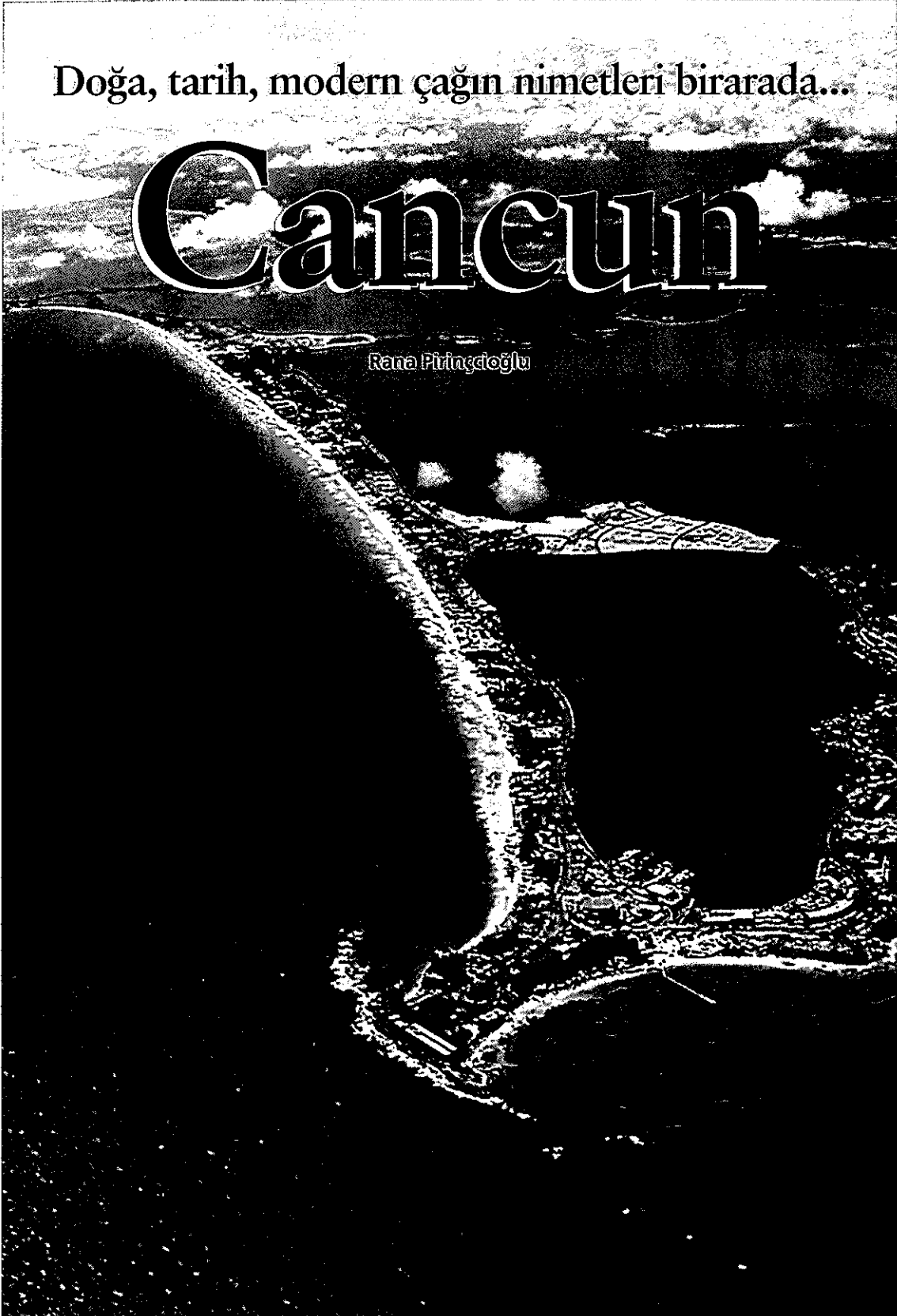
Solî Özel

Doğa, tarih, modern çağın nimetleri birarada...

Cançun

Rana Piriçioğlu

Bin fersahlık bir yolculuk bir adımla başlar, derler gerçekten de öyle. Cancun'a gitmek için önce yaklaşık onbeş saatlik bir yolculuğu göze almanız lazımsız, o da bir adımla başlıyor. Belki de ilk adımı şu yazıyı okumaya başlamakla yaptınız bile.

Genelde yeni bir yere gittiğinizde renklerin, deniz berraklığının, doğal aktivitelerin, ilginç bir tarihin insanı etkisi altına alması oldukça zordur. Ama Meksika'da Yucatan yarımadasının ucunda, Karaip adalarının başlangıç noktasında adacıklarla adeta bir yedi sayısı görünümünde olan tatil kenti Cancun, bu zoru kolayca başarıyor.

26 yıl önce bir turizm merkezi olarak gelişmeye başlamış şirin, basit balıkçı köyü Cancun, şimdi dünyanın en popüler tatil yörenesi olmuş durumda. İnce uzun adada 25 km boyunca devam eden plaj, kuşkusuz plajda koşmayı sevenler için gerçek bir cennet. Kumun inceliği ve suyun berraklığı iç içe girince ortaya çıkan manzara insana gerçekten cennette olduğu hissini uyandırıyor. Sahilinde turizm abideleri olarak adlandırılabilen otellerin sıra sıra dizildiği beş, hatta altı yıldızlı bir cennet.

Burada denizle ilgili aklınıza gelebilecek her tür aktivite mevcut fakat bir kaç özellikli olayı anlatmadan geçemeyeceğim. Cancun adacıklarından birinin adı Isla Mujeres ve bu adanın yakınında bulunan mercanlıklerde amatör bir dalgıç olarak sadece deniz gözlüğü ve snorkel ile bir renk cümbüşüne tanık olabilirsiniz. Hele hele gerçek bir dalgıç iseniz bambaşka renk diyarlarına girebilir ve köpek balıklarını okşayarak dalma heyecanınıza yeni bir boyut katabilirsiniz.

Balıkla yüzmesini seviyorsanız size başka bir haberim daha var: Leyla ile Fatima. Bu iki kız arkadaşım size suyun içinde eşlik edebilir, siz yeter ki kollarınızı açıp bekleyin. Elinizin altına gelen sırt yüzgeçlerine tutunduğunuz anda, denizde bir yunus süratine ulaşacaksınız. Eğer ayağınızın altından fazla gıdıklanmıyorsanız bu iki yunus arkadaş sizi tam ayağınızın altından şirin burunlarıyla itebilirler. Biraz da onlarla oyun oynamak isterseniz en sevdikleri oyunu (saklambaç) oynayabilirsiniz. Yunuslarla yüzmek, Cancun'da insanın tadabileceği en muhteşem tecrübelerden biri.

Denizde yunuslarla buluşulduğu gibi, karada da tarihle kucaklaşmak mümkün. Binlerce yıl önce birbirinden bu denli uzak olan Mısır ve Maya uygarlıklarının benzer normlarda piramitler yapmaları bende her zaman merak uyandırmıştı. Cancun'a bir kaç saat mesafedeki Maya Köyünde bu olağanüstü benzerliği görmek mümkün. Tarihi abideler, yüzyıllar

önce Maya'lıların bu cennet sahilden büyülediğinin adeta sessiz tanığı.

Güzel plajlardan biraz uzaklaşıp mutlaka yapılması gerekenlerden biri de Chichen Itza'yı ziyaret. Bir anda zaman tüneline girip Milattan önce 445 yılına gidiyor ve o zamanı yaşıyorsunuz. 365 mer-

divenli, dört mevsimi simgeleyen, aslında astronomik bir saat olan Castillo Kukulkan isimli piramit mutlaka görülmeli. Muhteşem manzaralara sahip bu tarihi kıyı şehirlerini ziyaret sırasında biraz yorulsanız da Cancun'un gece hayatına katılmamanız diye bir şeyin sözkonusu olamaz. Meksika ve dünya mutfaklarından seçebileceğiniz bir lokantada romantik bir akşam yemeğinden, tropik hava içindeki bir eğlence merkezine kadar çeşitli alternatifleri Cancun'da yaşamanız mümkün.

Meksika'da bir başka ilginç yan, otellerin tam altı yıldıza kadar sınıflandırılmış olması. Aslında, doğrusu da bu ve Türkiye'de de öyle olmalı. Çünkü, örneğin İstanbul'daki Çırağan Sarayı, Divan Oteli ve Akgün Oteli aynı sınıfta kategorize ediliyor. Otellerin üçünde de aynı özellikler var mutlaka, ancak aynı yıldız ve sınıflandırmaya sokmak acaba doğru mu? Seçim kriterlerinde gerek servis, gerekse dekor ve ambiyansın çok önemli yeri olmalı. 17 adet 6 yıldızlı, 19 adet 5 yıldızlı, 17 adet 4 yıldızlı muhteşem oteller, 25 km'lik incecik adanın üzerinde sıra sıra dizilmiş.

6500 kişilik müthiş bir konferans ve sergi merkezi ile Cancun gerçek bir turizm merkezi aynı zamanda. Alışveriş tabii var; sigara ve içki dışında herşey duty free. Tipik Meksika pazarlarından, büyük alışveriş merkezlerine kadar her tür imkan var. Doğa, tarih ve modern çağın sunduğu nimetlerin elele tutuştuğu Cancun'u ben sevdim, ancak herhangi bir seyahatin varılan bir istasyon değil, bir yolculuk şekli olduğunu unutmamak gerekiyor. Çünkü asıl yolculuk uçaktan indiğiniz zaman başlıyor.

Rana Pirinçcioğlu
Turizmci

Cancun'la ilgili bir kaç ipucu:

Ulaşım: KLM ve diğer Hollandalı Martin Air (Amsterdam'dan direk), Delta ile Miami üzerinden (diğer uluslararası uçak şirketleri de mevcut)

Oteller: Ritz Carlton (en güzeli), Fiesta Americana, Hyatt Regency,

Marriott Casa Magna, Sheraton.

Vize: Meksika Konsolosluğu, İstanbul da fahri, Ankara'da da Büyükelçilik mevcut. (Adeta özel bir kimlik hazırlanıyor sizin için)

Resmi Dil: İspanyolca ancak İngilizce oldukça yaygın.

Para Birimi: Pezo ancak Amerikan Doları her yerde geçiyor.

Hava Durumu: Gitmeden mutlaka büyük fırtınalar takip edin. Yılda bir kez Karaiple bir tanesi uğruyor.

1 9 9 5 Y A Y I N L A R I

TÜSİAD

kurulduğu 1971 yılından bu yana,
çok değerli bilim adamlarınca hazırlanan,
başka araştırmalarda ve bilimsel çalışmalarda kaynak olarak kullanılan rapor ve
deđerlendirmeleriyle Türkiye'nin ekonomik ve sosyal yaşamına
katkı sağlamaktadır.

Bilgi için TÜSİAD Kütüphanesi: Tel. 0212 249 54 48-249 07 23

“Yüreğinizin götürdüğü yere gidin”

Orhan Kahyaoğlu

Dünyanın önde gelen Pop müzik kavramcılarının, sosyolog Simon Frith, bir kültür kitabına yazdığı ön-sözde, Pop Müziğe ilişkin tutucu önyargıları değerlendirirken, egemen bakışın Pop'a devamlı bir “geçici heves” olarak değerlendirmesini inceden inceye eleştirmişti. Bu önyargıya ilişkin en anlamlı örnekse şu benzetmeydi: “Pop, sevilen, sevişilen, ama asla evlenilmeyecek bir kadın.” Bu “esprili” tanıma çıplak boyutuyla bakıldığında, Pop'un bir hevesten de öte; neredeyse ahlaki düzeyde bir aşağılamayla aynı anlam da kullanıldığını kolayca görüyor insan. Pop'a ilişkin kavram ve anlayış kargaşası devam ededursun,

Pop'un büyük bir hızla yükselen dinamiğini kimse önleyemiyor. Yapılan müziklerin çoğu bugün endüstri-içi kabul edilebilir ama, devamlı yeşeren, bağımsız grupların sayısı azımsanacak kadar yüksek. “Konu Türkiye’de yapılmakta olan Pop Müzik ya da pop kavramı iken yazıya niye böyle başladınız” diye soranlar olabilir. Biraz haklıdır da. Ne de olsa, bu müzik, bizim “öz kaynaklarımızdan” gelmemektedir. Baştan sona bir özentidir. Pop için az önce alıntılarımız aşağılayıcı tanım Türkiye için daha bile hafiftir.

Pop bir tüketim kültürüdür

Pop, tüm dünyada, öncelikle bir gençlik müziği ve kültürü olarak tanımlanır. Ama, Türkiye’de birkaç yıldır, büyükanne ve dedelerin bile zevkle dinlediği pop şarkıları vardır. Entellektüel kesim, bu müziğin karşısında kontropiyede kalmıştır. İçten içe birçok parça, bu kesimden insanları da etkilemektedir. Ama, iş, yüzyüze konuşmaya ya da yazı yazmaya geldiğinde onu yok sayma çabasındadırlar. Pop'a ilişkin yaşanan kavram kargaşası Türkiye’de de gündemdedir. Bu ça-

bayı, insani duygulara ket vurarak anlamlandırmaya çalışmak kadar saçma birşey olamaz herhalde. Yüreğimizle birlikte yaşamayı bize en çok öğreten dalın Pop Müzik olduğuna inananlardanım. Çünkü bu müziğin de bir tarihi, yasaları ve sistemi var. Aradığımız bu ölçüleri pop müzik’in dinamiklerinde de bulabilirsiniz.

Nasıl mı? Pop’u en geniş tanımıyla açıklamak gerekirse; Pop bir tüketim kültürüdür. Bu yüzden, tüketim ideolojisini en çok salgılayan sanattır. Hızla tüketilir. Kısa süre içinde, yerini farklı örnekler alır. Bu

müziğin, pop kavramı içinde tanımlanması için, dünya ölçüsündeki kadar dev olmasa da, “müte-

vazi” bir endüstrisinin bulunması lazımdır. Bu da özellikle son on yılda gerçek kişiliğini oluşturmuştur. Türkiye’de 1960’lardan bu yana yapılanların “pop müzik” olmadığını söylemek doğru olmaz. Ama, bugünün ölçülerinde bir üretim ve tüketim grafiğinden söz edemeyeceğimiz de kesindir. Dünya müzik endüstrisiyle flörte birkaç yıldır başladığımızı herkes kabul eder. Örneğin, Tarkan’ın birkaç hafta önce Atlantic Records’la albümünün dünya ölçüsündeki dağıtımı için yaptığı sözleşme oldukça ilgi görmüştü.

Pop, bir zamanlar “düşük sanat” kategorisi içinde değerlendirilirdi. Bir de “yüksek sanat” vardı tabii; yani, klasik müzik, opera, bale müziği vs. Bu müzikleri dinleyen kesimler tamamen ikiye ayrılmıştı. Pop’u halk kitleleri, yığınlar, emekçi kesimler dinleyebilirdi yalnızca. “Yüksek sanat”la donanmış müzikleri ise ancak asil ve aristokrat kesimler dinleyebilirdi. Bu ayrımı hala savunmaya kalkanlar var. Ama, müzik erbapları artık biliyorlar ki; her toplumun asil ve aristokrat gözüken ailelerinin ve çocuklarının da büyük bir ilgisiyle pop’u dinlediği bilinmekte. İstisnalar her zaman

olabilir. Konu, hele Türkiye gibi “azgelişmiş” ya da “gelişmekte olan” ülkelerde daha da karmaşıklaştı. Çünkü ortada, örneğin İngiltere’deki gibi bir burjuvazi ve soylu kesim olmayıp; ağırlık yeni yetme taşra burjuvası ile dolup taşınca, beğenilerde daha da ciddi bir karmaşa oluştu. Neticede, Pop Müziğe Türkiye dahil, birçok ülkede her sınıftan ve kesimden insan sempatiyle bakabiliyor.

Türkiye’den örnekler

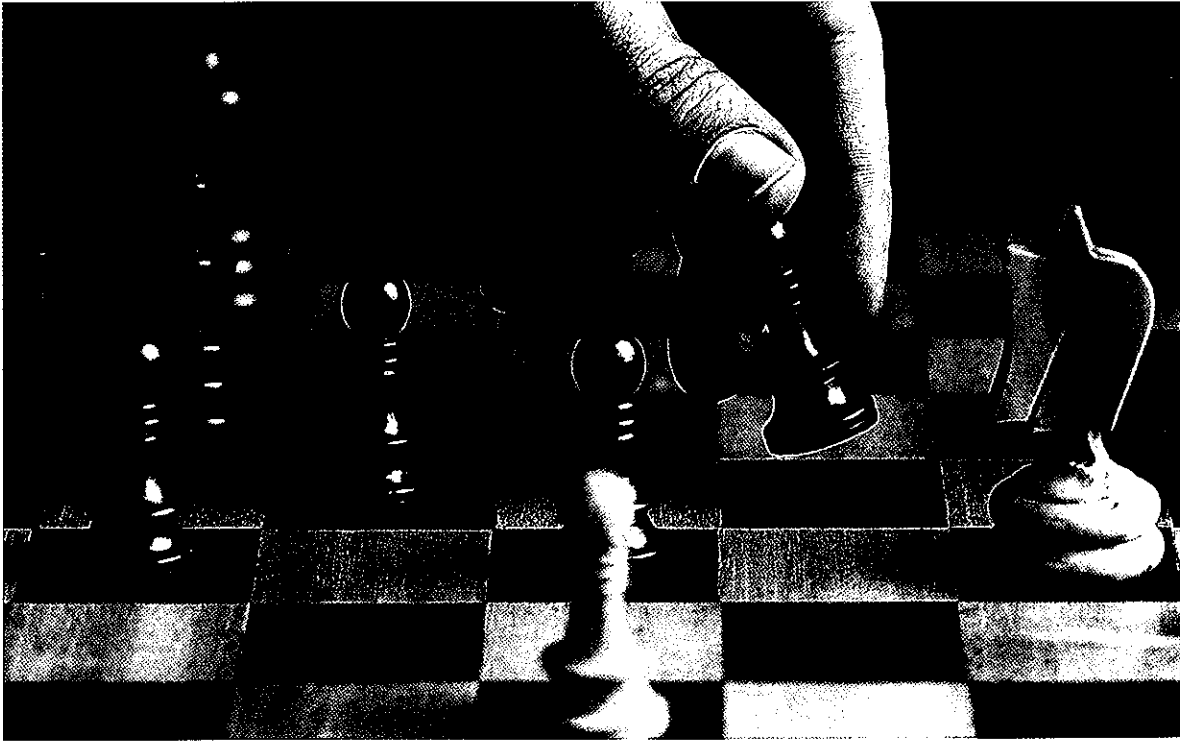
Tüm bu değerlendirmeleri yaparken, ülkede ve dünyada üretilen pop müziğin tümüyle yüceltilmesi gerektiğini söylemek doğru olmaz. Tüketimin hızı, zaten, çıkan albümlerin çabucak silinip gitmesini de doğuruyor. Ancak, bir de işin “öteki yüzü” var. Bu, bilinen, edilgin tüketime kendi estetiği ile karşı çıkmayı başaran sayısız sanatçı ve topluluk da var. Yani bu tüketim ağı içinde birçok albüm ya da parça, edilgin rolünü dışlayıp, etkin bir kimliğe bürünüp tüketime direnebiliyor ve sonuçta uzun yıllar zevkle dinlenip birer “klasik” olabiliyorlar. Belki bunların sayısı, endüstrinin bütünü içinde oldukça az. Ama, aynı azlık ve kalıcılık, yalnız Pop değil, klasik müzik gibi rafine bir sanat için bile geçerli. Ortada artık bir “Pop estetiği” var. Tüketim hızı, estetikten örülü müzikal yapıyı yok etmeyi başaramıyor. Türkiye’den örnek vermek gerekirse, Bülent Ortaçgil, Özdemir Erdoğan, Moğollar, Üç Hürel, MFÖ, Fikret Kızılok, gibi isimler daha da çoğaltılabilir. Son on yıla baktığımızda ise, çok genç bazı müzisyenlerden ve şarkıcılardan da söz etmek mümkün. Bu müziğin üreticileri dışında, son derece yetkin yorumcuları da var. Örneğin; Nilüfer ya da Sertab Erener’i hemen birer olumlu örnek olarak vermemiz mümkün. Bu son dönem içinde yayınlanan yüzlerce albüm tarandığında; yetkin besteci ve yorumcu sayısını çoğaltabiliriz. Yani Pop’un artık apayrı bir kulvar ve bambaşka bir estetiği işaret ettiğini görmezden gelemeyiz. İnsanların entellektüel olma adına pop kavramını aşagılamanın artık “zavallı” bir bakış olduğu kolayca vurgulanabilir.

Pop, bugün dünyada bir kültür olarak varoluyor. Evet, bir tüketim kültürü. Ama, böyle olduğu için “öcü” değil. Tam tersi, zengin ve ufuk açıcı bir kül-

tür. Çünkü, bu kavram, 19.yy’ın sonlarında siyahların içinde yeşeren Blues müziğinden, bugünün World müziğine kadar uzanan geniş bir müzikal spektrumu içinde barındırıyor. Blues, Gospel, Rythm and Blues, Rock’n Roll, Rock, New Wave, New Age gibi, aralarında da parçalara ayrılan bu türlerin tümü aslında pop kavramı içinde değerlendiriliyor. Rafine ve sofistike bir müzik geleneği olan Klasik Batı Müziğinin de bu kültürün biçimlenmesinde dolaylı payından söz edilebilir. Pop’un tek farkı, gerektiğinde “kusur”u içinde taşımasıdır. Rafinelikte aklın çok öne çıktığı düşünülebilir. Pop ise bir kültür olarak duygunun ve sezginin matemetiğini çöze çöze istediği yere varır. İş ve tekniği tabii ki iyi bilmek gerekir. Ancak, Pop’un okulu, çoğu kez, önce sokak olmuştur. Ortaya, hatalarıyla sevaplarıyla birlikte çıkarlar. Pop, biraz da, tüketim toplumunun bir başka tezahürü olan sanayi toplumunun isyankar çocuklarının yarattığı bir estetikdir. Türkiye’de de en çok, son on beş yıl içinde sanayileşme adına büyük çırpınmalara rastlıyoruz. Bu çırpınmaların ilk adımları nasıl 1960’larda başladıysa, gençlik tarafından az da olsa bir tepki almaya başlamıştı. Son yıllarda, Pop bir serüvene daha bir angaje oldu. Çabucak tüketilen parçalar hızla çoğaldı. Ancak; yabancılaşan, tepki gösteren, o denli de kendi estetiğinin peşinde olan sanatçılar çıkıyor. Bu patlamanın önümüzdeki yıllarda daha da büyüyeceğini göreceğiz. Kalıcı olanın direnci her zaman kuvvetlidir. Son iki-üç yıl içindeki Pop kaosuna takılmamak lazım. Onları da dinlemeli. En azından, bu sanatta ayrıcalıklı olanı bir dinleyici olarak da keşfetmeliyiz. Bu serüveni kökten dışlayarak, ‘devamlı rafine olanı arıyorum’ diyerek bir çukura düşme şansı her zaman daha çoktur. Herşey, sizin kendi duygularınızla ne denli birarada yaşayıp yaşayamadığınızla ilgilidir. Pop bir sıcaklıktır, bir dinamiktir. Ancak, bu müziği sağlıklı değerlendirerek kendi kişiliğinizi oluşturur, geliştirirsiniz. Karğaya hacet yok aslında. Yüreğinizin sizi götürdüğü yere gidin, yeter!

Orhan Kahyaoğlu
Akademi İstanbul Müzik Bölümü Koordinatörü

DOĞRU HAMLE

GRAF

I-BİMSA'yı bir dış kaynak olarak kullanmaya karar verdiğinizde, bilgi işleme ilişkin tüm sorunlarınızın çözümünü bulacak, profesyonel ve deneyimli bir takım oyuncusuna sahip olacaksınız.

I-BİMSA, takım oyununuza 'dış kaynak' olarak katılmaya hazır.

I-BİMSA'nın Bilgi Teknolojisi Planı Danışmanlığı çerçevesinde sunduğu dış kaynak hizmet yelpazesi, şirketinize özel yazılımlar geliştirmekten gereksinim duyduğunuz donanım ürünlerini belirlemeye, işletim sisteminizin kurulmasından verimin ölçülmesine, paket çözüm uyarlamalarından kullanılan uygulamaların yeni

teknolojilerin ışığında yeniden geliştirilmesine kadar pek çok konuyu içeriyor..

Sektörel çözümler ve bilgi işlem danışmanlığı konusunda ülkemizin öncülerinden ve önde gelenlerinden olan I-BİMSA, 100'ü aşkın deneyimli ve profesyonel kadrosuyla hizmetlerini bir dış kaynak olarak kullanımınıza sunuyor.

Hedefinize giderken herşeyin yolunda yürütmesi için (212) 281 83 06'dan bizi arayın, etkili bir takım oyuncusuna kavuşun.

I-BİMSA
Uluslararası Bilgi ve Yönetim Sistemleri A.Ş.
IBM ve SABANCI ortak kuruluşudur.